2.

IACOBI BROCARDI

PARTITIONES ORATORIAE,

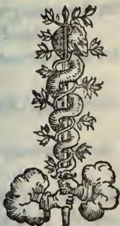
Quibus Rhetorica omnia Aristotelis præcepta breuiter, & dilucidè explicantur.

Ad Petrum Andream Codegorum Ferrariensem.

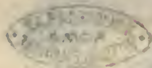
Hic loci communes Argumentorum, Motiones animorum, & Mores hominum ita exprimuntur, vt Dialectica quoque, & Moralis philosophia se magna ex parte ostendant.

CVM PRIVILEGIO.

Venetijs apud Ioannem Andream Valuassorem,
cognomento Guadagninum,
M D LVIII.

INDEX RERVM MEMORABILIUM, *quæ hisce Partitionibus continentur.*

CAPITA DIALOGI PRIMI.

INDEX

CAPITA DIALOGI SECVNDI.

CAPITA DIALOGI TERTII.

Errata.

pag. 42. l. ultima. hostes pag. 78. l. prima qui in nobis pag. 90. l. 8. cum quibus. pag. 96. l. 2. amentis. pag. 101. l. 20. a Rege capiatur. pag. 113. l. 26. rei nota pag. 119. l. 8. communis. pag. 130. l. 3. ac non solum quae.

CLEMENS VALVASSORIVS IVRECONS. DOCTRINAE DICENDI STVDIOSIS.

QVA'M *multa Aristoteles tribus Rhetoricorum libris comprehenderit, Index quidem uel prolixè pollicetur. Quàm uerò breuiter, ac dilucidè eadem illa Iacobus Brocardus uir singulari doctrina, atq; modestia praeditus, hisce Partitionibus Oratorijs explicuerit, hoc ego omni uobis ratione confirmare possum. Sed nihil est, quod uos morer, cùm lectio ipsa praestò sit, quae omnia per se mirandum in modum praestare uidetur.*

IACOBI BROCARDI PARTITIONES RHETORICORVM ARISTOT.

Ad Petrum Andream Codegorum Ferrariensem.

VM Nouentam ob pestilentiam concessissem, ibiq; nonnihil otij, quod non item aliàs concessum fuit, daretur, nolui illud perire: sed, cùm exigui uideretur fore temporis, nec librorũ copia adesset, ut quos uellem ego fructus ex studijs literarum percipere possem, à meq; Rhetoricorum Aristotelis breuem, facilemq; doctrinam Ioannes Iacobus Pisanus eximia spe, ac excellenti ingenio puer, expetiuisset, partitionem more Tulliano illorum præceptorum feci, in hisq; ediscendis me ei ducem præbui. Quæ quidem præcepta, quoniam propter breuitatem commoda, atque tum ipsa satis per se perspicua, tum propter ordinem dilucida, ad memoriamq; insignia uisa sunt, edenda existimaui. quanquam antea Paraphrasis quoque nostra in eiusdem authoris artem Rhetoricam in manus hominũ deuenerit. nam ut omittam id fieri exemplo summorum uirorum, qui eadem narie tractauerunt, sua in primis utriusq; laboris (ut arbitror) patebit utilitas.

Vide-

Videretur autem huic libello fieri iniuria ,ni,cùm tua opera paraphrasis in lucem prodierit, ipse saltem in tuo nomine appareret, & mei summi erga te amoris, tuorumq; in me meritorum accederet testis,et uiro optimo,singulariq; uirtute prædito inscriberetur.de qua quidem plura,ad te præsertim,impedit pudor, & breuitas huiusce institutæ inscriptionis non sinit: et qui te non norunt, nimis multa, qui uerò norunt, nimis pauca me dixisse arbitrarentur. Quemadmodum igitur ego Nouentæ nunc inter duo flumina deambulando, nunc ad pontem sedendo, nunc sub procera patulisq; diffusa ramis populo stando (quibus ex locis mulieres iuniores agri Patauini sæpe saltando ferunt palmas) solebam Ioannem Iacobum interrogare: ita iam ipsum uicißim me interrogantem, cùm libitum fuerit, licebit attendere.

DIALOGVS PRIMVS PRIMO ARISTOTELIS LIBRO RESPONDENS.

IACOBVS PISANVS. In Rhetorica quænam spectare debemus? IACOBVS BROCARDVS. Vim oratoris, et præcepta rhetorum. I. P. Quænam est ipsa uis? I. B. Posse de quacunque re proposita fidem facere. I. P. Quomodo fit fides? I. B. Argumentando, & differendo. I. P. Dialectici est de quacunque re proposita differere, si idem iam est et Oratoris, ergo idem erit Rhetorica, & Dialectica: nec duæ, sed una tantummodo illarum uidebitur esse ars. I. B. Minime id quidem. tametsi enim habent commune genus de qualibet re differendi, parte tamen differunt, ac specie. I. P. Expone igitur uim Oratoris, & quid simile habeat Rhetorica cum Dialectica, quidque differat. I. B. Discrimen illud primum est, ipsarum argumentationum: quamuis enim ex eodem omnes emanent fonte doctrinæ, Dialectica tamen accurate concludere, magisque eruditorum intelligentiam requirere uidetur: Rhe-

Vis oratoris quæ sit

Rhetoricã & Dialecticã trib. rebus differre.

torica uerò ad popularem intelligentiam, communemq; sermonem inuenitur accommodatior. nam satis nouimus omnes, Enthymema, & omnino argumentationem Rhetoricam, quantum fieri ab Oratore potest consuetudinem quotidiani sermonis imitari: syllogismum uerò modos conclusionum eruditis, tantummodo notos sectari.

Alterum discrimen.

Deinde res ipsæ, quæ argumentatione a Dialectico concluduntur, ipsis quidem Doctrinis rerum continentur, longeq; à communi sensu sumuntur, quæ uerò ab Oratore, minus doctrinam redolent, maximeq; communem hominum opinionem attingunt. ut ostendemus, cùm de ui argumentationis agemus.

Tertium discrimen

Tum uerò ubi de probabili agitur, Orator nomen suum retinebit, tum scientia adhibita ratiocinando, tum quæ uoluntas, ac libido suaserit asseuerando: at Dialecticus, ni ipsa facultate tantummodo de quibus scientiam habuerit ratiocinabitur, atque studio uincendi ductus, quæ non fuerint, esse tamen ipse probabilia suadere conabitur, suum illud nunquam satis laudatum amittet, ac Sophistæ omnibus inuisum nomen inueniet. nam cùm causam aliquam etiam malam in foro persuaserit Orator, non arguetur deinde partes Oratoris non præstitisse, dum cùm ageret, eò quò uoluerit, uoluntates

impu-

impulerit. at, quæ dialecticè in ipsis scientijs disputantur, in medio posita relinquuntur, ut à quouis, & quocunque tempore arguantur. Simile uerò rhetorica cum dialectica id primùm habet, quòd ipsa quoque uersatur in disputandi ratione. deinde eandem esse intelligimus ipsius cum dialectica rationem disputandi. tum pariter de quacunque re proposita differendo fidem facit. Etenim fides, quam parit oratoris dictio, argumentatione fit. nam id potißimum ab oratore exigitur, ut in iudicijs aliquid probet, aut factum esse, aut non factum; in senatu futurum, aut non futurum; esse, aut non esse, ubi laudabit, aut uituperabit. atque tria quidem in ipsis iudicijs spectantur, lex, iudex, is, qui causam dicit. ac, si omne iudicium ex ipsis pendet legibus, quæ quod uenit in iudicium, quale, & quantum censendum sit, præscribunt; iudex uerò ipsarum legum minister sit, & quicquid iuris in quauis causa sit, ex ipsis proferat legibus; relinquitur tantummodo oratori probare aliquid factum esse, aut non factum; futurum, aut non futurum; esse, aut non esse. ac optima quidem ratione id comparatū est, ut iudex minister sit legum, non author iuris; & omnis quæstionis, quæ in iudicium uenit, quæ natura, quæ ratio sit, ipsis definiatur legibus: quandoquidem faciliùs unum uel paucos, quàm multos prudētes inuenias;

Rhetoricā & Dialecticā tribus rebus esse inter se similes.

Prima similitudo.

& prudentius definiuntur, quæ longo tempore considerantur: & scriptores legum de uniuersis, & futuris controuersijs loquuntur, in quibus diiudicandis non contingit ob uarios animi motus aut gratia, aut odio moueri, aut ob suum aliquod commodum, & emolumentum ab æquabili iure recedere. Nec *iam est alia oratoris, & dialectici probãdi ratio. fides enim, quæ fit ab oratore, est probatio quædam. hæc uerò probatio est rhetorica ratiocinatio, quæ & ipsa eadem est cum syllogismo dialectico. doctrina autem syllogismorum, aut tota dialectica, aut parte illa spectatur, quæ quibus rebus, & quàm multiplici connectendi ratione cõcludendum sit, docet. ac si spectemus rationem ipsius argumentationis concludendæ, cuiusnam alterius unquam artis, quàm unius dialecticæ eam esse putabimus? (quam quidem quia à dialectica assumit orator, rhetorica dicta est pars dialectices; quamuis, ut diximus, quantum potest orator illam ad consuetudinem reuocet communis sermonis) sin illa, quæ in argumentationem inferũtur, quæ item ars est, & facultas dialectici uera, & necessaria intuendi, eadem erit & oratoris probabilia coniectura prospiciendi. Si iam hæc ita se habent, illud per se sequi uidetur,* Rhetoricam *pariter de quacunque re proposita fidem posse facere. qua enim arte res omnes probari, & persuaderi possunt, res itidem illæ omnes sub eandem artem*

Altera similitudo.

Tertia similitudo.

tem uenire dicendæ sunt. Vt uerò hanc communē uim, quam habet rhetorica cū dialectica uno uerbo ante oculos poneret Aristoteles, *dixit rhetoricam* ἀντίστροφον *esse dialecticæ.* ἀντίστροφα *aiunt quidam dici.* ἰσόστροφα, ἃ περὶ τὰ αὐτὰ στρέφονται. *Eadem enim sunt res, quæ à dialectico probantur, & ab oratore persuadentur. nam res æquè omnes utrique sunt propositæ. mutata uerò, & conuersa dictione, ut alter uera, et falsa subtili cōcludendi ratione acutißimè expediat, alter argumentationē dilatans ad motus animorum, & ad uulgi sensus inueniatur accommodatior, nunc dialectica, nunc oratoria, altera alteri respondens uis differendi extat.* I. P. *Cùm eā uim oratoris facultas habeat, ut per ipsam de quacunque re poßit fides fieri, ánnum semper persuadebit orator?* I. B. *Quamuis quidem ipsius sit eiusmodi uis, non tamen semper persuadet. nam interdum res ipsa, de qua agitur, non satis firma suppeditat argumenta: aut uitio auditoris, non is, qui deberetur, tribuitur assensus. Quare munus, ac officium oratoris ea re definiatur, ut dicere poßit de quacūque re ad persuadendum accommodatè, uti medici officium, nō est sanitatem præstare: sed quoad fieri poßit, ea afferre, quæ ad sanitatem restituendam faciunt.* I. P. *Cùm deinde dixeris oratorem nomen suum retinere tum etiam, cùm ea, quæ uerè probabilia non sunt, persuadebit; atque uideamus detrimenta*

ἀντίστροφα quæ dicantur.

Officium oratoris.

non modica ab oratoribus interdum rebus publicis importari, num præstaret eloquentiam è foro explodi? I. B. Minimè quidem. *etsi nonnulli ea malè utantur, non tamen ob eam causam statim est è ciuitatibus exterminanda. id enim non fit suo uitio; sed hominum perperam ea utentium. nam & uinum, uires, ualetudo, diuitiæ, & quæ sunt talia, nunquam mala dicuntur, nec reijciuntur, propterea quòd interdum aliqui ipsis malè utantur. immo uerò multas, illasq; maximas affert rectè ea utentibus utilitates eloquentia.* Per *ipsam enim causam nostram, aut alterius tutari, ueritatemq; iudici declarare poterimus, quod ni fiat, & reprehensione digni inueniemur, & uaria erunt subeunda incommoda. etenim uera se probare oratoria facultas pollicetur.* Si *iam fidem de scientia aliqua, cuius quidem peritissimus, facere uoluerimus, unde erit nobis facultas id agendi, nisi ex communibus dialecticorum, & oratorum artibus? ánnum deinde præclarum est habere facultatem in contrarias partes disserendi (quod quidem dialectica, & rhetorica solæ faciunt) ut & teneamus, quomodo id fiat, & si quisquam contra nos perperam hac uteretur facultate, eius poßimus orationem refutare? adde uerò, cùm turpe sit corpore non posse sibi auxilio esse: oratione non erit item*

Rhetoricæ utilitas.

tur-

turpe, quæ est magis propria hominis, quàm usus corporis? Tenenda igitur est hæc uis, & ratio in unaquaque re intuendi, & inueniendi, quid insit probabile, & ad usus transferenda. est enim res præclara, & maximè opportuna eam facultatem habere comparatam, qua quidem de quauis re proposita ad persuadendum accommodatè poßis dicere. I. P. Teneo, *quæ dixisti de ui oratoris; sed antequàm distribuas præcepta rhetorum, illa duo prius uidentur quærenda.* Primùm, *si ea est uis oratoria, qua de quauis re proposita dicatur, quare ars in rebus tantummodo forensibus exposita est? deinde cum rerum forensium ea ratio, & natura sit, ut propè omnia sint incerta, uariosq; habeant euentus, quomodo in ipsis constituetur ars, quæ quidem est rerum certarum, & nunquam fallentium?* I. B. In *rebus forensibus ars dicendi exposita est; quia ex ipsis uidetur eloquentia sua duxiße principia, & progreßiones; nec ulla res est alia, in qua summa dicendi uis magis uigeat, seipsamq;, quanta sit, declaret: & cuius in foro commendabitur eloquentia, is, quæ nouerit cæterarum rerum quæcunque illæ fuerint, eloquenter tractare similiter poterit.* Est *uerò ars rhetorica: quia, tametsi res forenses ex iis sint, quæ ferè fieri solent, uariosq; uideantur*

Vis oratoris.

Cur præcepta Rhetorica rebus tantum forensibus accommodentur.

An Rhetorica sit ars.

habere euentus, tamen cũ plerique temere, ac nulla ratione causas in foro dicant, nonnulli autem propter exercitationem, aut propter consuetudinem aliquam callidius id faciant, non est dubium, quin siquis animaduerterit, quid sit, quare alij melius, q̃ alij dicant, id poßit notari. ergo id in toto genere animaduertere, ac notare; uiã ostendere argumentationum, aut sententiarum; ornamenta, atque ordinem orationis explicare, cuiusnam alterius, quàm artis munus esse diceremus? I. P. *Quot igitur in partes censes omnem præceptorum rhetorum doctrinam esse distribuẽdam?* I. B. *In tres.* I. P. *Cedò quas?* I. B. *Primùm in illa, per quæ fidem facimus: deinde in ornamenta orationis: tum in eius partes. aut si mauis, dicamus, duo in causis spectari; quid, & quomodo dicatur. ut illud contineat ea, quæ fidem faciunt, hoc ornamenta & ordinem partium orationis.* I. P. *Quibus rebus fit fides?* I. B. *Iis quæ arte continentur, & ijs, quæ artis sunt expertia.* I. P. *Quænã uocas artis expertia?* I. B. *Quæ non excogitantur ab oratore; sed ratione tantummodo tractãtur. ut testes, quæstiones, & quæ sunt talia.* I. P. *arte quæ continentur?* I. B. *Quæcunque uia, ac ratione ab oratore pariuntur. in superiori genere de tractandis argumentis, in hoc de ijsdem etiam inueniendis cogitandum est.* I. P. *Quid ornatus, in quo eum ponis?* I. B. *In uerbis ipsis, quibus accedit uox, uultus,*

Diuisio totius artis.

Fides quibus rebus fiat.

tus, & omnis actio eloquēdi. I. P. *Quid uerò partes orationis, quotnam facis?* I. B. *Quatuor, exordium, narrationem, confirmationem, & perorationem.* I. P. *Quoniam res priores sunt, quàm illarum ornatus, & ordo, existimo prius dicendum esse de ijs, quibus fit fides: sed quia horum duo genera esse dixisti, quod prius partiendum esse censes?* I. B. *Quæ artis sunt expertia, quia ferè omnia ad causas iudiciorum pertinent, tum percurram, atque eorum usum ostendam, cùm de genere iudiciali dixero.* I. P. *Eorum, quæ arte continentur, quas facis partes?* I. B. *Tres; argumentationem, qua rationibus adducitur auditor, ut causam nobis adiudicet; animorum conciliationem, qua inclinatione uoluntatis propendeat in nos; & permotionem, qua nobis aspirare cogatur. uel etiam uno nomine argumentationis potes hæc tria complecti: deinde illam diuidere, & constituere duo genera argumentandi, quorum alterum spectet directò ad fidem, alterum se inflectat ad animos conciliandos, & mouendos.* I. P. *In argumentatione, quæ spectat ad fidem, quænā consideras?* I. B. *Modos argumentationis; uim, quam induit argumentatio eius, qui causas forenses pertractat; locos, ex quibus argumentatio sumitur.* I. P. *Quos uocas modos?* I. B. *Illa, per quæ argumentando probamus, aut probare uidemur, Ratiocinationem uidelicet, & Inductionē.* I. P. *Quomodo ista definis?*

Argumentationis modi duo

Ratiocinatio quid sit.

I. B. *Ratiocinatio est oratio, in qua quædam statuuntur, propter quæ quiddam aliud adhuc præter ea, quæ posita sunt, aut necessariè cõcluditur, aut probabiliter ostenditur.* Inductio. *Inductio autem oratio, in qua aliquid in rebus similibus eodẽ modo se habere ostenditur. his duobus generibus argumentandi usus disputationis rhetoricæ continetur, ut apud dialecticos diligens disserendi ratio syllogismo, & inductione. Sunt autẽ quidam oratores, qui inductionibus, et exẽplis maximè delectantur, qui dam, qui ratiocinationibus. suadẽt quidẽ utrique; sed ratiocinatione magis permouemur; Quia uerò hæc cognouisti, ad rhetoricæ argumẽtationis uim explicandã, et locos exponendos accedamus.* I. P. *Cur neq; dilatas latiùs, quæ breuiter à te definita sunt, neque eorũ usum ostendis?* I. B. *Cùm uim argumentationis rhetoricæ expressero, eiusq; materiã uniuersam, et locos percurrero, tum cõmodiùs id præstabitur.* I. P. *Quid habes igitur de ui illa dicere?* I. B. Vis argumentationis. *Duplex omnino est uis argumẽtationis. in ipsa. n. quædã dum efferũtur, statim sua ui, ac natura aliquid euidens ostendunt, certumq; declarant: quædã per ea, quæ probabilia fuerint, probabile quid, seu uerisimile indicãt. etsi utroque ratiocinandi, genere utitur et dialecticus, et orator uidendũ tamen est, quodnã horũ potißimum, & quale ueniat in dictionẽ forensem. Ac iam id cõstare debet, oratorẽ uerisimilia maxime in fide facienda*

cienda sequi . atq; hæc sanè eius generis censenda sunt,ut nequaquã ei,qui in foro dicit, omnia, quæ quibusuis uerisimilia uideri possunt, sint proposita;sed illa maximè,quæ consueuerũt consultari:ut etiam dialecticus,nõ ex quibusuis rebus,quæ quibusq; probabilia uidẽtur,ratiocinatur;cùm et deliris nõnulla uideantur probabilia; uerùm ex ijs, quæ idonea sint,de quibus quæratur,et digna,quæ rationibus confirmentur.est siquidẽ officium eius, qui causas forenses agit, de huiusmodi rebus persuadere,de quibus consultamus. sunt uerò cõsultationes,et deliberationes forenses earũ rerum, quæ ferè fieri solent,quæq; in utranq; partem possunt cadere . quiuis enim ea de re consultationẽ reijceret,quam censeret aliter fieri nõ potuisse,q̃ facta fuerit,aut futurã,aut se habere non uariè;sed semper uno modo . uerisimile igitur,quod in his, quæ in foro consultantur,inerit, demõstrare in primis debebit rhetorica argumẽtatio. ac pariter quidẽ, dum illa,quæ pertractat in causis forẽsibus orator,distinguimus à cæteris dictionibus,quæ doctrinis cõtinentur,discrimẽ quoq; inter argumentationẽ dialecticã,et rhetoricã licet animaduertere. cõtingit quidẽ in alijs disputationibus,et ratiocinatione,et inductione illa ad persuadendum afferri, tum quæ principia sint aliquarũ scientiarũ , aut artiũ,quæq; habeantur cõcessa, et cõclusa:tũ quæ apud eruditos in disceptationẽ ueniant,q; cõclusa non

Quæ uerisimilia dicantur.

non habeantur, & argumentatione egeant, ut comprobentur, cùm ſint in opinione dubia. primùm quidem, ſi res ipſas intueamur, inueniemus illa, quæ fuerint principia certa, & ſtabilia ſcientiarum, non perſuaderi in foro. conſtant enim ex rebus uulgò quidem non conceßis, ac certis, & ſunt à communi opinione remota. quæ uerò exquiſitis rationibus comprobantur, altiùs, & longiùs repetuntur, quàm ualeant à communi hominum, popularíq; intelligentia comprehendi. deinde auditor exiſtimatur non multa noſſe, per quæ accuratiùs res, quæ ſcientia continentur, contempletur; nec poſſe longiùs ratiocinari ex rebus altiùs ductis, ac longiùs ſumptis. Sin modos quoque ratiocinationum dialecticarum, & rhetoricarum, illaq; pariter, quæ in ipſis concluduntur, intuebimur; reperiemus in ſyllogiſmis ita connecti propoſitionem, Syllogiſmus. *& aſſumptionem cum concluſione, ut hæc tria nō poßint intelligi ſeparata; & eos ſeruari concludendi modos, quos eruditi tantummodo dijudicent.* Enthymema quid ſit. *Enthymema uerò, quod quidem eſt ſyllogiſmus rhetoricus, duabus propoſitionibus continetur, cuius quidem modus communem conſuetudinem loquendi imitatur: & illa, quæ in ipſo perſuadentur, ad communem inueniuntur, popularemq́; intelligentiam accommodata. Cùm iam illa, quæ perſuadentur in foro ſeparauerimus à reliquis diſputationibus, & rebus uериſimilibus contineantur,*

tur, uerisimilia maximè cēsenda sunt oratori proposita esse debere (quamuis & necessarijs interdum utatur) ac eius argumentationem illam uim habere, ut probabilis, & uerisimilis appareat. Atque ratiocinationis cum duæ constituātur partes, illa quæ sumuntur, et id, quod ex ijs, quæ sumpseris, conficitur; ac nunc de ui illa locuti simus, quæ in ipsa conclusione uiget; posset quis iam quærere, quam uim habere debeant & illa, quæ sumuntur, ut ex ipsis aliquid concludatur, aut cùm quid uerisimile, cùm quid necessarium esse, concludi uolumus, ex quibusnam id effici oporteat. demonstratur uerò in dialecticis, necessaria ex necessarijs, uerisimilia ex uerisimilibus cōprobari. quod quidem cùm & magistri dicendi optimè nouissent, illa quæ sumuntur ad aliqua ratione comprobanda, in uerisimilibus, & signis posita esse uoluerūt. Verisimile id esse dicunt, quod plerunque fieri cōtingit, & ut uniuersum quoddam ad aliquid, quod sit in parte demonstrandum, sumi. ut si diceretur Socrates febrem habere, quòd crebrò respiraret. Signorum autem duo constituunt genera. unum quidem eorum, quæ aliquando contingunt, & possunt infirmari, tametsi uera sint; in quo quod est in parte sumitur ad uniuersum confirmandum. ut si sapientes iustos esse affirmaremus, propterea quòd Socrates fuerit & sapiens, & iustus. alterū uerò propriam rei notam appellant. id scilicet, quod

De his, quæ assumuntur in ratiocinatione.

Verisimile.

Signum.

Propria rei nota.

nunquam aliter fit, certumq; declarat, nec potest reprehendi: & per simpliciter uniuersum, quod est in parte confirmat. ut peperit quidem mulier, lac enim habet. Sunt *igitur hæc signa, & uerisimilia, per quæ aliquid necessarium aut uerisimile ipsa ratiocinatione demonstramus.* Exemplo *uerò, quod est inductio rhetorica, sumitur neque pars ad totum, neque totum ad partem, neque totum ad totum comprobandum; sed pars, aut simile inducitur, ut parti, & simili assentiatur.*

Exemplũ.

est enim exemplum, in quo aliqua, quæ eiusdem generis sunt, comparantur, & alterum altero est notius. ut Pisistratus *custodiam petens, tyrannidem affectabat, idem* Theagenes *apud* Megarenses *agebat, idem omnes, qui custodias petierunt: ergo* Dionysius *custodiam petens, tyrannidem affectare existimandus est. omnia quæ hic colliguntur similia in uniuersitatem illorum ueniunt, qui tyrannidem occupare uoluisse credantur. ac de ui argumentationis rhetoricæ hæc dicta sint. de argumentatione uerò simpliciter disserere ipsius est dialecticæ, non huius instituti.*

I. P. Q*uoniam eius modos, & uim docuisti, nunc sequi uidetur, ut eiusdem locos exponas.* I. B. Lo*cos argumentationis, qui & enthymemata, & sententiæ appellantur, uoco syluam, & materiam uniuersam, ex qua sumuntur argumenta, & propositiones, ex quibus deinde conflatur argumen*

De locis quid sint.

gumen

gumentatio. horum locorum duo sunt genera, quorum alterum rerum genera, & sententias singularum artium, & scientiarum complectitur. ut quæ sunt sententiæ de uita, & moribus, de rebus ciuilibus, de naturalibus, & alijs separatim, quæ extant, & extare possunt, disciplinis. alterum est dialecticorum, & oratorum proprium. ex quo quidem non separatim de aliquo genere; sed æquè de omnibus communiter rebus disputamus, tam de ciuilibus, quàm naturalibus, & quibusuis alijs. ut est locus à contrario, à maiori, à minori. Ex *superiori genere plurima in suam dictionem deriuat orator, quæ quidem principia dicenda sunt illarum artium, unde sunt sumpta: ut ex sententijs, & propositionibus, quæ à Philosophis traduntur de moribus, de rebusp. de motibus animorum quàm maximè ratiocinari, & argumentari solet. Nam igitur hæc, quæ aliunde sumit, ut ordine pertractentur, uidentur propè ipsis generibus causarum rhetoricarum subijcienda esse.* I. P. *Cur non expedis priùs locos, qui dicti sunt communes, cùm sint pauciores, & proprij rhetoricæ, & dialecticæ?* I. B. *Quia debet orator priùs inuenire illa, quæ in causa, de qua agitur, insunt; deinde uidere quid demonstrare ex locis communibus ualeat: quæ uerò inerunt in causa, ex his, quæ in generibus causarum pertractantur, inueniet.* I. P. *Quot sunt*

igitur

Locorum duo genera.

Qui loci singularũ tantum artium sint.

Qui loci rerum omnium sint.

Cur prius loci ꝓprii explicetur quam cõmunes.

Genera tria causarum.

Quæ partes, finis, & tempus cuiusque generis.

igitur genera causarũ? I. B. *Tria, quæ genere auditorum distinguuntur. est enim auditor, aut spectator, qui delectationis causa dicentem de facultate audit: aut disceptator, qui uel de præteritis statuit, ut iudex, uel de futuris, ut* Senator. Erit *itaque genus* Deliberatiuũ, *quod uersatur in suasione, & dissuasione, cuius finis est utile, et inutile; & habet proprium tempus futurum.* Iudiciale, *quod uersatur in accusatione, & defensione, cuius finis est iustum, & iniustum, & proprium tempus habet præteritum.* Demonstratiuũ, *quod uersatur in laude, & uituperatione, cuius finis est honestas, & turpitudo: & est ei proprium tempus præsens. agemus igitur de his omnibus, ut orator suadendo, & dissuadendo; accusando, et defendendo: laudando, et uituperando poßit sumere propositiones, ex quibus ratiocinetur, tum simpliciter ex rebus utilibus, iustis, & honestis: tum comparatè ex magno, seu maiori utili, iusto, et honesto; deinde ex ijs, quæ fieri possunt, quæ facta, quæq́; futura existimanda sunt*: quandoquidem *quæ fieri non possunt, quæ non fuisse, quæ non fore contingit, ea nec esse, nec facta, nec futura existimanda sunt.* I. P. *Est ne rhetoris de rebus bonis, et honestis præcipere, quod sibi* Philosophi *proprium semper uindicarunt, et in præcipiendo in tanta difficultate, et uarietate uersati sunt?* I. B. *Quamuis magnæ, et difficiles inter* Philosophos

soleant

soleãt eße de hisce rebus disputationes, et tota ea præceptio sit ipsorũ propria, de nõnullis tamẽ bonis, et malis memorat rhetor, nõ ut aut ueritas per ipsum patefiat, aut sui sit muneris præcipere, cùm Rhetorica (ut dialectica) facultas sit dicẽdi, nõ certarũ rerũ scientia; sed, ut loci indicẽtur, ex quibus in forensibus disceptationibus probabiliter in utranque partem de rebus bonis, & malis differatur. Sunt uerò illa bona, quæ ipsæ contemplatur, quæcunque ferè fieri solent, poßuntq; fieri, & nõ fieri: in quibus quidem maximè consultationi solet eße locus. hæc uerò sunt, quoruncunque ea natura est, ut ad nos ipsos referantur, & principium eorum gerendorum in nobis situm sit. eò enim usque consultamus, dum inuenerimus, utrum quid ex iis, quæ ferè fieri solent, à nobis geri poßit, an non poßit. Itaque primum de iis dicamus, de quibus potißimùm consultant, & deliberant senatores: deinde quæ generatim quidem omnes expetentes, & fugientes suadent, aut disuadent.

De genere Deliberatiuo.

Quæ consultant senatores.

I. P. *Quæ sunt illa, de quibus quàm maximè consultant senatores.* I. B. *Vectigalia, bellum, & pax, custodiæ regionis, quæ inuehuntur, & exportantur, atque legum latio. Qui dat consilium de uectigalibus noſſe debet tum fructus ciuitatis, qui, & quanti sint: ut & addatur, siquis prætermißus, & augeatur siquis exiguus fuerit: tum sumptus omnes, quò siquis superuacaneus sit, aufera-*

Vectigal.

tur,

tur,& ſiquis redundans, minuatur. ac de his quoque oportet non ſolum experientiam in rebus noſtris habere; ſed & hiſtoriam tenere eorum, quæ ab aliis fuerint inuenta. Bellum, & Pax. De bello autem & pace *ſciat opes ciuitatis, quæ, & quot, & exiſtunt, & exiſtere poſſunt; bella tum noſtræ ciuitatis, tum finitimorum, quæ, & quot geſta fuerint, uel etiam aduerſus quos: ut cum melioribus pax habeatur, cum deterioribus utrum bellum geramus, in nobis ſitum ſit: item copijs ſuperiores, an inferiores ſimus hoſtibus. atque hic quoque non ſolùm quæ noſtris; ſed etiam quæ externis nationibus euenerint, conſiderare oportet.* Cuſtodia regionis. Præterea de *cuſtodijs regionis non ignoret, quomodo tutæ ſeruentur: nouerit earum numerum, loca, & genera: ut ſuperuacaneæ tollantur, quæ deſunt, addantur, minus firma roborentur, locis magis neceſſarijs maiora addantur præſidia.* Adhuc & Cibaria. *de cibarijs, quanta, qualiaq; ſint illa, quæ inſumuntur, quæq; ſatis ſint, ut ciuitas alatur: & quæ in ipſa inueniantur, & quæ aliunde inuehantur; & quarum rerum egeat exportatione, & quarum inuectione, ut cùm his fœdera feriantur, per quos aut noſtra exportantur, aut quæ illorum ſunt, inuehuntur: ac tum cum his, tum cum melioribus inuiolata amicitia ſeruetur.* Legum latio. Vt uerò *orator debet hæc omnia cognoſcere, & diligenter poſſe expendere, ita & eundem legum ſanciendarum*

rum peritum eſſe oportet. quod quidem ut ſibi contingat, erit ei neceſſe ſcire, quot ſint genera rerump. & quæ, qualiaq; ſint illa, quæ unicuique conducant, & quibus rebus ſingulæ labefactari ſoleant. Solent enim labefactari tum iis rebus, quæ publico ſtatui ſunt aduerſæ, & contrariæ: tum iis, quæ eidem erunt propria: ut ubi populus do minus eſt; ſi, quæ popularia ſunt, populo nimium tribuuntur, popularis dirimitur politia. Vtile deinde erit præterita tempora intueri, & uidere leges aliarum rerump. atque hinc ratiocinari, quidnam publico noſtro ſtatui conducat: quare & terrarum peragratio utilis eſſe ſolet. Hæc uerò omnia perfectè tractare munus eſt Politicæ, *non* Rhetoricæ. I. P. *Quæ deinde ſunt illa, quæ omnes expetentes, & fugientes ſuadent, & diſſuadent?* I. B. *Hæc ſunt, tum res ipſæ, tum illa, quæ in ſingulis rebus, & actionibus cenſentur utilia.* I. P. *Quid habes de rebus dicere?* I. B. *Harum finis quidam conſtituitur, quem omnes uidentur appetere. is uita beata, beatitas, & beatitudo dicitur. quam aiunt uitæ eſſe proſperitatem uirtute comitatam: uel uitæ curſum iucundiſſimum, ſimulq; tutum, & munitum: uel uitam eius, qui ex ſe ſe aptus ſit; & in ſe uno ſua habet omnia: uel uitam florentem omnibus omnium rerum copiis, ſtipa-*

Beata uita quæ ſit.

tamq; hominum corporibus deseruientibus. Si iam beata uita talibus quibusdam rebus continetur, necesse est eam bonis externis, & corporis, & animi contineri. Externa *sunt, nobilitas, quæ contingit genti, & ciuitati, & separatim alicui, qui authores suos primùm, postq; deinceps multos illustres, req; aliqua suspicienda claros habuerit.* Bona, *& multa proles, quæ contingit & ciuitati, & separatim in ea singulis, cùm prædita fuerit animi, & corporis bonis. bona quidem animi in maribus sunt temperantia, & fortitudo; in fœminis temperantia item, & operandi studium sine illiberalitate: corporis uerò in maribus, magnitudo, forma, robur, uis concertandi; in fœminis pulchritudo, & magnitudo.* Diuitiæ, *quæ nummis, agris, uillis, suppellectile, pecoribus, mancipijs continentur. atque horum possessio quidem firma sit, & libera: fructus uerò usu, & oblectatione in primis percipiuntur. nam in utendo magis, quàm in possidendo ipse diues cernitur.* Gloria, *qua ob uirtutem quis ab omnibus suspicitur, uel aliquid habet, quod multi, aut boni, aut sapientes appetunt.* Honos, *quo ob merita, insignia uirtutis tribuuntur. honorantur quidem, non solùm benemerentes; sed etiam qui uidentur posse beneficia præstare. merita uerò sunt salutem tribuere, retinere aliquem in suo statu, aut etiam illum amplificare,*

Tria bonorum genera.

De Externis bonis.

Nobilitas

Proles.

Diuitiæ.

Gloria.

Honos.

re, augere diuitias, aut ſimile aliquid impertiri, quod difficilè obtinetur, ſiue magnum id ſit, ſiue paruum. Partes honoris ſunt, ſupplicationes, ſacra, memoriæ, præmia meritorum, & uirtutis, loca honoratiora, ſepulchra, imagines, uictus publicus; barbara illa, ſupplices, & demiſſæ corporis flexiones, & retractiones; dona, quæ apud ſingulos magni fiunt; quæ auari, quòd utilia, quæ ambitioſi, quòd ſigna honoris ſint, appetunt.. Corporis autem uirtus eſt, & ea Sanitas, *qua quidem in uſu corporis nulla ægritudo incidit; & ea* Pulchritudo *in iuuene quidem, ut ad illa, quæ uiribus geruntur, commodum adſit corpus, quod & ipſa ſpecie oculos moueat, & delectet; in uirili ætate, ut corporis robore bellici ſuſtineantur labores, atque tum iucunditas, tum terror adſit; in ſene uerò, ut corpus cùm idoneum ſit ad ſuſtinendos labores neceſſarios, tum cum indolentia inueniatur: & id* Robur, *quo moueas alterum, ut uelis, uel trahendo, uel pellendo, uel tollendo, uel deprimendo, uel comprimendo: & ea* Magnitudo, *qua præſtes alijs longitudine, aut altitudine, aut latitudine uſque eò, ne motus propter magnitudinis exuperantiam impediantur. Atque hîc ſpectatur uirtus concertatoria, in qua, qui crura quodammodo proijcit, ac celeriter mouet, longiusq;, curſor eſt:*

De corporis bonis. Sanitas.

Pulchritudo.

Robur.

Magnitudo.

Concertatoria uirtus.

qui alterum premit, & continet, luctator; qui propellit plagas infligendo, pugil: qui luctatione, & pugillatione ualet, pancratiastes: si adatur cursus, pentathlus. Commoda præterea senectus expetitur, quæ est ipsius tarditas cum indolentia; & cùm adsunt uirtutes corporis, & fortuna, ut prosper uitæ cursus teneatur. Amicis quoque & multis, & bonis uita stabilitur humana. Atque, ut summatim dicam, illa omnia, uel multa, uel maxima bona adsint, quorum Fortuna causa est, ut felicitate perfruamur. nam fortuna causa est nonnullorum, quorum artes existunt, ut sanitatis; & multorum, quorum natura causa est, ut pulchritudinis, & magnitudinis; & aliquorum, quæ contra naturæ ordinem contingunt. illa uerò tribuuntur fortunæ, in quibus est inuidia. dicitur præterea fortuna causa horum bonorum, in quibus nec rationi, nec consilio locus est. ut, si reliqui fratres sint deformes, hic formosus: ille thesaurum non uiderit, hic inuenerit: illum sagitta confixerit, hunc propè stantem non tetigerit. I. P. Bona animi quæ sunt? I. B. Quoniam is locus est laudationum proprius, de his in Demonstratiuo genere agemus; nunc uideamus, quæ in singulis rebus, & actionibus censentur utilia. I. P. Quomodo ista distinguis? I. B. Horum quædam

Senectus.

Amici.

Fortunæ bona.

Animi bona.

dam dicuntur certa, & concessa bona; quædam dubia, & controuersa. I. P. Quæ sunt certa? I. B. Certum bonum id existimari solet, quod propter se est expetendum, & cuius gratia aliud expetimus, & quod omnia appetunt, uel mentem habentia, uel si haberent: & quicquid ratio suadet cuilibet bonum esse, & quicquid circa res singulas præscribit pariter bonum esse, id singulis bonum est: & quod adest, quodq; præsens est, quo quisque rectè se habere sentit; ac saturatus, contentusq; inuenitur: siue quo uitæ cōmoditates percipit, estq; ex sese aptus; & quod ipsum per se satis est. est item bonum, quod est efficiens horum bonorum, quæ commemorata sunt; aut illa custodit; & quod talia bona consequuntur: & quod talibus bonis contraria impedit, quodq; labefactat. His positis necesse est bonum esse, & adeptiones bonorum, & depulsiones malorū, & quod pro minori bono maius, & quod pro maiori malo minus sumitur: et uirtutes animi, per quas rectè afficimur: & uoluptatem, qua omnia animantia capiuntur: & iucunda, & pulchra, quæ quidem uoluptate afficiunt: sed pulchritudo tum ad illa, quæ specie delectant, tum ad honesta pertinet. Si uerò sigillatim de unoquoque diceremus, in bonis enumeraremus beatam uitam, iustitiam, fortitudinem, Bona certa.

temperantiam, magnanimitatem, magnificentiam, & alios animi habitus: bonam ualetudinem, pulchritudinem, & alias uirtutes corporis: diuitias, amicos, amicitias, honorem, gloriam, facultatem & dicendi, & agendi: ingenium, memoriam, docilitatem, solertiam, & huiusmodi alia: scientias omnes, & artes, & uitam. tandem ipsum iustum, quod quidem utile quoddam commune est. I. P. *Quæ appellas bona dubia?*

Bona dubia.

I. B. *De quibus homines inter se controuersantur, & ex quibus extant loci in utranque partem ratiocinandi.* I. P. *Enumera locos.* I. B. *Poterit quis dicere bonum id ei esse, cui contrarium est malum: & id, cuius contrarium inimicis conducit. uerùm hoc non ita semper euenit, sed plerunque; interdum enim utrique inimicorum idē conducit: & id, cuius non est exuperantia nimia: nam quod maius est, quàm oportet, malum est: & id, cuius gratia multùm laboratum sit, uel impensum, quod quidem ut finis existimatur; finis uerò bonus est: & id, quod multi appetunt, & pro quo pugnandum uidetur: & id, quod laudabile est: & id quod inimici, & mali laudant; est enim tale, quod ab omnibus laudaretur: & id, quod prudentes, & boni præstare iudicant: & id, quod omnino præferri solet ab hominibus in rebus suscipiendis, & conficiendis: & id quod*

fit, ut uolunt homines: & id, quod nostrum est proprium, & quod nullus obtinet, & quod singulari præstantia, aut copia excellit: & id, quod nobis congruit, ut generi, potentiæ, uiribus, & pro cuiusq; dignitate, ac facultate accedit: & id, quo carentes, destitui uidemur aliquo, quod nobis adesse deberet: & id, quod commodè efficitur: ut quod omnes, uel pares, uel similes, uel inferiores fecerunt: & id, quod gratum contingit amicis, & molestum inimicis: & id, quod student agere ij, quos admiramur: & ad quod nati, aptiq; uidemur: & id, ad quod nullus ex infimis, & deterioribus aspirat: & id, cuius appetentes sumus: & id tandem, ad quod procliuiores inuenimur esse, undeq; nominamur. ut honor, à quo illum nimium appetentes, dicuntur ambitiosi. I. P. *Cùm exposita sint utilia, iam dicendum esse arbitror de maiori, & minori utili.* I. B. *Sanè quidem. non enim solum disceptatur, quid conducat; sed sæpe etiam, quid magis, minúsue conducat.*

De maiori & minori bono.

Maius igitur est id, quod plura continet, seu idem, & plus continet; ut pretium decem pondo auri continet pretium decem pondo argenti, & plus insuper: & id, quod cùm maximum sit, alterius generis superat maximum; ut maximus uir, cùm maior sit maxima muliere, eueniet quoque, ut uiri omnino mulieribus maiores

ſint, & uir maximus maxima muliere ſit maior: & id, quod efficiens eſt, ut aliud conſequens ſit, nec neceſſe eſt contrà euenire; ut qui ſanus eſt, uiuit, nec neceſſe eſt, ut is, qui uiuit, ſit ſanus: & id, (cùm plura ſint, quæ rem eandem ſuperent) maius erit, quod maiori ex parte ſuperabit: & id, quod maiorum bonorum efficiens eſt; ut maius bonum eſt, quod inuenitur ſalubre, quàm iucundum, quia ſanitas præſtat uoluptati: & id, quod propter ſe eſt expetendum potius, quàm quod propter ſe non eſt expetendum: & id, quod eſt finis potius, quàm quod non eſt finis: & id, quod minus alterius indiget: & id, quod ſine altero fieri poteſt potius, quàm quod non fit ſine alio: & id, quod eſt principium potius, quàm quod non eſt principium: & id, quod eſt cauſa potius, quàm quod non eſt cauſa: & id, quod maius eſt principium: & id, quod à maiori principio ortum habet: & id, quod maior eſt cauſa: & id, quod à maiori cauſa efficitur: & id, quod eſt rarius, ut aurum: & alio modo id, quod uulgare eſt; unde dicitur, Optimam *eſſe aquam: & id, quod eſt difficilius, quòd rarius eſſe ſoleat: & alio modo quod eſt facilius, quia ſe habet, ut uolumus: & id, cuius priuatio maior reputatur: & id, quod eſt uirtus: & id, quod eſt uitium; fines enim ſunt, finis uerò uidetur*

maior eo, quod non est finis: & id, quòd maioris uirtutis, aut uitij est opus: & id, quod maioris operis est uirtus, aut uitium; nam qualis est causa, & principium, talis est euentus; & qualis euentus, talis causa, & principium: & id, cuius præstantia magis est expetenda, aut honestate est laudabilior; ut acriùs uidere magis expetitur, quàm acutiùs odorari; & studiosum esse amicitiarum est honestius, quàm pecuniarum esse appetentem. igitur & uisio præstat odoratui, & studium amicitiarum cupiditati pecuniarum. contrà uerò, eorum, quæ potiora sunt, potiores; & eorum, quæ honestiora sunt, honestiores erunt præstantiæ. ut, si uisio odoratui præstat, potius erit acutiùs uidere, quàm acutiùs odorari; & studere amicitijs, quàm pecunijs: & id cuius cupiditates honestiores sunt, uel meliores; & contrà, eæ cupiditates erunt meliores, & honestiores, quæ rei fuerint melioris, & honestioris: & res illæ erunt potiores, quarum scientiæ, & artes fuerint potiores: contrà uerò, tales erunt scientiæ, & artes, quales fuerint res: & id, quod iudicarent, uel etiam iudicarunt prudentes, aut omnes, aut multi, aut plures, aut præstantiores, bonum, uel maius bonum, ita censendum est esse: & id, quod in re potiori inest. ut, cũ animus præstet corpori, potior erit fortitudo

animi

animi robore corporis: & id, quod melior eligeret; ut iustior eligeret potius affici, quàm afficere iniuria: & id, quod est iucundius: & id, quod est pulchrius: & id, cuius quilibet sibi, aut amicis magis cuperet esse author; & id item, cuius minimè uellet: & id, quod est diuturnius: & id, quod est firmius: & id, quod ex coniugatis demonstrabitur præstantius; ut, si quod fortiter gesseris potius est eo, quod temperatè; & fortem esse, quàm temperantem magis erit expetendum: & id, quod omnes expetunt, & item plures: & id, quod etiam ab hostibus, uel ab ijs, qui iudicare possunt, uel ab ijs, qui sua optimè norunt, contenditur esse maius: & id interdum, cuius omnes participes sunt, quòd contemni is uideatur, qui cum cæteris eiusdem rei non sit particeps; interdum, cuius nullus, uel pauci, quòd rarius sit: & id, quod est laudabilius: & id, cui maius honos habetur: & id, cuius gratia maiora solent infligi damna: & id, quod ijs, quæ concessa sint, uel uidentur esse magna, maius erit: & id, quod diducitur in partes; multa enim exuperantiam indicant, ut uiri hostili ferro concidunt, ciuitatem ignis in cinerem redigit, liberi in seruitutem abducuntur, & mulieres: & contrà id, quod contrahitur; nam summa rei pariter indicat exuperantiam, ut hostem urbem capiunt:

piunt: & occasiones, et ætates, et loca, et tempora, et facultates amplificant; ut siquis supra ætatem, præter cæteros, atque si eo modo, loco, et tempore aliquod honestum, bonumq; egerit; ut Iphicrates filius sutoris dux extitit Atheniensiũ exercitus: & id, quod innatum est, & nostro marte partum: & id, quod rei magnæ præcipua pars fuerit, ut uer anni: & id, quod dum maior aliqua necessitas urget, utile est, ut in senectute, & morbo: & eorum quæ ad eundem finem referuntur, id maius est, quod propiùs finem attingit: & id, quod nobis bonum est magis, quàm quod simpliciter: & id, quod fieri potest: & id, quod finem, qui in uita expetitur, attingit: & id, quod ad ueritatem potiùs, quàm quod ad speciẽ spectat: & id, quod adesse potiùs nobis, quàm uideri adesse uolumus; etsi quidam iusti uideri, quàm esse malint, non tamen idem in sanitate euenit: & id, quod ad plura utilius est; quare diuitiæ, & sanitas maxima uidentur esse; his enim multa assequi possumus: & id, quod longiùs à dolore abest, simulq; uoluptatem continet: & id, quod adiunctum alicui rei, illam maiorem, quàm quiduis aliud reddit: & id, quod cùm adest, quale sit non latet: & id, quod amabile, & charum est. ac charum quidem est, tum solum per se, tum simul cum alijs rebus; ut alter oculus cum altero,

&

& qui relictus sit solus, sed ablato eo, qui solus relictus fuerit, maius uidebitur damnum. Ac de rebus quidem bonis, ac locis de utili hæc dicta sint. Caput uerò est ad probabiliter dicendum, & ad consilium dandum nosse genera rerumpub. quid cuiq; conducat, illarum mores, & instituta. Genera re rump. *Genera quatuor sunt rerumpub. status popularis, in quo sorte distribuuntur magistratus; paucorum, in quo censu; optimatum, qui à legibus, atque ab optimo iure non recedunt; unius imperium, cùm unus omnium est dominus. hæc uerò, si ordine administrantur, regnum appellatur, sin immoderatè, & infinita licentia, tyrannis. Status popularis finis est libertas, paucorum dominatus diuitiæ, optimatum potestatis, quæ ad disciplinam, & leges pertinent, tyrannidis custodia. Tenendi præterea sunt mores, qui apud singulas resp. probantur, & instituta, & uitæ disciplina. atque hæc maximè exprimat dictione sua orator, referatq; ad finem eius, in quo erit reip. statu.* De genere Demonstratiuo. I.P. *Accepi, quæ ad persuadendũ afferri oportet: uideamus deinceps, quibus rebus alterum laudare possimus.* I.B. *Honestũ, et turpe proposita sunt laudantibus, & uituperantibus, de quibus cùm dicemus, simul illa aperiemus; quibus quis probata uita, & moribus, ut fide dignus sit, uideri possit. Quoniã uerò cõtingit, ut et oble-*

oblectationis, ac exercitationis gratia, atq; etiam aliqua magna causa adducti, laudemus non solùm Deum, et hominẽ; sed alia quoq; animantia, et inanima, ut in deliberationibus fecimus; ita hîc quoque, ut is, qui perfectam tractationem non persequitur; sed res simpliciter, ueluti exẽplar pro ponit, propositiones rerum laudabilium persequamur. Honestum igitur est id, quod cùm propter se sit expetendum, laudabile est. uel quod bonum existens, iucundum sit, quia bonum. Si autem hoc est honestum, necesse est uirtutem esse honestam, bona enim cùm sit, laudabilis est. Est autem Virtus, ut communiter uideri solet, uis bona pariens, et conseruans; uel uis benefica, in multis rebus, et magnis, et in omnibus circa omnia. eius partes sunt iustitia, fortitudo, temperantia, magnificentia magnanimitas, liberalitas, mansuetudo, pruden tia, sapientia. et quoniam uirtus est uis benefica, constat eas uirtutes esse maximas, quæ aliis maximo usui fuerint. Iccirco primùm iusti, et fortes maximè honorantur. hi enim in bello, illi uerò etiam in pace utiles sunt. deinde liberales: largiuntur enim, nec contendunt de pecuniis, quas alii concupiscunt. Est autem Iustitia uirtus, per quam singuli sua retinent, idq; secundum leges: iniustitia uerò, qua aliena in sua conuertunt contra leges. Fortitudo est uirtus, per quam præclara geruntur

Honestum

Virtus.

Virtutis partes.

Quæ sint maximæ uirtutes.

Iustitia.

Fortitudo

geruntur facinora in ijs, quæ periculum habent, & ut leges iubent, estq; ministra legum. timiditas uerò contrà agit.

Temperantia.

Temperantia est uirtus, per quam ita nos habemus ad uoluptates corporis, ut lex iubet. intemperantia in contraria fertur.

Liberalitas.

Liberalitas in usu pecuniæ cernitur, cùm per ipsas quis benemeretur. auaritia ei est contraria.

Magnanimitas.

Magnanimitas est uirtus, quæ amplissima præstat beneficia. qui pusillo animo sunt, contrà agunt.

Magnificentia.

Magnificentia est uirtus, qua sumptibus magna efficiuntur, et splendida. in quibus paruus, angustusq; est animus, ab his contraria proficiscuntur.

Prudentia

Prudentia uerò est uirtus solertis animi, qua rectè consultare possumus de bonis, & malis antè commemoratis ad beatam uitam spectantibus, atque aduersantibus. De uirtute igitur, et uitio, ac eorum partibus hæc dicta sint.

Quæ præter uirtutē honesta sint.

Honesta præterea censenda sunt, et quæ efficientia sunt uirtutis, quæ à uirtute fiunt, quorum pretium est honos, et gloria, in quibusq; honos magis expetitur, quam pecuniæ. et quæ agit quis ex ijs, quæ expetuntur, aliorum potius, quàm sua causa. et quæ simpliciter bona sunt, ut quæ quis ageret pro patria, contemnens sua. et quæ natura bona sunt. et quæ contingunt mortuo potius, quàm uiuenti. et opera honesti causa suscepta, quæq; præclarè gesta fuerunt. quæ sunt con-

contraria ijs, ob quæ uerecundamur, ut cùm turpia loquimur, et facimus; et dicturi, et facturi sumus. et illa, de quibus angimur non metuentes; ex bonis enim ad gloriam deducentibus ita afficimur. Et, cùm plura sint honesta, uirtutes, et studia, et opera uirorum potiora erunt, quàm mulierum. et quæ sunt fructuosa magis alijs, quàm nobis, ac maximè benemerentibus, quamobrem maximè honesta sunt iustitia, et iustum. Laudabilius uidetur pœnas de inimicis sumere, quàm ijsdem reconciliari. quòd malum pro malo tribuere iustum uideatur, atque uiri esse fortis, non inferiorem esse, et inuictum remanere. præstantiam uirtutis indicant uictoria, et honos. magnam laudem afferunt commemoratio uirtutis, ac nominis, et monimẽta. honoratiora uidentur quæ bonos consequitur, quæ præstantia excellunt, quæ poßidentur sine fructu, quæ apud singulos separatim in honore sunt: et quæ signa sunt eorum, quæ apud singulos laudantur: et in nulla arte illiberali, et sordida uersari. Considerandaetiam sunt finitima, et propinqua honestis, et turpibus. ut si consideratum timidum appelles, et audacem fortem. et illa, quæ in honore sunt apud eos, quos laudas, reuòcanda sunt ad honestum. item quæ ad consentanea referuntur, ut quæ digna maioribus geruntur. et quæ adhuc præter id, quod

De honestorum inter se comparatione

De his, quæ uerbotenus, non re, & ueritate honesta sunt.

quod consentaneum est, inueniuntur meliora. ut Iphicrates sutoris filius extitit dux Atheniensium exercitus. Quæ uerò gesta fuerint, ostendenda sunt consilio, & prouisione esse facta, quod consequeris, si ostendes eadem sæpius fuisse gesta.

De triplici ratione laudandi.
Laus.
Encomiũ.

Multiplex autem solet esse ratio laudandi aliquem: ut uel cùm honestos animi habitus ostendimus, & dicitur Laus; *uel ad animi uirtutem adiungimus res gestas, & uocatur* Encomium; *uel simul cum animi uirtute, & factis illustribus complectimur cætera omnia, quæ generatim in homine ueniunt laudanda, & ornanda, ut nobilitatem educationem, et similia: et appellatur apud Græcos* μακαρισμὸς, & εὐδαιμονισμός.

μακαρισμὸς
Commune genus esse laudi, & deliberationi.

Illud quoque sciendum est, laudes, et deliberationes habere commune genus. nam et quæ persuadentur, et quæ laudantur, eadem sunt; sed dictio commutatur. ut suadendo, ita dicemus, non oportet nimium confidere fortuna; sed iis, quæ in nobis sunt posita: laudando uerò ita, non fortuna; sed sua uirtute confidebat.

Amplificatio ꝑpria est deliberatiui generis.
Quæ amplificent.

Vt uerò exempla deliberationibus, enthymemata iudiciis; ita amplificatio laudationibus præcipuè est accommodata. Amplificant uerò illa, si quis solus, uel primus, uel cum paucis, uel potissimùm, præclarè aliquid gesserit; et si difficili tempore, et si sæpius, et si ab eodem quid laude dignum sit inuentum, et constitutum.

ac si

ac si horum copia non erit, conferemus cum alijs. & si poterimus, cum illustribus; sin minus, quibuscum poterimus. I. P. *Cognoui suasionis, & laudationis locos, nunc quæ iudicijs accommodata sunt expecto.* I. B. *Hîc illa quæruntur, quæ iniuriose fiunt. est uerò iniuria, cùm quis libens contra leges lædit.* Libentes *iam illa iniuriose faciunt homines, quæ meditata, & præparata agunt, & ab improbitate, & incontinentia impelluntur, atque quo quisq; laborat uitio, in eo inuenitur iniustus.* Veruntamen *quædam uidentur non per se agere, ut cùm ad aliquid agendum fortuna, natura, & ui impelluntur.* Fortuna *illa fieri dicuntur, quoruncunque causa neque certa, stabilisue inuenitur, neque gratia alicuius certæ rei; neque semper, neque plerunque, neque ordine fiunt.* Natura, *quorumcunque causa in ijs, quæ fiunt, adest. idq; ordinatim: nam hæc aut semper, aut plerunque similiter, & eodem modo fiunt.* Vi, *quæ fiunt contra eorum, qui agunt, cupiditatem, siue contra quàm ijdem secum ratiocinando, iudicant esse faciendum.* Quædam *uerò dicuntur per se agere: ut quæ consuetudine, ratione, ira, & cupiditate agunt. consuetudine, quæcunque aliqui faciunt, quòd ea sæpius fecerint. ratione, quæcunque conducere, & utilia esse uidentur ex his bonis, quæ ante commemorata sunt. ira, & perturbatione illa fiunt, quibus aliquos, ut animus ex-*

De genere Iudiciali.

Iniuria quid sit.

Septem causæ, quibus quis alium lædit.

Fortuna.

Natura.

Vis.

Quæ per se agunt.

Consuetudo.

Ratio.

Ira.

Cupiditas

pleatur, punimus. cupiditate, quæcunque uidentur iucunda. Nec est, ut iam distinguamus adhuc illa, quæ aguntur ætatibus, habitibus, & statu, conditioneq; uitæ, quia & iuuenes, & senes, iusti, & iniusti, diuites, & pauperes, nobiles, & ignobiles, & potentes, & principes, uel ratione, uel affectionibus permoti agunt omnia. quamuis & de his alio loco agemus. Quoniam uerò, quæ per se agunt homines, omnia uel propter utile agunt, quòd aliqua sint, uel uideantur bona; uel propter uoluptatem, quòd aliqua sint, uel uideantur iucunda: iam uideretur de rebus utilibus, & iucundis esse dicendum. uerùm, quia de utili in deliberationibus dictum est, restat, ut de iucundis tantummodo agamus Quæ ut pateant, constituamus prius, reiectis, quæ esse solent, controuersijs, uoluptatem esse animi quendam suauem motum, & iucundum sensum, naturam ipsam quasi statim saturantem, cumulateq; explentem: dolorem uerò contrarium. Si iam tale quippiam est uoluptas, manifestum est id esse iucundum, quod efficiens sit commemoratæ affectionis: quod uerò efficiens est contrariæ, uel eam tollit, acerbum. Necesse est igitur iucundum esse, cùm tendere ad illa, quæ secundum naturam plerunque sunt, & fiunt: tum maximè quæ secundum alicuius naturam fuerint facta, atque illius expleuerint naturam: & quæ consuetudi-

Vtilitas & Voluptas propter quas iniuria fit.

Quid sit Voluptas.

Quid sit Iucundũ.

Loci rerũ Iucundarum.

tudine fiunt; mos enim similis est naturæ: & quod non est uiolentum, nec necessitatem habet; nam graue est omne, quod necessitatem affert. idcirco desidia, otium, incuria, ludi, requies, & somnus iucunda censentur: & quod cupimus siue ab ipsa natura impulsi, ut cibum, potum, uenerea, odores, res auditu, & aspectu iucundas; siue ratione permoti, ut id, in quo persuasi fuerimus inesse aliquid iucundi: & quod recordamur, quodq; speramus; quia animo id obijcitur, quod iucundum sit. atque omne, quod dum adest, iucundum est, etiam dum meminimus, & speramus, uoluptate plerunque afficit. quare & ira iucunditatem habet, quòd eam consequatur uoluptas orta à spe ulciscendi: & quod cupimus uel recordando, uel sperando; ut qui febri iactantur, ac meminerint se bibisse, sperentq; se bibituros; quiq; amant, nam loquendo, scribendo, siue aliud agendo reminiscentes, semper aliquid de persona, quam amant, habent, quo gaudeant: et ulcisci, quia iratus id maximè expetit: et uincere, uincendo enim in animo quasi species excellētiæ imprimitur, cuius omnibus inest cupiditas uel remissa, uel uehemens: et ludi, ijq; et pugnæ, et concentuum, et contentionis, et talorum, et pilæ, et aleæ, et tesserarum. contingit enim in ipsis uincere: et honor, bonaq; fa-

ma; quòd unicuique uideatur, uti laudatus fuerit, ita quoque et uirtutis, honestatisq; studiosus esse. atque id eò magis, si qui laudant ex ijs sint, qui uera dicere uideantur: et amicus; nam amare iucundum est. nullus enim amat uinum, qui eo non delectetur: et amari; qui enim sentit se amari, putat in se illa esse, quorum omnes cupidi sint. amari uerò est, cùm quis propter se ipsum diligitur. et iucunditatem percipimus, cùm quis nos admiratur, et cùm quis nobis adulatur. est uerò adulator, qui admirari uidetur, estq; simulatus amicus: et dum eadem sæpius agimus. dictum est enim id esse iucundum, quod agere consueuimus: et commutationes, iucundæ sunt. unde dicitur, Varietas in rebus omnibus dulcis. quare et quæ temporis interuallo fiunt, iucunda sunt, tum res, tum homines. rara enim iucunda sunt: et discere, et admirari. nam quod est admirabile, iucundum est; atque discendo status, qui nobis naturalis est, acquiritur: & dare, & accipere beneficium, etenim qui dant, quæ expetuntur, tenent; qui accipiunt, quæ cupiunt, consequuntur: & alios erigere, & subleuare: & quæ imitatione consequimur, ueluti sunt picturæ, statuæ, poesis, & omne, quod à nobis imitatione factum sit; & subire rerum uarietates, atque in contrarium commutationes; simulq; ex periculis

dum

dum aliquis uix iam saluus euasit: & quæ sunt eadem genere, similiaq́; , ut homo homini, iuuenis iuueni iucundus est. unde illud tritum prouerbium: coæuum coæuo delectari. & quilibet sibi ipsi iucundus est, bene de se existimat, suaq́; quęq́; delectant; ueluti opera, & sermones. idcirco adulationibus delectantur plerunque homines, lætantur suis amatoribus, gaudent honoribus, oblectantur suis liberis, ueluti suo opere. manca item supplere, inchoata perficere iucundum est: & imperare, sapere, aliosq́; reprehendere: & illa agere, in quibus ualere quis sibi uidetur: & ioci, animi remißio, risus, ac ridicula, tum homines, tum orationes, tum actiones. quæ autem sint molesta ex contrarijs licet colligere. I. P. *Videntur hæc simul cum rebus utilibus esse causæ, propter quas iniuriæ inferuntur: quid habes præterea de ipsis dicere?* I. B. *Quomodo affecti sint, qui iniurias inferunt, & in quos.* I. P. *Expone illorum affectiones:* I. B. *Qui iniurias inferunt, ita sunt affecti, ut arbitrentur rem posse confici, & à se, & se item latere posse: & non daturos iudicio pœnas; uel damnum minus fore, quàm emolumentum, aut suũ, aut eorum, qui sibi curæ sunt. Quæ fieri, quæq́; non fieri posse uidentur, tum ostendemus, cum de ijs, quæ omnibus causarum generibus sunt communia, agemus. Illi uerò im-* Quid inferunt iniurias, quomodo affecti sint.

pune iniurias facere se posse credunt, si facultate agendi, & dicendi muniti sint, si amicis potentibus septi, si uel iniuria affecti, uel iudices sint amici. illi pariter latere solent, qui non putantur facinus admisisse. ut imbecillis uerberasse; pauper, ac deformis adulterasse. atque illa abesse uidentur à facinoris suspicione, tum quæ ualde patent, quòd nullus existimetur fuisse conatus: tum quæ talia sunt, ut ne unus quidem illa aggressus sit. illi item putant se latere, & quibus nullus inimicus est, & quibus multi: nam, cùm obseruantur, non uidentur conaturi. item illi, qui latibula habent, & qui possunt aut iudicio periculum pœnæ depellere, aut differre, & procrastinare, aut corrumpere iudices, aut si multa irrogetur, actio sit eiusdem depellendæ, aut tempus differendi, aut propter inopiam nil habeant, quod amittant, aut uideant lucra certa, magna, propinqua, damna uerò modica, incerta, longinqua, aut pœna par non sit utilitati, aut sibi iniuriæ lucrum, damna uerò dedecus: uel contrà iniuriæ laudem apportent; damna autem sint ueluti pecuniæ, uel exilium. aut qui sæpe latuerunt, aut pœna mulctati non fuerunt, aut sibi parum res prosperè successit, uoluntq; denuo eam aggredi, ut bello superati renouant pugnas. aut qui putant statim aliquid utile, uel iucundi contingere,

gere, post uerò acerbi; & iactura iam, iamq; adest, iucundum, & utile deinceps. aut quibus contingit, uideri fortuna, necessitate, natura, consuetudine fecisse, atque omnino etiam deliquisse; sed minimè iniuriam fecisse. aut qui putant fore, ut non summo iure; sed mitiùs, & ex æquo, & bono secum agatur. aut qui egent uel rebus necessarijs, uel superuacaneis. aut qui, cùm in maxima, & optima existimatione sint, non putantur, uel cùm in nulla, seu turpi, nihilominus putantur. I. P. *Iniuria iam quos afficiũt?* I. B. *Eos, & qui illa habent, quibus ipsi egent, siue sint illa ad uictum necessaria, siue ad magnificentiam spectent, siue ad uoluptatem. & qui propè sunt, & qui procul: ab illis enim celeriùs sua auferunt, ab ijs uerò tardiùs puniuntur. & qui minimè cauti, nec custodia tecti; sed creduli sunt. & desidiosos iniuria afficiunt, & uerecundos, & à multis iniuria affectos, qui contrà non uenerint. eos & quibus nullam, & quibus sæpe iniurias imposuerunt. ambo enim non sibi cauent: ij quidem tanquam non deinceps iniuria afficiendi; illi uerò tã quàm nunquam petiti. oneratos criminibus, opprobriisq;, aut qui facilè calumnijs opprimi possunt. eos, contra quos causam possunt prætexere iniuriæ illatæ. inimicos, itemq; amicos: illis libenter, his facilè iniuriæ imponuntur. desertos* Qui iniuria afficiãtur.

ab amicis, ab ijs, qui dicendo, & agendo ualent. eos, quibus non conducit otiari expectando, ut causa disceptetur. eos, qui multa iniuriosè egerunt, uel talia, qualia patiuntur, uel mala intulerunt, uel inferre uoluerunt, aut uolunt, aut illaturi sunt. eos, quos uexando gratum facimus, aut amicis, aut alijs, quibus debere uidemur. eos, cum quibus iam simultates extiterunt. eos, qui ab alijs nihilominus mala passuri sint. eos, quos iniuria afficiendo, multa possunt iustè agi. I. P. *Cognoui quidem causas, propter quas iniuriæ inferuntur, & quomodo affecti sint, qui inferunt, & in quos inferri soleant; sed quæ'nam sunt illa, quæ iniuriosè fiunt?* I. B.

Quæ iniuriosè fiãt.

Quæ omnes, aut multi iniustè agere cõsueuerũt, deinde quæ facilè cælari possunt, tum quæ redundant in contumeliam eorum, quibus iniuriæ inferuntur. I. P. *Quid præterea habes de iniuria dicere?* I. B. *Illorum, quibus crimina ascribuntur, quidam dicuntur inscientes, & inuiti fecisse, quidam libentes, & scientes. ac horum, qui libentes fecerint, partim electione (ac de his dictum est) partim quodam animi impetu inueniuntur egisse, de quibus post loquemur. ac electio quidem malitiam, & iniuriam præsefert. quare sæpe contenditur de ui uocabuli: ut qui alterum pecußit, negabit se contumeliam; qui aliquid accepit, furtum fecisse.*

Quibus modis crimina ascribantur.

fecisse. quia nec ille, ut contumelia afficeret percußit: nec hic, ut alteri damnum afferet, accepit. itaque definire hic oportet, ut iniuria demonstretur, quid sit furtum, quid contumelia. Iusta uerò, & iniusta tum lege scripta sanciuntur, tum sine scriptis conseruātur. quæ nullis scriptis continentur, duo complectuntur genera, alterum quidem eorum, quæ exuperantiam habent uirtutis, & uitij, in quibus insunt uituperationes, & laudes, ignominiæ, & honores, & donationes, & præmia: alterum uerò, quo æquo, & bono illa ponderantur, in quibus lex scripta deest. Est enim æquum, & bonum præter legem scriptam iustum quoddam. quod quidem contingit partim inuitis, quia quod iustum est latet, partim libentibus legum scriptoribus, quòd ipsi uniuersè, et generatim loquantur, nec definiant rem, ut aliquando in controuersiam uenit; sed ut plerunque: nec illa attingunt, quæ propter infinitatem circunscribi, ac definiri non possunt: ut quanto, qualiq; ferro uulnus impositum sit. quare siquis manum attolens, annulo ferreo, quem in manu habuit, percusserit aliquem, lege quidem scripta reus est, quæ uetat appetere, & percutere aliquem ferro, & iniustè egit: uerè autem, cùm consilium percutiendi, & lædendi abfuerit, nō egit iniustè. hoc enim ex æquo, et bono iudicatur. ac qui ita iudicant, uiri æqui habentur.

Iustorum & Iniustorum genera duo.

De æquo, & bono, quid sit.

&

Aequitatis loci.

& illa aequa existimantur, in quibus ueniam dandam, atque esse ignoscendum censemus. deinde quae per errorem, quaeq; casu, & fortuna admittuntur, non similiter erunt iudicanda, ut quae malitia machinantur. aequum praeterea est humanis casibus ignoscere, & non legem, sed uoluntatem scriptoris; non uerba, sed sententiam considerare: & spectare, non factum, sed consilium, ac uoluntatem: non partem, sed totum: & meminisse magis, quibus bonis quis affectus fuerit, quàm quibus malis: magisq; quae bona susceperit, quàm quae ipse praestiterit; & iniuria affectum, illam patienter ferre: rationeq;, & oratione magis, quàm re, ac manu controuersias dijudicare uelle: et malle ad arbitrum, quàm ad iudicem accedere. arbiter enim aequum respicit, iudex uerò legem. hac uerò de causa arbiter inuentus est, ut aequum ualeat. I. B. Quoniam de iniuria, quae contra leges fit, et de aequitate dixisti, iam de maiori iniuria audire uellem. I. B. Maior iniuria est, quae à maiori oritur iniustitia. ideo minima interdum maxima uidentur, quòd à maxima iniustitia oriantur: ut qui tribus obolis ex pecunia templo dicata aedificatores Sacelli fraudauit. qui enim id furatus est, quiduis praeterea admitteret. In iustitia contrà ratiocinamur, ut non qui in minimis iustè se gessit, in maximis idem acturum affir-

Maior iniuria.

affirmemus; sed, si in maximis iustè egit, in minimis quoque iustè acturum dicamus. maior igitur iniuria tum hoc modo, tum ex maiori damno iudicatur. Maior et illa existimatur iniuria, cuius par non extat, sed omnis minor inueniretur pœna: et cuius nullum habetur remedium: et cuius pœnas is, qui passus est, persequi non potest. et siquis perpessus, aut iniuria affectus se ipsum aliqua grauiori pœna mulctauerit, ut Euctemon, qui iniuria affectus se ipsum iugulauit: & quod quis solus, uel primus, uel cum paucis patrauit: & idem sæpius egisse maximum existimatur. magna & illa crimina sunt, quorum causa interdicta, & supplicia inuenta sunt. ut Argiui eum puniunt, propter quem lex noua, quæ aliquid uetet, lata sit: & illos propter quos carcer ædificetur. & quod ad belluarum feritatem, & immanitatem magis accedit. maiora item sunt, quæ meditati, quàm quæ casu committimus: & quæ, qui audiunt, magis timent, quàm miserentur. Illa uerò ad amplificandum ualent, in quibus ostenditur aliquem uno facto plura iura peruertisse, aut imminuisse, ac uiolasse; ut iusiurandum, datam dexteram, fidem, connubia, affinitatem. maius & illud scelus habetur, quod ibi committitur, ubi puniuntur sontes; quod peccant falsi testes: & illud, in quo maxi-

Quæ amplificent Iniuriam.

maxima inerit turpitudo: & iniuria benemeritum afficere. tunc enim mala inferuntur, & bona non præstantur. Reprehenditur *interdum quispiam, qui in ijs tantummodo iustus uideri studeat, quæ scriptis legibus sanciuntur; quòd uiri melioris sit, non necessitate coactum iustum esse: interdum is, qui in ijs, quæ scripta non sunt, uelit uideri iustus, quòd qui illa admittunt à quibus leges deterrent, etiam in illis, quæ detrimenta non apportant, iniustè se gererent.* I. P. *Videtur nunc mihi tempus illa exponendi, quæ appellasti artis expertia.* I. B. *Ita est. hæc quidem, quæ non excogitantur ab oratore; sed in re posita ratione tractantur, quinque sunt numero: lex, testis, pactum, quæstio, iusiurandum.* Itaque *si scriptum contrarium sit facto, communi utemur lege, & æquitate, quòd hæc iustiora uideātur; quòd minimè in omnibus utendum sit scriptis legibus; quòd lex communis, & æquitas semper maneant, nec unquàm commutentur, ueluti quæ natura extent: quòd iustum uerum quoddam sit, & utile, minimè autem quod opinatione iudicatur; ut lex scripta. constitutus autem est iudex, qui expendat uerum, & adulterinum iustum: quòd melioris uiri sit stare, & uti non scriptis, quàm scriptis legibus.* Si *quando autem scriptum, siue lex, quam oppugnamus, ambigua fuerit, aut sibi, aut*

Quæ artis expertia.

De lege scripta. Loci ad infirmandum scriptum.

aut aliæ probatæ legi inuenietur contraria, illam sententiam arripiemus, quæ nostræ causæ congruere uidebitur. Et, *si res propter quas lata est lex, desierint, dicendum est & legem pariter desinere debere. Sin autem scriptum cum facto conueniet, dicendum erit, potiorem sententiam esse, ut scriptis pareatur: propterea quòd leges non sunt conditæ, ut sine ipsis, aut contra ipsas iudicia fiant; sed ne fides, religioq; iudicum uioletur, si quod leges iubent fortè ignorantes aliquid contra ipsas statuant: et q, nullus, quod simpliciter bonũ est, eligat; sed quod sibi priuatim utile sit: et q, nil differat, leges non esse latas, & legibus non uti: et ut non conuenit medicũ insimulare errati, ita nec leges reprehẽdere: et q, ne quis studeat sapientior uideri, q̃ leges, id est quod laudatis legibus cauetur.* Testium *autem duo sunt genera. nam quidam antiqui sunt, ut poetæ, & quiuis alij clari uiri. atque ij quidem de rebus præteritis testimonium, aut sententiam tulerunt. ipsis uerò maximè credimus: odio neutiquam mouentur, nec gratia; item nec prece, nec pretio corrumpuntur. sunt etiam de futuris testes, ut oraculorum interpretes.* Prouerbium *præterea testimonium quoddã uetus est: ut illud, beneficium non esse collocandum in senem.* Quidam *uerò sunt recentes: ut clari uiri, de quorum prudentia, & iudicio aliquod saltẽ*

extet

Loci ad confirmãdum scriptum.

De Testibus. Antiqui testes.

Recentes testes.

extet specimen. atque recentium, quibusdam periculum commune est, si uiderentur mentiri, ab hisq; quæritur tantummodo, factum ne sit, aut non factum; sit, an non sit: quibusdam non est commune, suntq; ipsi longe à causa remoti, & propter earum insignem prudentiam sunt fide dignißimi, ubi de rebus iustis, & iniustis, utilibus, & inutilibus quæritur. Qui iam testes non habebit, disputabit, quæ fidem faciunt, non spectari testibus, quòd ex probabilibus oporteat iudicare. nam argumenta non ualent pecunia illudi, nec conuincitur per ipsa falsa esse allata testimonia. Cui uerò testium suppetit copia, contendet rationes probabiles si quando fallunt, non subire, ut testes, iudicis castigationem, & animaduersionem. & nil opus esse testibus, si argumenta per se ualent res, quales sunt, demonstrare. Sunt autem testimonia quædam de nostra, quædam de aduersarii persona: & item alia de facto, alia de uita, & moribus. Si uerò testes sunt amici, aut inimici, aut uiri probati, aut infamia notati ex iis locis poterit quis disputare, è quibus aliquid esse, aut non esse ostenditur. Pacta autem si nobis suffragabuntur, fide digna, & rata eße debere demonstrabimus; sin pro aduersario erunt, contra agemus. atque hæc tractatio non dißimilis est ei, quam in testibus docuimus.

Loci pro argumētis contra testes

Loci pro testibus contra argumenta.

De Pactis.

cuimus. nam quales illi fuerint, qui pactionibus obligati sunt, quiq; alios obligant, uel qui tabulas obsignant, uel asseruant, tales pactiones existimandæ sunt. Cùm pacta non negabuntur, si cum nostra causa consentient, dicemus pactum esse legem priuatam, & singulorum, & à legibus rata fieri pacta, & ipsas quoque leges esse pacta quædam. ideoq; qui pacta tollit, leges tollit. multa præterea pactionibus componi, & nobis libentibus contrahi: usum uerò hominum inter se dirimi, si pacta fiant irrita. similia alia facilè inueniri possunt. Sin nobis aduersabuntur, & pro aduersario erunt, primùm ita disputabimus, ac si legem oppugnaremus. nam si legibus errore latoris non rectè conditis non arbitramur esse obtemperandum, minus obtemperandum erit pactis. deinde cùm iudex iusti sit designator, non solùm quid ut iustum: sed etiam ut iustius, & æquius considerandum est. iustum quoque neque dolo malo, neque ui distorqueri, ac deprauari potest, cùm natura sit insitum: pacta uerò fiunt etiam aliquibus deceptis. Est præterea considerandum, an pacta contraria sint alicui legi, an item honestati, & æquitati, an etiam aliis pactis posterioribus, uel prioribus: alia enim poterunt demonstrari fide bona, alia dolo malo esse facta. est deinceps utile intueri, an aliquid insit

Loci ad pacta confirmanda.

Loci ad infirmanda pacta.

insit in pactis, quod iudicibus aduersetur, & quæ sunt talia. Quæstiones autem testimonia quædam sunt, fidemq; habent, quòd illis uis quædam adsit ueritatem extorquendi. Si causam nostram adiuuabunt, dicemus ipsas solas ex testimonijs, quæ adhibentur, ueras esse. sin pro aduersario erunt, reprehendemus rationem hanc extorquendæ ueritatis, quòd nihilominus falsa, quàm uera, ui tormentorum dicantur: & sunt qui perferant potius tormenta, quàm uera fateantur: & qui facilè mentiantur, ut citius cessent tormenta. uerùm oportet habere exempla rerum similium iudicibus nota. In iureiurando quadripartita utimur diuisione. aut enim nolumus aduersarium iurare, quòd pecuniarum ergô, aut alia de causa nobis falsum iurare posse uideatur. deinde cū iurauisset, non permitteret nos iurare. ac iudices illū, qui non iurauerit putant esse condemnādum. tum minoris est periculi rem nostram in iudicum potestate relinquere, quàm in conscientia aduersarij. illis enim credimus, huic uerò minimè. Aut nos iurare recusamus, quia de pecunijs est iusiurandum. et si mali essemus, non uereremur falsum iurare, ut causam obtineremus. quare propter uirtutem, ac bonitatem, non quòd falsa iuraret, dicere quis posset se non iurare. atque hîc congruit illud Xenophanis: Simile esse impium prouocare pium ad

Quæstionibus.

Loci a quæstionibus, & contra.

De Iusiurando quatuor controuersias incidere anteq̄ iuret.

Si nolumus aduersarium iurare.

Si nos iurare recusamus.

ad iusiurandum, ac si ualens imbecillum ad pugnam uocaret. Verùm si iurare uoluerimus, nobis ipsis dicemus nos confidere, non autem aduersario, cuius nobis suspecta sit religio. & illud Xenophanis conuertemus: ut impius det optionem iurandi; pius uerò iuret: & graue esse impium nolle dare pio facultatem iurandi. Sin alterum iurare uoluerimus, dicemus pium esse uelle se Dijs committere, qui periuria sint uindicaturi. & non opus esse ei, qui iurauerit alijs iudicibus, cùm in ipso iudicandi sita sit facultas. & absurdum esse nolle de his rebus iurare, de quibus censeat rectè alios iurare. Cùm autem iuratum est, si à nobis iuratum sit, & aduersarius inueniatur deceptus, quòd non præstiterimus, quæ iureiurando polliciti fuimus, contendemus nos non peierasse, quandoquidem ea nunquam fuerit animi nostri sententia. nam iniuria uoluntaria est: quòd uerò quis ui, & in fraudem deductus facit, non est iniuria. atque hinc colligendum est, quid sit periurium, quòd scilicet tunc existat, cùm non ore, sed mente confirmatur, ut fallendi adfuerit consilium. Sin ab aduersario iuratum sit, qui quod iureiurando promisit, non præstiterit, tunc iudices appellando dicemus, illum omnia iura euertere, ac perturbare, qui non præstat, quæ iurauit. propterea & qui utuntur legibus, ideo ipsis

Si aduersarium iurare uoluerimus.

Cõtrouersiæ duæ postquam iuratum est.

Si a nobis iuratũ sit.

Quid periurium sit

Si ab aduersario iuratum.

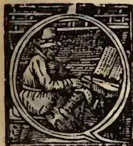
tur, quia in ipsis iurati, & ad ipsas obseruandas deuincti sunt. ac uos quidem iudices arbitramur stare debere his legibus, in quas iurati estis, nos autem ijs, quibus iureiurando astricti sumus, non stabimus? hæc, & quæuis huiuscemodi alia afferri poterunt, quibus quis amplificando uteretur: Sed quia, dum uirides fluminum ripas, culta rura, magnificas uillas peragramus, satis multa diximus, uideoq; te à tuis æqualibus expectari; finem faciemus ambulandi, & loquendi. Tu interea memoria custodi hæc, quæ recensuimus enthymemata, seu materiam, ex qua (ut fides auditori fiat, in singulis caussis forensibus argumentari ualeas. Quæ uerò spectant ad eundem commouendum, & nobis conciliandum, ac simul omnia, quæ ad dicendum affert orator, cras prosequemur.

IACOBI BROCARDI PARTItionum Rhetoricorum Aristotelis,

Ad Petrum Andream Codegorum Ferrariensem.

Dialogus secundus secundo Aristotelis libro respondens.

IACOBVS PISANVS.

VONIAM heri de rebus utilibus, iustis, & honestis, magnis, & paruis; item de his, quæ artis dicuntur expertia egisti, sequi uidetur, ut exponas illa, quæ fieri possunt, quæ facta, quæq; futura uideantur. I. B. Loco tu quidem quæris; sed quia hic fines generum causarum maximè persecuti sumus, atque iudicium in omnibus causis finis est, quo iudex causam nobis adiudicaturus sit, non solùm argumentis adductus; sed etiam quadam permotione animi impulsus: ita quoque diuisimus argumentationem, ut altera spectaret directò ad fidem, altera se inflecteret ad motum; & animi conciliationem. Atque materiam prioris argumentationis cõplexi sumus, illa uerò

Tria esse quibus auditor causam adiudicat.

Argumentum.
Conciliatio.

quæ requiris, cùm uideantur loci esse cõmunes, qui deinceps sint exponẽdi; per cõmodè ea nũc cõsi de rabũtur, p quæ auditor, et inclinatione uoluntatis propendeat in nos, et permotione animi cogatur. nã utrunq; plurimũ ualet, et in iudicijs, et in deli berationibus, quãuis illud utilius sit in deliberatio nibus: hoc in iudicijs. Itaq; præter orationẽ, quæ est quæstionis, & argumẽtationis propria, ut orator fide dignus sit, tria omnino in ipso desiderãtur: ut prudens, ut bonus uir, ut beneuolus existimetur. po test. n. quis prudẽns esse: sed propter improbitatẽ, quæ rectè sentit, non aperire; aut rectè quidẽ senti re, et probata esse uita, nec tamẽ propter eius à no bis alienum animũ, quæ potiora nouit, uelle apud nos depromere. uerùm ut quis prudẽs, et probus ui deri poßit, quò sibi eos, qui audiunt, cõciliet, ex ijs sumendum est, quæ in diuisione uirtutum diximus. De beneuolentia autem, ac pariter de cæteris ani mi motibus, quò animi etiã cõmoueantur, nũc aga mus. I. P. *Quos uocas motus?* I. B. *Irã, misericor diam, timorẽ, & talia.* I. P. *Quid dicis esse huiusce modi motus?* I. B. *Cõmutationes animi, quibus in iudicando homines fiunt uarij, quasq; sequitur do lor, & uoluptas.* I. P. *Quosnã maximè pertractat orator, & quo eos distinguis?* I. B. *Irã, & clemen tiam; amorẽ, et odiũ; timorẽ, et fidentiam; uerecun diam, et impudentiã; gratuita, et non gratuita; mi seri-*

Permotio

De conciliatione, quæ tribus rebus efficitur.

Prudentia

Probitas.

Beneuolẽtia.

De permotione animorum.

ſtricordiã,et quod dicitur ſuccenſere; inuidiã, & emulationẽ. Atq; in ſingulis tria ſunt quærẽda.ut exẽpli cauſa in ira, quibus de cauſis iraſcãtur hoines, q̃uo affecti ſint iracundi, et quibus ſoleant iraſci. I.P. Si de iracundia prius uidetur dicendũ, quoniã is uehemẽtißimus motus eſt,expone quænam irã concitent. I B. Ex definitione iræ id patere poteſt. eſt.n.ira cupiditas cum dolore eius puniẽdi,de quo pœna uideatur ſumi poſſe, propterea q uiſus ſit contempſiſſe in ijs,quæ in nos,aut in noſtrorũ aliquem,contrà ac decet,admiſit. Cauſa itaq; iræ eſt contemptio. contemptionis uerò tria ſunt genera,propter quæ ſolemus iraſci: deſpicientia, qua quis ita contẽnitur,ut pro nihilo putetur; uexatio,ſeu incõmodatio, qua ita aduerſamur ſtudio alicuius,nõ ut inde nobis quid accedat;ſed tãtũmodo ne ille quod ſtudet,cõſequatur: et cõtumelia,cuius quidẽ eſt lædere,et dolore his in rebus afficere,quæ patienti dedecori ſint.nec qui cõtumelias imponit,ſtudet,ut ſibi præter alterius dedecus aliquid contingat;ſed ut uoluptatẽ capiat:nec dicendum eſt eum par pari referre. qui.n. id agũt, non faciunt contumeliã;ſed ulciſcuntur. Cauſa uerò uoluptatis contumelioſorũ eſt,q putãt malè agendo ſe magis excellere. propterea iuuenes,et diuites contumelioſi ſunt. eſt itẽ cauſa iræ,cùm quid in nos,contrà ac decet,admittitur, & cùm uidemus

Tria in ſingulis moti bus ſpectãda.

De Ira.

Quid Ira ſit.

Cauſæ Iræ

Contemptionis tria genera.

Deſpicientia.

Incommodatio.

Contumelia.

mus nos non magni fieri ab iis, quibus plurimum præstare uidemur, nec ab amicis, in quos à nobis beneficia aliqua profecta sunt, aut proficiscuntur; aut noster animus uisus sit propensus, & paratus ad bene promerendum. I. P. *Iratus, uerò quomodo inuenitur affectus?* I. B. *Iratus & uoluptate propter spem puniendi, & dolore propter contemptionem inuenitur affectus. & quoniam qui dolet, aliquid appetit; contra omnes accenditur; qui ne, quæ cupit, consequatur, quauis ratione impedimento sunt, aut adiumento non curant esse: ut qui morbo laborat, pauper, amator, sitiens, & alij. atque de qualibet re quisq; irascitur, quam concupiscens non obtinuerit. exacerbatur quoque animus, cum contraria iis, quæ expectabamus, eueniunt. tempora præterea, & occasiones faciunt, ut interdum exacerbetur animus. inueniunturq; qui facilè ob quædam sua studia irascantur. & ætas non rarò facit feruidiores.* Consideret iam orator *quid quisque sentiat, uelit, per se cupiat, per se commotus sit, ut adhuc magis exacerbetur; & quomodo efficere possit, ut cupiat, & irascatur.*

Qui irascitur, quomodo sit affectus.

I. B. Quibus iam *solemus irasci?* I. P. *Irascimur semper alicui uni ex singulis separatim: ut* Cleoni, *non autem homini generatim; qui aliquid in nos, aut in nostrorum aliquem admiserit, uel admissurus sit. propterea*

Quibus solent irasci homines.

pterea irascimur ijs, qui derident, deludunt, cauillantur, dicta in nos iaciunt: qui nocent contumeliæ causa: qui detrahunt, contemnuntq́; illa, quorum studiosi sumus, ut Philosophiam, si in ea laudem habere studemus: qui cum debent bona præstare, mala inferunt, ut amici: qui nos ea non prosequuntur beneuolentia, & cultu, quo consueuerunt: qui non referunt parem gratiam: qui contrà se gerunt nobiscum, ac nos cum illis geßimus, si inferiores fuerint: qui amici cùm sint, non bene faciunt, ac dicunt, seu contrà agunt: qui non animaduertunt, quibus rebus egeamus: qui gaudent rebus ex sententia non succedentibus: quos nulla cura tangit, si dolorem intulerint: qui mala nuntiant: qui auditores, aut spectatores se prebent nostrorum incõmodorum: qui nos parui faciunt apud eos, aut cum quibus nobis est contentio de honore, existimatione, & gloria; aut quos ipsi admiramur, aut quibus admirationi esse uolumus; aut quos ueremur, aut qui nos uerentur: qui his in rebus nos contemnũt, in quibus dedecus, aut infamia subeunda sit, ni opem, & auxilium ferant, ut sunt parentes, liberi, coniuges, & qui alterius imperio addicti sunt: qui ingrati inueniuntur esse: qui utuntur ironia, dum seriò agimus: qui erga alios sunt benefici, ac minimè erga nos: qui nos, nostraq́; ob-

mus nos non magni fieri ab ijs, quibus plurimum præstare uidemur, nec ab amicis, in quos à nobis beneficia aliqua profecta sunt, aut proficiscuntur; aut noster animus uisus sit propensus, & paratus ad bene promerendum. I. P. Iratus, uerò quomodo inuenitur affectus? I. B. Iratus & uoluptate propter spem puniendi, & dolore propter contemptionem inuenitur affectus. & quoniam qui dolet, aliquid appetit, contra omnes accenditur; qui ne, quæ cupit, consequatur, quauis ratione impedimento sunt, aut adiumento non curant esse: ut qui morbo laborat, pauper, amator, sitiens, & alij. atque de qualibet re quisq; irascitur, quam concupiscens non obtinuerit. exacerbatur quoque animus, cum contraria ijs, quæ expectabamus, eueniunt. tempora præterea, & occasiones faciunt, ut interdum exacerbetur animus. inueniunturq; qui facilè ob quædam sua studia irascantur. & ætas non rarò facit feruidiores. Consideret iam orator quid quisque sentiat, uelit, per se cupiat, per se commotus sit, ut adhuc magis exacerbetur; & quomodo efficere possit, ut cupiat, & irascatur. I. B. Quibus iam solemus irasci? I. P. Irascimur semper alicui uni ex singulis separatim: ut Cleoni, non autem homini generatim; qui aliquid in nos, aut in nostrorum aliquem admiserit, uel admissurus sit. propterea

Qui irascitur, quomodo sit affectus.

Quibus solent irasci homines.

pterea irascimur ijs, qui derident, deludunt, cauillantur, dicta in nos iaciunt: qui nocent contumeliæ causa: qui detrahunt, contemnuntq; illa, quorum studiosi sumus, ut Philosophiam, si in ea laudem habere studemus: qui cum debent bona præstare, mala inferunt, ut amici: qui nos ea non prosequuntur beneuolentia, & cultu, quo consueuerunt: qui non referunt parem gratiam: qui contrà se gerunt nobiscum, ac nos cum illis gessimus, si inferiores fuerint: qui amici cùm sint, non bene faciunt, ac dicunt, seu contrà agunt: qui non animaduertunt, quibus rebus egeamus: qui gaudent rebus ex sententia non succedentibus: quos nulla cura tangit, si dolorem intulerint: qui mala nuntiant: qui auditores, aut spectatores se prebent nostrorum incõmodorum: qui nos parui faciunt apud eos, aut cum quibus nobis est contentio de honore, existimatione, & gloria; aut quos ipsi admiramur, aut quibus admirationi esse uolumus; aut quos ueremur, aut qui nos uerentur: qui his in rebus nos contemnũt, in quibus dedecus, aut infamia subeunda sit, ni opem, & auxilium ferant, ut sunt parentes, liberi, coniuges, & qui alterius imperio addicti sunt: qui ingrati inueniuntur esse: qui utuntur ironia, dum seriò agimus: qui erga alios sunt benefici, ac minimè erga nos: qui nos, nostraq; ob-

liuiſcuntur.unde & obliuio eſt cauſa iræ, q; uideatur ab incuria proficiſci. Omnes uerò ij, quibus iraſcimur, uidentur contemnere, ac qui iraſcuntur, contemni. Orator ergo oſtendat reos ſimiles ijs, quibus iraſcimur, & auditores ita afficiat, ac ſunt ij, qui ira affecti inueniuntur. I. P. *Dic de ea animi affectione, quæ eſt iræ contraria.* I. B. *Clementia ea erit. quæ eſt moderatio concitati animi, & ſedatio iræ, in qua illa aberunt, quæ diximus in definitione iræ, nec uidebimur contemni, nec quicquam pati, quod non deceat; ſed plurimi fieri, & honore dignari. ut enim illa erant cauſæ iræ, ita hæc clementiæ. Itaque erga illos clementer nos gerimus, qui nihil per contemptionem uidentur facere, aut non libentes: qui contraria ijs, quæ fecerunt, uolunt: qui tales erga nos, quales erga ſe ipſos exiſtunt: qui errata fatentur: qui ſe nobis ſummiſſos, & humiles præbẽt, nec contradicunt: qui ſeria nobiſcum agunt, dum ſeria nos agimus, ac uolumus: qui maiora gratificati ſunt, quàm quæ ſibi condonarentur: qui rogant, & deprecantur: qui nemini contumeliam faciunt, neminem illudunt, ac cauillantur: quos timemus, ac reueremur: qui nos reuerentur: qui per iram aliquid fecerunt. Miti uerò, ac manſueto ſolemus eſſe animo, dum iucunditatem percipimus ex luſionibus, iocis, riſu, diebus feſtis, ſolemnibusq;, die-*

De clemẽtia quid ſit.

Erga quos ſumus clementes.

Qui clementes ſunt, quomodo affecti ſint.

diebus ludorum, rebus rectè effectis, feliciter gestis, exitum optatum habentibus, perfectis, expletisq; omnibus suis numeris, ac partibus. atq; omnino dum sine dolore sumus, uerùm contrà in uoluptate, quæ ex nulla contumelia percipiatur, & in spe eorũ, quæ honesta, quæ decora, quæ bona sint. Ab ira quoq; ad clementiam reuocamur, cùm ira uetus, nec recens sit: cùm in alium prius sit effusa: cùm illos uidemus circumueniri, quibus irati fuimus; aut comprehensos teneri, ut pœnas effugere non ualeant; cùm maiora damna paßi sunt, quàm nos irati intulissemus: & cùm arbitramur nos iniustè egisse: & cùm putamus alios non sensuros se nobis punientibus pati. ideo nec sensu carentibus irascimur, nec ultra ijs, qui è uita excesserunt; nec ijs, qui neq; dolituri, neq; sensuri sint. His igitur locis orator ad clementiam auditores deducat: & quos defendit, similes his ostẽdat, erga quos clemẽter nos gerimus. I. P. Amicitiam uerò quænam gignunt, quomodo affecti sunt amici, & quos amare solemus? I. B. Si amare est uelle alicui ea adesse, quæ bona arbitramur, idq; non nostra; sed ipsius gratia; & quoad possumus, efficere, ut illa consequatur; amicus uerò est, qui amat, & ut ita dicam, redamatur; efficientia amicitiæ erunt, si uideberis gratuitò, & non rogatus, atque nulla alia, nisi eius, cui benefeceris causa, bene-

Quæ ab ira ad clementiam deducant.

De Amicitia.

Causæ amicitiæ.

beneficium dedisse, & postquam dederis, non prædicare. necessitudo præterea, quæ aliquos coniungit, causa est amicitiæ, ut sodalitas, familiaritas, affinitas, cognatio, & quæ sunt talia.

Qui amat quomodo affectus.

Amicus uerò ita affectus est, ut pariter bonis lætetur amici, & doleat contrarijs, non alia, quàm illius causa: unde dolor, & uoluptas uoluntatis signa sunt. itē amicis eadem bona, & mala uidētur cōtingere. & qui amici inter se sunt, ijsdē uidētur esse amici, et ijsdē inimici: & eosdē habent amicos, eosdemq; inimicos: & eadē amico, quæ sibi uolunt.

Quos amare solemus.

Amamus autem eos, qui aut nobis, aut nostris, hisq; nostra causa beneficia præstiterunt, uel magna, uel alacri, promptoq; animo, uel ijs temporibus, quibus premebat necessitas; uel præstare uoluerunt. amamus amicorum amicos: amantes eos, quos ipsi amamus: amatos ab ijs, qui à nobis amantur: inimicos eorum, quibus & nos inimici sumus: eos, qui oderunt, quos ipsi odio prosequimur: eos, qui in odio sunt apud hos, qui nobis in odio sunt. Amamus liberales, & fortes, quia amantur benefici: & iustos, & temperantes, & non curiosos, illa enim non conquirunt, nec agunt, quæ sunt præter negotia sua: eos, quibus uolumus amici esse, si itidem ipsi uelle uideantur, sintq; ij probati uiri: eos, quorum mores faciles sunt, & usus iucundus: facetos, & urbanos: laudantes

dantes quæ in nobis sunt bona: elegantes ore, uestitu, totaq; uita: eos, qui neque aliorum uitia, neq; sua beneficia consueuerunt exprobrare: eos, qui facilè placantur, & reconciliantur: eos, qui mala proximorum nec dicere, nec scire curant: eos, qui nec aliorum studijs se opponunt, nec pugnaces sunt: studiosos nostri, nostrarumq; rerũ, atque fautores: eos, qui nobis similes sunt, eidemq; rei, & arti, cui nos, student, ni tamen sint nobis impedimento: eos, qui earundem rerum cupidi sunt, modo simul illas consequi liceat: eos, cum quibus ea nobis ratio intercedit, ut non uereamur illa agere, & loqui, quæ alioqui apud alios existimationem imminuerẽt: eos, apud quos ueremur, ne ueri uideamur; siue apud quos erubescimus, dum admissa à nobis deteguntur; atque alij, quàm habebamur, inuenimur esse: eos, à quibus nos, nostraq; laudari studemus, & quos nostri æmulos, atque imitatores uolumus esse, non autem inuidos; eos, quibus auxilio essemus ad bona aliqua obtinenda, ni maiora nobis inde imminerent mala: eos qui æquè absentes, ac præsentes amant, quiq; etiam in mortuos eandem retinent beneuolentiam: eos, qui amicorum studiosi sunt, illosq; non deserunt, quiq; bene, integreq; se in amicitijs gerunt: eos, qui apud nos nil ficte, nil simulatè agunt: eos, qui non uerentur

sua etiam uitia, & incommoda nobis aperire: eos tandem, quos non timemus, quibusq; confidimus.

De odio.

I. P. *Quid habes de his, quæ amori, & amicitiæ sunt contraria dicere?* I. B. *Odium, offensio, & inimicitia ex contrarijs facilè animaduerti possunt. Sed illud cognoscendum est, iram efficientem esse inimicitiæ: atque, ut uexatiò, & calumnia iram, ita etiam odium, & inimicitiam pariunt. uerùm quia & iratus, & inimicus ei, cui iratus, & inimicus est, mala cupit, uidēdum est,*

Iræ, & odii discrimen.

ne idem esse putemus iram, & odium. poterit enim quis eße inimicus, qui non fuerit iratus. nam ira existit, cùm quid contra nos sit admißum; inimicitia, & odium etiam cùm contra nos nil sit commissum. ira effertur in singulos, ut in Calliam, odium etiam in certa hominum genera, ut in fures. ira tempore sanari potest, non autem odium. ira cupit inurere dolorem, odium afflictam magis, atque etiam extremam adesse fortunam. iratus uult dolorem à se illatum sentiri: in eo, qui odit, nihil refert à quo uexetur is, quem odit. ira est cum dolore; odium sine dolore. Ex *his igitur locis poterit quis & amicus, & inimicus ostendi; & iudex uel ad iram, & odium excitari, uel ad lenitatem reuocari.* I. P. Dic de ti-

De Timore.

more, & fidentia. I. B. *Timor est quidam animi acerbus sensus, uel perturbatio, quòd malum*

aliquod, aut exitium, aut dolorem afferens, imminere uideatur. quæ igitur mala remota non sunt, ut mors, de qua homines soliciti non sunt, quòd eam procul abeſſe arbitrantur; ſed propius adeſſe, atque adeo inſtare uidentur, timorem efficiunt; ſiquidem uidebuntur interitum, aut detrimentum cum ſummo dolore afferre: item horum malorum ſigna, quæ periculum habent: inimicitia, & ira eorum, qui officere poſſunt: iniuſtitia uiribus armata: uirtus contumeliis prouocata: timor eorũ, qui officere poſſunt, quòd ad nocendum parati uideantur. Illa *item maximũ incutiunt timorem, quæ cùm ſint admiſſa, emendari, corrigiq́; non poſſunt; uel id non in noſtra; ſed in aduerſariorum ſitum ſit poteſtate: et in quibus nullam opem, nullum auxiliũ inuenire poſſumus, uel non facilè.* Timentur *autem illi, in quorum poteſtate, & arbitrio ſentimus nos, & ſalutem noſtram ſitam eſſe: qui poſſunt nos, aut in periculis deſerere, aut propter auaritiam perdere: qui adſunt conſcij noſtri facinoris: qui poſſunt iniuriam imponere, aut iã impoſuerunt: quòd tunc, dum ſibi cauent, parati ſint ad cumulandas iniurias: qui à nobis aut ſint, aut putent ſe iniuria eſſe affectos: qui in rebus aliquibus ſe aduerſarios intendunt: qui à melioribus, quàm nos ſimus timẽtur: qui maiori ui pollent: qui nobis potiores interemerunt:*

Quæ timorem efficiant.

Qui timeri ſoleant.

remerunt: qui nobis inferiores insultant. poßunt enim & nos quoque inuadere: qui non subita ira efferuescunt, nec liberè, apertéq; sed placato animo dißimulanter, ueteratoriéq; agunt. Qui timere soleant. *Qui uerò timent, ita affecti sunt, ut metuant, aut se aliquid perpessuros, aut à quibus aliquod malum in se proficisci poßit, aut tunc, cùm se paßuros arbitrantur. qui iam in florenti, præstantiq; fortuna sunt, non putant se passuros, ac contrà, fiunt contemptores, audaces, & contumeliosi: nec qui se ad extrema deueniße sentiunt, spemq; omnem sibi præcisam uident euadendi: ut qui iam supplicia perferunt. nam ubi metus est, adest spes euadendi, & inducimur ad consilium capiendum: ubi uerò res desperatæ sunt, nemo consultat. Animi itaque iudicum, si conducet illos in timorem impelli, ita tractandi sunt, ut reddantur similes ijs, qui se pati poße credant. & afferenda sunt exempla eorum, qui tali in re perpeßi sint, & à quibus, & illa, & tunc, cùm non putabant.*

De Fidentia.

Fidentia uerò quid sit, & quænam eam afferant, & quomodo affecti sint fidentes ex ijs, quæ contraria sunt timori cognoscere licet. Quid sit fidentia. *Est enim fidentia spes cum firma animi fiducia breui res salutares assequendi, ijs, quæ timorem faciunt, uel nullis se ostendentibus, uel procul remotis.* Quæ afferant fiduciam. *Ergo illa afferunt fiduciam, à quibus mala grauia pro-*

cul

cul absunt: & quæ corrigi, emendariq; possunt: & auxilia uel multa, uel magna, uel utrunque: & uidere nos nec iniuria affecisse, nec ea esse affectos: & non habere cum quibus contendendum, certandumq; sit; uel si sint, uires non habeant, uel si habent, sint amici, uel benemeriti, uel beneficio affecti: uel si nobiscum complures conspirent, aut potiores, aut utrique. Sunt uerò fidentes, qui ita affecti sunt, ut non experti arbitrentur sibi multa prosperè euenisse, nilq; aduersi pertulisse: ut auxilia habentes, sentiant se è periculis euasisse: ut uideant quidpiam non esse formidolosum ijs, qui sibi similes, paresq; sunt; neque inferioribus sibi; neque ijs, quibus se præstare arbitrantur: ut existiment plura sibi, & maiora adesse adiumenta, quàm aduersarijs, ut pecuniarum, opum, uirium, & illorum omnium, uel maximorum, quibus bellici apparatus continentur: ut cognoscant se uel neminem, uel non multos, uel eos, qui timidi sunt, affecisse iniuria: ut arbitrentur res diuinas sibi fauere, etiam signa, & oracula fausta denuntiantia. Ira præterea eorum, qui iniuria affecti sunt, excitat ad audendum animos: & illa opinio, qua Deus *existimetur opem ferre iniuria affectis: & cùm consilia aduersariorum præripiuntur: & cùm priores aduersarios adorimur, ac nos nec tunc, nec deinceps paßuros;*

Qui sint fidentes.

uel

uel ex animi sententia rem confecturos arbitramur. I. P. Cognoui *hæc, requiro iam quænam uereamur, apud quos, & quomodo affecti, & itidem de impudentia.* I. B. *Si uerecundia est dolor quidam, & animi commotio ob aliqua mala, quæ iam adsint, uel fuerint, uel futura sint, quæ nobis dedecus afferre uideantur: impudentia uerò qua contemnuntur, nec sentiuntur illa, quæ animus patitur, cùm erubescimus; necesse est, ut eorum malorum nos pudeat, quæ nobis, uel ijs, qui nobis curæ sunt, dedecori esse uideantur. Sunt uerò hæc mala actiones, quæ è uitijs oriuntur: ut abijcere scutum, fugere, quòd à timiditate; non reddere depositum, quòd ab iniustitia; committere se cum quibus, & ubi, & quando non oportet, quòd ab intemperantia; lucrari à paruis, sordidis, impotentibus, uti à pauperibus, aut à mortuis, quòd ab auaritia proficiscatur. Illa item ruborem faciunt, ei, qui opis indigeat, non subuenire, aut parum: iuuari ab ijs, qui minus opibus affluunt: mutuari cùm petere, petere cùm exigere, exigere cùm petere uidearis: laudare, ut petere intelligaris: instare nihilominus cùm repulsam tuleris: quæ quidem signa sunt illiberalitatis. laudare præsentem: bona coràm nimium extollere: & mala attenuare: in dolore alicuius uehementius afflictari: quæ signa sunt adulationis.*

De Verecundia.

Quæ erubescimus.

nis.non sustinere labores, quos seniores, delicatiores, impotentes sustinent: ab alio beneficium accipere, idq; sæpius: beneficia collata exprobrare: quæ signa sunt parui, augusti, & abiecti animi. de se prædicare, polliceri, aliena sua affirmare: quæ sunt hominis gloriosi. Sunt item dedecori, quæ ex cæteris sigillatim morum uitijs extant actiones, & quæ ipsorum uitiorum signa sunt, & quæ similes aliquos ostendunt illis, qui aliquibus uitijs dedecus afferentibus sunt affecti. Pudet similiter nos nullam partẽ attingere eorum, quorũ omnes, uel plures, uel similes sunt participes, ac maximè quidem si id nostra causa eueniat. atque hæc quidem sunt, quæ agendo, & prætermittendo nos pudet. quæ uerò patiendo erubescimus, sunt pati, esse passum, passurum esse, quæ probrum afferant. ut cùm quis ad eum corporis famulatum, uel rerum indignarum actor, ac minister inducitur, in quibus contumelias pati contingat: cùm subit contumelias libidinis, ac intemperantiæ alicuius cùm uim patitur. Sunt hæc quidem, in quibus erubescimus, ueremur uerò illos (quoniam animus in uerecundia commouetur propter eos, qui iudicant) quorum existimamus rationem esse habendam: qui nos admirantur; quos nos admiramur: quos uolumus, ut nos admirentur: cum quibus nobis est de honore

Quos ueremur quomodo affecti.

f con-

contentio: quorum opinionem, qualiscunque de nobis sit, non contemnimus: qui nobiscum semper futuri sunt: qui nos, uitamq; nostram obseruant: qui eodem quo nos non sunt astricti uitio: qui non ignoscunt: qui quæ cognouerunt, renunciare solent: qui maledici sunt: qui aliorum peccata indagare, arguere, & irridere solent: qui nobis antea semper gratificati sunt: qui primo aliquid à nobis petierunt. illi item, cum quibus nobis antiquus intercessit usus: qui nullius nostri delicti sunt conscij: quos scimus ijs, quos ueremur renuntiaturos; ut ministros, amicos. Illos uerò non ueremur, per quos ueritas non uidetur patefieri; ut belluas, ac pueros. ac notos quidem ueremur ne ueritas de nobis patefiat, ignotos uerò ne mala de nobis ad illos fama perueniat. Qui uerecundia afficiantur. *Verecundia autem afficimur, cùm aliqui ita se habent erga nos, ut eos se habere diximus, quos ueremur: & maximè quidem qui nos, nostraq; intuentur: & qui cito, atque statim, uel etiam aliquando sunt animaduersuri. afficimur etiam uerecundia, si in aduersa fortuna conspicimur ab ijs, qui aliquando nostri fuerunt æmulatores: & si operæ, resq; nostræ gestæ, aut aliquorum, quorum causa uerecundamur, habeant aliquid dignum pudore: si dum digna pudore agimus, interueniant aliqui, quibus nobis sit de honore contentio:*

tentio : si alicuius facinoris rei conspiciendi, & puniendi tradamur. Quæ autem ad Impudentiam spectant, ex ijs, quæ uerecundiæ contraria sunt, facilè animaduerti possunt. I. P. *Quibus uerò gratificamur? & quæ, & quomodo affecti?* I. B. *Si Gratia est gratis indigenti impartire, non ut gratia referatur, nec merces beneficij persoluatur; sed ut commodum ei, cui benefit, pariatur; Gratuita erunt, quæ indigenti, & cum dolore appetenti, tribuuntur, uel magna, & difficilia, uel ijs temporibus, quibus premebat necessitas, uel si quis solus, uel primus, uel potißimùm subuenerit. Illis iam gratificamur, qui uidentur maximè indigere, & cum dolore appetere. ut qui amant, qui sunt in periculis, qui in paupertate, in exilio, aut in quacunque inopia. Atque nos uidemur gratificari cùm indigentiæ benignè subuenimus, opem aliquam ferendo. Contrà uerò non erit gratia, si quis neceßitate, casu, sua ipsius gratia, reddens, non dans beneficium, nobis commodauerit. Considerandum præterea est, quid datum sit, quantum, quale, quo tempore, ubi; ut gratia, aut non gratia uideatur. Signum autem non gratuiti animi est, aliàs minora, quàm nunc quis dat, dare recusauisse: uel inimicis eadem, aut paria, aut maiora dedisse: uel illa, quæ mala cognouerit.* I. P. *Doce iam, quibus rebus misericor-*

De Impudentia.

De Gratificatione.

Quæ gratuita sint.

Quibus gratificamur.

Qui gratū faciant.

Animus gratuitus.

De Misericordia.

ricordia moueamur, quibus misereamur, & quomodo affecti. I. B. *Si misericordia est dolor quidam ex conspicuo alicuius indignè patientis malo, pernitiem, & grauia, tristiaq; inferente, q, is, qui miseretur, se quoque aut suorum aliquem pati posse putet;* Miserabilia *erunt omnia acerba, & tristia, calamitates, erumnas, interitum, exitiumq; afferentia. ut mors, uerbera, uexatio, cruciatus corporis, senectus, morbi, uictus inopia: illa quorum fortuna causa est, ut amicos non habere, ab illis diuelli, corporis deformitas, imbecillitas, offensiones: mala unde bona expectabantur: bona, quibus frui non contigerit, & quæ sunt talia.* Miseremur *uerò illorum, cum quibus nobis usus aliquis est, & consuetudo, non tamen sint ualde propinqui, ac necessarij. tunc enim dolor est grauior: quibus aliquod graue malum imminet, ac propè adest: qui nobis similes sunt ætate, moribus, studijs, dignitate, genere. quæ enim illis, eadem nobis euenire possunt. ac generatim illorum miseremur, quorum mala ne nobis contingant, timemus. atque miserabiliores uidentur, qui gestu, uoce, uestitu, tota denique actione patientes inducuntur. tunc enim malum conspicuum magis uidetur.* Ita *uerò affecti sumus cùm misericordia tangimur, ut putemus nos quoque, aut nostros pati posse idem malum,*

Quid misericordia sit.

Quæ sint miserabilia.

Quorum misereamur.

Qui miseretur quo modo affecti.

lum, aut ſimile, quo alium premi uidemus. ac illi ſe pati poſſe putant, qui paßi ſunt, atque euaſerunt: & ſenes, qui & prudentes, & experti ſunt: & imbecilles: & timidi nimium: & periti: & quibus ſunt parentes, filij, uxor: qui putant eos, qui patiuntur, uiros bonos eſſe. Illi uerò non ſunt miſericordes, quorum res deſperatæ ſunt, quòd nihil ultra ſe pati poſſe putent: & quorum florens fortuna eſt, quòd contumelioſi potius ſint, nec ullum malum ſibi iam contingere credant: nec illi item, qui uehementi aliqua perturbatione, ut ira efferueſcunt, aut robuſta affectione, ut confidentia, inſultant audacius. hæc enim non ſinunt euentus prouidere, & expendere: nec qui in contumelijs inferendis delectantur, quòd nil ſe paſſuros putent. Sed illi miſerentur, qui medij inter hos ſunt. qui animis nec nimium inſultant, nec nimium deijciuntur: nec qui uehementius terrentur, quòd propria diſtineantur perturbatione. atque omnino tandem miſerentur, qui meminerint eadem, quæ in alijs mala cernunt, uel ſibi, uel ſuis contigiſſe, ac timeant ne denuo contingant. I. P. *Miſerationi quid opponitur?* I. B. *Id quod dicitur Succenſere, & item Inuidia. ut enim in miſeratione dolemus, ob eius, qui immerito patitur res aduerſas: ita cùm ſuccenſemus, dolemus, quòd ad indignos res ſecun-*

Miſericordes qui nô ſint.

Miſericordes qui.

De duob. contrariis miſerationi. Succenſere, & Inuidere quid differant.

dæ delatæ sint. qui uerò inuidet, dolet quoque ob res alterius secundas, non quidem quòd indignus illas consecutus sit, quod facit is, qui succenset; sed quòd par ac similis. discrimen quoque horum ex affectionibus contrarijs cognoscitur. qui enim miseretur eorum, qui immeritò affliguntur, gaudebit, aut sine dolore erit, si, qui meriti sunt, affliguntur. quiq; succenset indignis res secundas contingere, gaudebit item dignis secundam aspirare fortunam. inuidus uerò ut dolet ob res alterius secundas, ita gaudebit ob aduersas: idq; non ut in ustitia aliqua puniatur; sed quòd alterius delectetur incommodis. estq; is natura malus, ut boni, & iusti illi, qui dolent, cùm quid præter dignitatem fit. Cùm hæc ita differant, ad misericordiam tollendam & quæ ijs, qui inuident; & quæ ijs, qui succensent, incidunt; item quæ diximus facere, ut is qui inuidet, ut is, qui succenset, ut is, qui miseretur, gaudeat, omnia pariter sunt utilia. Sed iam dicamus, quas ob res & quomodo affecti succenseamus, & quibus indignemur: deinde de Inuidia agemus. Succensemus iam non propter omnia bona, ut siquis aliqua sit uirtute præditus, ueluti iustitia, fortitudine, aut aliqua naturæ bona habeat, ut nobilitatem, & pulchritudinem; sed quæ diuitijs, potentia, & huiusmodi rebus continentur. Illis uerò

Quas ob res solemus succensere.

Quibus solemus succensere.

rò succensemus magis, qui hæc bona nuper consecuti sunt, quàm quibus olim illa obuenerunt, ut qui nuper ditati sunt, nuper potentiam sunt consecuti, multitudinem amicorum, bonam prolem, & talia, atque si propter hæc aliquod aliud præterea nanciscuntur bonum. nam illi maiorem dolorem inurunt, qui nuper locupletes facti propter diuitias imperant, quàm qui bonis temporibus diuites fuerunt. idemq; de reliquis bonis censeas. hi enim sua uidentur obtinere, illi uerò in aliena irrepsisse. deinde est & illa causa, quòd quiuis non censetur dignus quolibet bono. & propterea succensemus ijs, qui, quæ se non decent, consequuntur; & qui cum melioribus in comparationem, contentionemq; ueniunt. Cùm uerò succensemus, ita inuenimur affecti, ut indignemur, si minimè nos digni; sed indigni bona consequuntur: si uidebimur & boni, & studiosi esse. tunc enim rectè iudicamus, & quod iustum est odimus: si ambitiosi, & cupidi honorum, munerumq; fuerimus; atque hæc ad indignos deferantur. icciréo mancipia, mali uiri, qui ambitiosi non sunt, non indignantur: quòd se bonis, quæ æmulamur, dignos non iudicent. ex his iam poterimus ostendere aliquos esse indignos, quibus misericordia tribuatur. I. P. *Inuidia quomodo amouebimus itē misericordiam?* I. B. *Iudices faciendo similes ijs,*

Quomodo affecti qui succensent.

De Inuidia.

qui inuident, reos ijs, quibus inuidetur. I. P. Ex*pone hæc quoque, & quænam inuidiam pariant.*

Quid sit Inuidia.

I. B. *Si* Inuidia *est dolor quidam ex rebus alterius secundis susceptus, quòd bona, quæ diximus, ad eos uideantur delata, qui nobis pares, ac similes sint, non aliqua nostra causa; sed propter alterius, quam ægrè ferimus secundam fortunam; bona illa commemorata inuidiam gignent: item illæ res, & opera, in quibus excellere studemus, de quibus cum alijs est contentio, propter quæ gloriam, & honorem appetimus: quæcunque fuerit secunda fortuna: quæcunque bona homines appetunt: copiæ, quibus uel alios parum uincimus, uel ab alijs parum superamur.*

Quæ gignunt Inuidiam.

Quibus solemus inuidere.

Illis autem *solemus inuidere, qui nobis proximi sunt tempore, loco, ætate, dignitate: & cum quibus nobis de honore, & gloria est contentio. ut cum proximis tempore, loco, ætate, dignitate: & aduersarijs: & riualibus, & omnino eadem quæ nos cupientibus: & celeriter peruenientibus ad illa bona, quæ nos uix, aut nunquàm consequi potuimus: & ijs, quos ad aliena bona peruenisse, aut aliquid rectè, prosperéq; effecisse nobis dedecus sit, ueluti ad quos earundem rerum laus, & utilitas alioqui peruenire quoque potuisset. id enim dolorem facit, ex dolore uerò oritur inuidia: & ijs, qui illa habent, quæ nos par sit posidere,*

aut

aliquando possederimus. iccirco seniores inuident iunioribus: & ijs, qui modica insumunt in his rebus, in quibus nos magnos sumptus fecimus. Qui *procliuiores ad inuidiam esse solent, tum afficiuntur inuidia, cùm uident aliquos sibi esse pares, & similes: ut cognatione, ætate, studijs, dignitate, diuitijs: & cùm parum deest, quin sibi omnia bona adsint: & cũ res magnas gerunt: et cùm omnia sibi prosperè procedunt. tunc enim sua arbitrantur sibi auferri: et cùm excellunt aliquo laudis genere. ut sapientia, uel beata fruuntur uita: & ambitiosi maximè inuidi sunt: & qui uideri sapientes uolunt: & qui paruo animo sunt, quibus omnia uidentur magna: & omnino cuius rei quis laudem uenatur, eiusdem etiam inuidus inuenitur esse.* Ac *non solum ex his misericordiam tolles; sed etiam ex horum contrarijs, uidelicet ex rebus aduersis, quibus inuidos, & maleuolos diximus gaudere.*

Qui ad inuidiam procliuiores.

I. P. *Sequitur ut de æmulatione dicas.* I. B. Vt *inuidia mala est, & malorum, qui contendunt, ne alij bona obtineant: ita æmulatio est bona, & bonorum, qui se ad bona consequenda comparant.* Est *autem æmulatio dolor quidam ex laudatis bonis susceptus, quæ ijs, qui nobis natura similes sunt, adesse uidentur, quæq; ut assequamur nobis quoq; potest contingere, nõ quòd alijs; sed q, nobis quoq; non adsint.* Bona *iã quæ æmulamur sunt uirtutes:*

De Aemulatione.

Quid sit Aemulatio.

Bona quæ æmulamur.

&

& quæcunque utilitatem, & beneficentiam alijs præstant: & quæcunque bona, quibus alijs quoq; frui licet; ut diuitiæ. & propter eam causam magis pulchritudo, quàm sanitas. Aemulamur *autem eos, qui laudabilia bona obtinent; ut fortitudinem, sapientiam, principatum: qui præditi sunt aliqua potestate, & facultate; ut duces, & oratores: quibus multi student consuetudinem, familiaritatem, & amicitiam coniungere: quos multi admirantur: quos maximè suspiciendos arbitramur: quorum laudes celebrantur: qui præconio poetarum, oratorum, historicorum immortalitati commendantur.* Aemulatores *autem illi sunt, qui se insinuant in ea bona, quibus carent, quibusq; se quoque ornari posse arbitrantur. quare iuuenes, & magnanimi, qui omnia sperant, æmulatores sunt: & quibus illa bona adsunt, quæ digna sunt bonis, & laudatis uiris; ut diuitiæ, amicorum copiæ, principatus, & huscemodi alia: & quos alij iudicant dignos bonis, quæ bonis uiris digna sunt: & quorum maiores, cognati, affines, domestici, aut genus, aut ciuitas aliqua cum laude prosecuta sit.* I. P. *Quid est contrarium æmulationi?* I. B. *Despicientia, quæ quidem ex ijs, quæ æmulationi contraria sunt, consideretur. unde patebit illos contemni, in quibus nullum laudabilium erit bonorum, dißimilimiq;*

Quos æmulamur.

Aemulatores qui.

De Despicientia.

Qui contemnãtur.

inuenientur ijs, quos æmulamur. I. P. *Quoniam exposuisti eas affectiones, quibus animi permouentur, & concitantur, uidetur mihi iam locus exponendi, qui mores, atque naturæ in ætatibus, atque fortuna considerentur, ut pateat quænam pariter affectiones quemq; ob ætatem, atque fortunam consequi soleant.* I. B. *Sunt quidem iuuenes cupidi, & parati efficere, quæ concupiuerũt: & ex corporis uoluptatibus uenereas maximè persequuntur, in hisq; sunt intemperantes: sunt inconstantes, ac mutabiles: quæ concupiuerunt breui illis satietatem, fastidiumq; afferunt: ut cupiditas in ipsis uehementer incenditur, ita cito restinguitur, ueluti sitis, & fames ægrotantium: iracundi, acutæq; iræ sunt, ac parati impetum animi sequi. sunt animo impotenti: indignantur enim si uideantur contemni, & iniuria affici: exuperantiam expetunt. iccirco cùm honoris, tum ualde uictoriæ sunt cupidi, minus uerò pecuniarum. non enim sunt auari, cùm nondum inopiam sint experti. Sunt simplices, ac minimè malitiosi, quòd nondum multa per fraudem fieri uiderint: & creduli, quòd nondum sæpe, & multis in rebus fuerunt decepti: bene de rebus sperant: ut enim temulenti uino, ita iuuenes natura feruent, simulq; nondum multas offensiones acceperunt: uiuunt ut plurimùm spe. spes enim est futurorũ,*

De moribus qui ætates consequuntur

Qui Iuuenum mores.

atque

atque ipsis multum restat futurorum: facilè decipiuntur, propterea quòd sperent omnia: fortiori, ac paratiori animo sunt ad audendum. nam iracundi sunt, quod facit ut non timeant; & bene de rebus sperant, quod facit, ut fidentes sint. sunt uerecundi: fugiunt enim dedecus. sunt magnanimi: siquidem imperiti rerum humanarum non aduertunt difficultates, in quas incurrunt homines, deinde bene de rebus sperant. in agendo honesta magis, quàm utilia sectantur. studiosi sunt magis amicorum, ac sociorum, quàm cæteri aliarum ætatum. consuetudine enim uictus delectantur, nihilq; adhuc utilitate metiuntur. peccant in omnibus rebus, quòd nimij, immoderatiq; sint. nam omnia præter modum agunt. amant nimiũ, oderunt nimium, atque ita reliqua. sibi persuadent omnia scire, & omnia firmißimè asseuerant, propterea quòd nimij sint. iniurias inferunt, ut contumelijs afficiant, non ut occultè noceant. misericordes sunt, quia putant omnes bonos esse, ac frugi. & iocis, risuq; gaudent. quare etiam faceti sunt. Seniores autem sunt moribus maiori ex parte istis propè contrarijs. quia enim diu uixerunt, & sæpe decepti fuerunt, ipsiq; errauerunt, & plurimum uitij in rebus humanis inest, nihil firmè asseuerant, omnia multo minus, quàm oportet faciunt, ac reputant. sciunt autem nihil, & dubitan-

Qui Senũ mores.

bitantes addunt ſemper forte, & fortaſſe, omniaq́; ita dicunt, firmè uerò nihil. ſunt malitioſi, omnia ſemper in deteriorem partem accipientes: & ſuſpicioſi, minimeq́; creduli. non amant, nec oderunt nimium; ſed ſecundum Biantis *præceptum, amant, ut oſuri; oderunt, ut amaturi. ſunt parui animi. remiſſus eſt.n. feruor in ipſis, & uis imbecilis reddita.nihil magnum,ſuperuacaneumq́; ſed quæ ad uſus uitæ neceſſaria ſunt, cupiunt.liberales minimè ſunt: ſciunt enim q̃ difficilè bona poßideantur, & q̃ facilè eorundem iactura fiat.pauentes omnia extimeſcunt:refrigeſcit.n. in ipſis animus.uitæ cupidi ſunt,præſertim extremo uitæ curſu confecto. queruli ſunt, & minima de cauſa,magisq; q̃ oportet,queruntur.*Lucro *ſtudent,animumq́; ad utile magis, q̃ oportet, intentũ habent,minimè uerò ad honeſtum.inuerecundi potius,quàm uerecundi ſunt. malè de rebus ſperant, quia timidi ſunt,& nouerunt multa in deterius cõtingere.uiuunt memoria magis,quàm ſpe.iracundia acuta quidem in ipſis eſt;ſed imbecillis.cupiditatũ quædam in ipſis reſtinctæ ſunt,quædam imbecilles reſtant. quare nec cupidi ſunt, nec earum rerum,quibus libidinem expleant;ſed lucri gratia actuoſi. iccirco temperantes uidentur. ratiocinatione potius, q̃ moribus uiuunt.illa enim ad utile, his ad honeſtum ducimur. iniurias inferunt,*

ut

ut damno, non ut contumelia afficiant. misericordes quidem sunt; sed non eadem qua iuuenes causa. in his enim imbecillitas, in illis uerò humanitas causa est: atque etiam, quia omnia impendere, quæ passuri sint mala arbitrantur, quod diximus esse causam, ut in aliorum rebus aduersis commoueamur. sunt tandem tristes, querìbundi, minimè faceti, nec risu, iocisq; gaudent.

Aetatis mediæ mores.

Qui autem in media sunt ætate constituti, nec uehementer fidunt, nec ualde timent: nec omnibus temere credunt, nec omnibus fidem derogant: nec parci, nec prodigi sunt. atque ita mediocritatem in omnibus retinent, suntq; illorum mores inter mores iuuenum, & senum medij, detracto quidem eo, quod in utrisq; horum est nimium. & quicunque in iuuentute, & senectute disiuncti inueniuntur mores, in media ætate erunt coniuncti. ut enim iuuenes sunt fortes; sed intemperantes, atque senes temperati; sed timidi: ita qui in mediæ ætatis cursu sunt, inueniuntur esse & fortes cum temperantia, & temperati cum fortitudine. Viget iam corpus à trigesimo, usque ad trigesimum quintum annum, anima uerò usque ad undequinquagesimum. I. P. *In fortuna qui spectantur mores?* I. B. *Nobiles quidem studiosi sunt honoris, laudisq;. nam nobilitas est quædam illustris laus maiorum, eamq; amplificare student.*

De Moribus, qui Fortunã consequũtur.

Qui nobilium mores.

&

& contemnunt tum alios minus nobiles, tum illos, qui nunc primùm euadunt similes suorum maiorum. laudabiliora enim censentur, quæ bonis temporibus, quàm quæ nuper facta sunt, atque tolerantiùs de illis gloriamur, illaq; prædicamus. Sed nobiles qui habentur, uirtute, ac splendore generis habentur: generosi uerò sunt, qui à uirtute maiorum suorum non recedunt: quod plerunque non contingit nobilibus; sed sunt multi, qui degenerant. Est enim fertilitas quædam in ortu uirorum, ut in ijs interdum, quæ nascuntur in agris. quidam enim è genere alto ad immaniores mores traducuntur; ut qui ab Alcibiade, *atq; à* Dionisio *priori orti sunt: quidam uero à quieto, & miti ad inertiam, & segnitiem dilabuntur. ut qui à* Cimone *sunt, atque à* Socrate *Profecti. Diuites contumeliosi sunt, & elati, ipsa diuitiarum possessione inflati, & turgidi: sibi enim uidentur omnia bona habere, & tenere pretium, quo cæterorum dignitas redimatur. ideoq; omnia sibi uidentur uenalia. & delicati sunt; atque dum delitias persequuntur suam etiam prosperam ostentant fortunam. & arrogantes: arrogant enim sibi omnia, suasq; iactant diuitias; quòd multi illorum ope indigeant, ac multi ut dicebat* Simonides *conspiciantur frequentare illorum ianuas; quòdq; putent ipsi se illa habere pro-*

Qui diuitum mores.

pter

ut dam ... ac ut breui com
... diuitum mores. In-
... eorum, qui nuper, &
... fuerunt; quòd mali mo-
... omnes, & qui deteriores sunt,
... quàm in istis inueniantur. est enim
... in diuitijs, qui nuper ditatus est. &
... iniurias, non quò malo, damnoq; alios
... studeant; sed partim ut contumelias im-
ponant, partim ut intemperantiam expleant: ue-
luti uerberando, & adulterando. Mores uerò eorum, qui in aliqua sunt potestate, maiori propè ex parte noti sunt. etenim tum ijdem sunt, qui & diuitum, tum etiam meliores. studiosi enim sunt honoris, & moribus magis uiriles inueniuntur esse: quòd earum actionum, rerumq; appetētes sint, quas gerendi sua illis potestas tribuit facultatem. & accuratiùs res ipsas circunspiciunt: quòd illa contemplentur, quæ pertinent ad eam, in qua sunt potestate. & ipso conspectu, congressu, colloquioq; quandam potius dignitatem, quàm grauitatem retinent. moderantur enim sibi ipsis, dum animaduertunt se quasi illustri loco sitos esse conspiciendos. atque eam dignitatem grauitatem intelligo decoram cum lenitate coniunctam. & si quando iniuriosi existunt, non qualescunque; sed graues, & insignes iniurias inferunt. Fortunati tandem

Qui mores eorum qui in potestate cō-stituti.

Qui fortunatorum mores.

sunt

sunt ijs moribus, quos à nobilitate, diuitijs, potestate diximus hominibus apportari. optima uerò fortuna ad id refertur, ut quis sit summo loco natus, diuitijs affluat, potestate polleat: deinde ut sibi bona proles oriatur: tum bona pariter corporis suppeditat bona fortuna. Itaque elati, & inflati esse solent fortunati, minusq; res ipsas reputant: illud uerò boni habent, quòd quodam cultu diuina prosequuntur, illis fidentes, propter ea, quæ sibi à fortuna obuenerunt bona. Mores iam ignobilium, pauperum, illorum, qui omni potestate priuantur, & infeliciũ facilè in promptu esse poterũt ex ijs, quæ diximus, si contraria considerabuntur. Quoniã uerò omnes probant eam orationem, quæ suos ipsorũ mores effingit, uidebit orator, apud quẽ dicet, qua oratione utendũ sit. I. P. *Sequitur iam ut dicas de his, quæ fieri possunt, quæ facta, quæq; futura uideantur.* I. B. *Sunt ij loci communes tribus generibus causarum, quamuis præteritum tempus iudicijs præcipuè sit accõmodatũ; futurũ, quodq; fieri potest, deliberationibus: ut amplificatio, de qua dictum est, laudationibus. Vt uerò de his, quæ fieri possunt, & non possunt agamus, si fieri potest, ut aliquod contrarium uel sit, uel efficiatur, etiam ut idem sit, quod huic contrarium est, fieri posse uidetur. ueluti si fieri potest, ut homo sanetur, etiam fieri potest, ut ægrotet. nam con-*

Qui mores ignobilium, & pauperũ.

De locis communibus tribus generibus causarum.

Quæ fieri possunt, & non possunt.

ricordia moueamur, quibus misereamur, & quomodo affecti. I. B. *Si misericordia est dolor quidam ex conspicuo alicuius indignè patientis malo, pernitiem, & grauia, tristiaq; inferente, q. is, qui miseretur, se quoque aut suorum aliquem pati posse putet;* Miserabilia *erunt omnia acerba, & tristia, calamitates, erumnas, interitum, exitiumq; afferentia. ut mors, uerbera, uexatio, cruciatus corporis, senectus, morbi, uictus inopia: illa quorum fortuna causa est, ut amicos non habere, ab illis diuelli, corporis deformitas, imbecillitas, offensiones: mala unde bona expectabantur: bona, quibus frui non contigerit, & quæ sunt talia.* Miseremur *uerò illorum, cum quibus nobis usus aliquis est, & consuetudo, non tamen sint ualde propinqui, ac necessarij. tunc enim dolor est grauior: quibus aliquod graue malum imminet, ac propè adest: qui nobis similes sunt ætate, moribus, studijs, dignitate, genere. quæ enim illis, eadem nobis euenire possunt. ac generatim illorum miseremur, quorum mala ne nobis contingant, timemus. atque miserabiliores uidentur, qui gestu, uoce, uestitu, tota denique actione patientes inducuntur. tunc enim malum conspicuum magis uidetur.* Ita *uerò affecti sumus cùm misericordia tangimur, ut putemus nos quoque, aut nostros pati posse idem malum,*

Quid misericordia sit.

Quæ sint miserabilia.

Quorum misereamur.

Qui miserétur quo modo affecti.

lum, aut ſimile, quo alium premi uidemus. ac illi ſe pati poſſe putant, qui paßi ſunt, atque eua ſerunt: & ſenes, qui & prudentes, & experti ſunt: & imbecilles: & timidi nimium: & periti: & quibus ſunt parentes, filij, uxor: qui putant eos, qui patiuntur, uiros bonos eſſe. Illi uerò non ſunt miſericordes, quorum res deſperatæ ſunt, quòd nihil ultra ſe pati poſſe putent: & quorum florens fortuna eſt, quòd contumelioſi potius ſint, nec ullum malum ſibi iam contingere credant: nec illi item, qui uehementi aliqua perturbatione, ut ira efferueſcunt, aut robuſta affectione, ut confidentia, inſultant audacius. hæc enim non ſinunt euentus prouidere, & expendere: nec qui in contumelijs inferendis delectantur, quòd nil ſe paſſuros putent. Sed illi miſerentur, qui medij inter hos ſunt. qui animis nec nimium inſultant, nec nimium deijciuntur: nec qui uehementius terrentur, quòd propria diſtineantur perturbatione. atque omnino tandem miſerentur, qui meminerint eadem, quæ in alijs mala cernunt, uel ſibi, uel ſuis contigiſſe, ac timeant ne denuo contingant. I. P. *Miſerationi quid opponitur?* I. B. *Id quod dicitur Succenſere, & item Inuidia. ut enim in miſeratione dolemus, ob eius, qui immerito patitur res aduerſas: ita cùm ſuccenſemus, dolemus, quòd ad indignos res ſecun-*

Miſericordes qui nô ſint.

Miſericordes qui.

De duob. contrariis miſerationi. Succenſere, & Inuidere quid differant.

dæ delatæ sint. qui uerò inuidet, dolet quoque ob res alterius secundas, non quidem quòd indignus illas consecutus sit, quod facit is, qui succenset; sed quòd par ac similis. discrimen quoque horum ex affectionibus contrarijs cognoscitur. qui enim miseretur eorum, qui immeritò affliguntur, gaudebit, aut sine dolore erit, si, qui meriti sunt, affliguntur. quiq; succenset indignis res secundas contingere, gaudebit item dignis secundam aspirare fortunam. inuidus uerò ut dolet ob res alterius secundas, ita gaudebit ob aduersas: idq; non ut iniustitia aliqua puniatur; sed quòd alterius delectetur incommodis. estq; is natura malus, ut boni, & iusti illi, qui dolent, cùm quid præter dignitatem fit. Cùm hæc ita differant, ad misericordiam tollendam & quæ ijs, qui inuident; & quæ ijs, qui succensent, incidunt; item quæ diximus facere, ut is qui inuidet, ut is, qui succenset, ut is, qui miseretur, gaudeat, omnia pariter sunt utilia. Sed iam dicamus, quas ob res & quomodo affecti succenseamus, & quibus indignemur: deinde de Inuidia agemus. Succensemus iam non propter omnia bona, ut siquis aliqua sit uirtute præditus, ueluti iustitia, fortitudine, aut aliqua naturæ bona habeat, ut nobilitatem, & pulchritudinem; sed quæ diuitijs, potentia, & huiusmodi rebus continentur. Illis uerò

Quas ob res solemus succensere.

Quibus solemus succensere.

rò succenſemus magis, qui hæc bona nuper conſecuti ſunt, quàm quibus olim illa obuenerunt, ut qui nuper ditati ſunt, nuper potentiam ſunt conſecuti, multitudinem amicorum, bonam prolem, & talia, atque ſi propter hæc aliquod aliud præterea nanciſcuntur bonum. nam illi maiorem dolorem inurunt, qui nuper locupletes facti propter diuitias imperant, quàm qui bonis temporibus diuites fuerunt. idemq; de reliquis bonis cenſeas. hi enim ſua uidentur obtinere, illi uerò in aliena irrepſiſſe. deinde eſt & illa cauſa, quòd quiuis non cenſetur dignus quolibet bono. & propterea ſuccenſemus ijs, qui, quæ ſe non decent, conſequuntur; & qui cum melioribus in comparationem, contentionemq; ueniunt. Cùm uerò ſuccenſemus, ita inuenimur affecti, ut indignemur, ſi minimè nos digni; ſed indigni bona conſequuntur: ſi uidebimur & boni, & ſtudioſi eſſe. tunc enim rectè iudicamus, & quod iuſtum eſt odimus: ſi ambitioſi, & cupidi honorum, munerumq; fuerimus, atque hæc ad indignos deferantur. iccirco mancipia, mali uiri, qui ambitioſi non ſunt, non indignantur: quòd ſe bonis, quæ æmulamur, dignos non iudicent. ex his iam poterimus oſtendere aliquos eſſe indignos, quibus miſericordia tribuatur. I. P. *Inuidia quomodo amouebimus itẽ miſericordiam?* I. B. *Iudices faciendo ſimiles ijs, qui*

Quomodo affecti qui ſuccenſent.

De Inuidia.

qui inuident, reos ijs, quibus inuidetur. I. P. Expone hæc quoque, & quænam inuidiam pariant.

Quid sit Inuidia.

I. B. Si Inuidia est dolor quidam ex rebus alterius secundis susceptus, quòd bona, quæ diximus, ad eos uideantur delata, qui nobis pares, ac similes sint, non aliqua nostra causa; sed propter alterius, quam ægrè ferimus secundam fortunam; bona illa commemorata inuidiam gignent: item illæ res, & opera, in quibus excellere studemus, de quibus cum alijs est contentio, propter quæ gloriam, & honorem appetimus: quæcunque fuerit secunda fortuna: quæcunque bona homines appetunt: copiæ, quibus uel alios parum uincimus, uel ab alijs parum superamur. Illis autem solemus inuidere, qui nobis proximi sunt tempore, loco, ætate, dignitate: & cum quibus nobis de honore, & gloria est contentio. ut cum proximis tempore, loco, ætate, dignitate: & aduersarijs: & riualibus, & omnino eadem quæ nos cupientibus: & celeriter peruenientibus ad illa bona, quæ nos uix, aut nunquàm consequi potuimus: & ijs, quos ad aliena bona peruenisse, aut aliquid rectè, prospereq; effecisse nobis dedecus sit, ueluti ad quos earundem rerum laus, & utilitas alioqui peruenire quoque potuisset. id enim dolorem facit, ex dolore uerò oritur inuidia: & ijs, qui illa habent, quæ nos par sit poßidere, aut

Quæ gignunt Inuidiam.

Quibus solemus inuidere.

aliquando possederimus. iccirco seniores inuident iunioribus: & ijs, qui modica insumunt in his rebus, in quibus nos magnos sumptus fecimus. Qui procliuiores ad inuidiam esse solent, tum afficiuntur inuidia, cùm uident aliquos sibi esse pares, & similes. ut cognatione, ætate, studijs, dignitate, diuitijs: & cùm parum deest, quin sibi omnia bona adsint: & cũ res magnas gerunt: et cùm omnia sibi prosperè procedunt. tunc enim sua arbitrantur sibi auferri: et cùm excellunt aliquo laudis genere. ut sapientia, uel beata fruuntur uita: & ambitiosi maximè inuidi sunt: & qui uideri sapientes uolunt: & qui paruo animo sunt, quibus omnia uidentur magna: & omnino cuius rei quis laudem uenatur, eiusdem etiam inuidus inuenitur esse. Ac non solum ex his misericordiam tolles; sed etiam ex horum contrarijs, uidelicet ex rebus aduersis, quibus inuidos, & maleuolos diximus gaudere.

Qui ad inuidiam procliuiores.

I. P. *Sequitur ut de æmulatione dicas.* I. B. *Vt inuidia mala est, & malorum, qui contendunt, ne alij bona obtineant: ita æmulatio est bona, & bonorum, qui se ad bona consequenda comparant. Est autem æmulatio dolor quidam ex laudatis bonis susceptus, quæ ijs, qui nobis natura similes sunt, adesse uidentur, quæq; ut assequamur nobis quoq; potest contingere, nõ quòd alijs; sed q, nobis quoq; non adsint. Bona iã quæ æmulamur sunt uirtutes:*

De Aemulatione.

Quid sit Aemulatio.

Bona quæ æmulamur.

&

& quæcunque utilitatem, & beneficentiam alijs præstant: & quæcunque bona, quibus alijs quoq; frui licet; ut diuitiæ. & propter eam causam magis pulcbritudo, quàm sanitas. Aemulamur *autem eos, qui laudabilia bona obtinent; ut fortitudinem, sapientiam, principatum: qui præditi sunt aliqua potestate, & facultate; ut duces, & oratores: quibus multi student consuetudinem, familiaritatem, & amicitiam coniungere: quos multi admirantur: quos maximè suspiciendos arbitramur: quorum laudes celebrantur: qui præconio poetarum, oratorum, historicorum immortalitati commendantur.* Aemulatores *autem illi sunt, qui se insinuant in ea bona, quibus carent, quibusq; se quoque ornari posse arbitrantur. quare iuuenes, & magnanimi, qui omnia sperant, æmulatores sunt: & quibus illa bona adsunt, quæ digna sunt bonis, & laudatis uiris; ut diuitiæ, amicorum copiæ, principatus, & huscemodi alia: & quos alij iudicant dignos bonis, quæ bonis uiris digna sunt: & quorum maiores, cognati, affines, domestici, aut genus, aut ciuitas aliqua cum laude prosecuta sit.* I. P. *Quid est contrarium æmulationi?* I. B. *Despicientia, quæ quidem ex ijs, quæ æmulationi contraria sunt, consideretur. unde patebit illos contemni, in quibus nullum laudabilium erit bonorum, dißimilimiq; inue-*

Quos æmulamur.

Aemulatores qui.

De Despicientia.

Qui contemnãtur.

inuenientur ijs, quos æmulamur. I. P. *Quoniam exposuisti eas affectiones, quibus animi permouentur, & concitantur, uidetur mihi iam locus exponendi, qui mores, atque naturæ in ætatibus, atque fortuna considerentur, ut pateat quænam pariter affectiones quemq; ob ætatem, atque fortunam consequi soleant*. I. B. *Sunt quidem iuuenes cupidi, & parati efficere, quæ concupiuerũt: & ex corporis uoluptatibus ueneréas maximè persequuntur, in hisq; sunt intemperantes: sunt inconstantes, ac mutabiles: quæ concupiuerunt breui illis satietatem, fastidiumq; afferunt: ut cupiditas in ipsis uehementer incenditur, ita cito restinguitur, ueluti sitis, & fames ægrotantium: iracundi, acutæq; iræ sunt, ac parati impetum animi sequi. sunt animo impotenti: indignantur enim si uideantur contemni, & iniuria affici: exuperantiam expetunt. iccirco cùm honoris, tum ualde uictoriæ sunt cupidi, minus uerò pecuniarum. non enim sunt auari, cùm nondum inopiam sint experti. Sunt simplices, ac minimè malitiosi, quòd nondum multa per fraudem fieri uiderint: & creduli, quòd nondum sæpe, & multis in rebus fuerunt decepti: bene de rebus sperant: ut enim temulenti uino, ita iuuenes natura feruent, simulq; nondum multas offensiones acceperunt: uiuunt ut plurimùm spe. spes enim est futurorũ,* atque

De moribus qui ætates consequuntur

Qui Iuuenum mores.

atque ipsis multùm restat futurorum: facilè decipiuntur, propterea quòd sperent omnia: fortiori, ac paratiori animo sunt ad audendum. nam iracundi sunt, quod facit ut non timeant; & bene de rebus sperant, quod facit, ut fidentes sint. sunt uerecundi: fugiunt enim dedecus. sunt magnanimi: siquidem imperiti rerum humanarum non aduertunt difficultates, in quas incurrunt homines, deinde bene de rebus sperant. in agendo honesta magis, quàm utilia sectantur. studiosi sunt magis amicorum, ac sociorum, quàm cæteri aliarum ætatum. consuetudine enim uictus delectantur, nihilq; adhuc utilitate metiuntur. peccant in omnibus rebus, quòd nimij, immoderatiq; sint. nam omnia præter modum agunt. amant nimiū, oderunt nimium, atque ita reliqua. sibi persuadent omnia scire, & omnia firmißimè asseuerant, propterea quòd nimij sint. iniurias inferunt, ut contumelijs afficiant, non ut occultè noceant. misericordes sunt; quia putant omnes bonos esse, ac frugi. & iocis, risuq; gaudent. quare etiam faceti sunt. Qui Senū mores. *Seniores autem sunt moribus maiori ex parte istis propè contrarijs: quia enim diu uixerunt, & sæpe decepti fuerunt, ipsiq; errauerunt, & plurimum uitij in rebus humanis inest, nihil firmè asseuerant, omnia multo minus, quàm oportet faciunt, ac reputant. sciunt autem nihil, & dubitan-*

bitan

bitantes addunt semper forte, & fortasse, omniaq; ita dicunt, firmè uerò nihil. sunt malitiosi, omnia semper in deteriorem partem accipientes: & suspiciosi, minimeq; creduli. non amant, nec oderunt nimium; sed secundum Biantis *praeceptum, amant, ut osuri; oderunt, ut amaturi. sunt parui animi. remissus est.n. feruor in ipsis, & uis imbecilis reddita. nihil magnum, superuacaneumq; sed quae ad usus uitae necessaria sunt, cupiunt. liberales minimè sunt: sciunt enim q̃ difficilè bona possideantur, & q̃ facilè eorundem iactura fiat. pauentes omnia extimescunt: refrigescit.n. in ipsis animus. uitae cupidi sunt, praesertim extremo uitae cursu confecto. queruli sunt, & minima de causa, magisq; q̃ oportet, queruntur. Lucro student, animumq; ad utile magis, q̃ oportet, intentũ habent, minimè uerò ad honestum. inuerecundi potius, quàm uerecundi sunt. malè de rebus sperant, quia timidi sunt, & nouerunt multa in deterius cõtingere. uiuunt memoria magis, quàm spe. iracundia acuta quidem in ipsis est; sed imbecillis. cupiditatũ quaedam in ipsis restinctae sunt, quaedam imbecilles restant. quare nec cupidi sunt, nec earum rerum, quibus libidinem expleant; sed lucri gratia actuosi. iccirco temperantes uidentur. ratiocinatione potius, q̃ moribus uiuunt. illa enim ad utile, his ad honestum ducimur. iniurias inferunt,*

ut

ut damno, non ut contumelia afficiant. misericordes quidem sunt; sed non eadem qua iuuenes causa: in his enim imbecillitas, in illis uerò humanitas causa est: atque etiam, quia omnia impendere, quæ passuri sint mala arbitrantur, quod diximus esse causam, ut in aliorum rebus aduersis commoueamur. sunt tandem tristes, quæribundi, minimè faceti, nec risu, iocisq; gaudent.

Aetatis mediæ mores.

Qui autem in media sunt ætate constituti, nec uehementer fidunt, nec ualde timent: nec omnibus temere credunt, nec omnibus fidem derogant: nec parci, nec prodigi sunt. atque ita mediocritatem in omnibus retinent, suntq; illorum mores inter mores iuuenum, & senum medij, detracto quidem eo, quod in utrisq; horum est nimium. & quicunque in iuuentute, & senectute disiuncti inueniuntur mores, in media ætate erunt coniuncti. ut enim iuuenes sunt fortes; sed intemperantes, atque senes temperati; sed timidi: ita qui in mediæ ætatis cursu sunt, inueniuntur esse & fortes cum temperantia, & temperati cum fortitudine. Viget iam corpus à trigesimo, usque ad trigesimum quintum annum, anima uerò usque ad undequinquagesimum. I. P. *In fortuna qui spectantur mores?* I. B. *Nobiles quidem studiosi sunt honoris, laudisq;. nam nobilitas est quædam illustris laus maiorum, eamq; amplificare student. &*

De Moribus, qui Fortunā consequūtur.

Qui nobilium mores.

& contemnunt tum alios minus nobiles, tum illos, qui nunc primùm euadunt ſimiles ſuorum maiorum. laudabiliora enim cenſentur, quæ bonis temporibus, quàm quæ nuper facta ſunt; atque tolerantiùs de illis gloriamur, illaq; prædicamus. Sed nobiles qui habentur, uirtute, ac ſplendore generis habentur: generoſi uerò ſunt, qui à uirtute maiorum ſuorum non recedunt. quod plerunque non contingit nobilibus; ſed ſunt multi, qui degenerant. Eſt enim fertilitas quædam in ortu uirorum, ut in ijs interdum, quæ naſcuntur in agris. quidam enim è genere alto ad immaniores mores traducuntur; ut qui ab Alcibiade, atq; à Dioniſio priori orti ſunt: quidam uero à quieto, & miti ad inertiam, & ſegnitiem dilabuntur. ut qui à Cimone ſunt, atque à Socrate profecti. Diuites contumelioſi ſunt, & elati, ipſa diuitiarum poſſeßione inflati, & turgidi: ſibi enim uidentur omnia bona habere, & tenere pretium, quo cæterorum dignitas redimatur. ideoq; omnia ſibi uidentur uenalia. & delicati ſunt; atque dum delitias perſequuntur ſuam etiam proſperam oſtentant fortunam. & arrogantes: arrogant enim ſibi omnia, ſuasq; iactant diuitias; quòd multi illorum ope indigeant, ac multi ut dicebat Simonides conſpiciantur frequentare illorum ianuas; quòdq; putent ipſi ſe illa habere pro-

Qui diuitum mores.

pter

pter quæ digni sint principatu. ac ut breui complectar, amantis felicis sunt diuitum mores. In-

Quantum intersit inter ueteres & nouos diuites.

terest uerò inter mores eorum, qui nuper, & eorum, qui olim diuites fuerunt; quòd mali mores, & quidem omnes, & qui deteriores sunt, magis in illis, quàm in istis inueniantur. est enim ueluti tyro in diuitijs, qui nuper ditatus est. & inferunt iniurias, non quò malo, damnoq; alios afficere studeant; sed partim ut contumelias imponant, partim ut intemperantiam expleant: ueluti uerberando, & adulterando. Mores uerò

Qui mores eorum qui in potestate cõstituti.

eorum, qui in aliqua sunt potestate, maiori propè ex parte noti sunt. etenim tum ijdem sunt, qui & diuitum, tum etiam meliores. studiosi enim sunt honoris, & moribus magis uiriles inueniuntur esse: quòd earum actionum, rerumq; appetẽtes sint, quas gerendi sua illis potestas tribuit facultatem. & accuratiùs res ipsas circunspiciunt: quòd illa contemplentur, quæ pertinent ad eam, in qua sunt potestate. & ipso conspectu, congressu, colloquioq; quandam potius dignitatem, quàm grauitatem retinent. moderantur enim sibi ipsis, dum animaduertunt se quasi illustri loco sitos esse conspiciendos. atque eam dignitatem grauitatem intelligo decoram cum lenitate coniunctam. & si quando

Qui fortunatorum mores.

iniuriosi existunt, non qualescunque; sed graues, & insignes iniurias inferunt. Fortunati tandem

sunt

ſunt iis moribus, quos à nobilitate, diuitijs, poteſtate diximus hominibus apportari. optima uerò fortuna ad id refertur, ut quis ſit ſummo loco natus, diuitijs affluat, poteſtate polleat: deinde ut ſibi bona proles oriatur: tùm bona pariter corporis ſuppeditat bona fortuna. Itaque elati, & inflati eſſe ſolent fortunati, minusq; res ipſas reputant: illud uerò boni habent, quòd quodam cultu diuina proſequuntur, illis fidentes, propter ea, quæ ſibi à fortuna obuenerunt bona. Mores iam ignobilium, pauperum, illorum, qui omni poteſtate priuantur, & infeliciũ facilè in promptu eſſe poterũt ex ijs, quæ diximus, ſi contraria conſiderabuntur. Quoniã uerò omnes probant eam orationem, quæ ſuos ipſorũ mores effingit, uidebit orator, apud quẽ dicet, qua oratione utendũ ſit. I. P. Sequitur iam ut dicas de his, quæ fieri poſſunt, quæ facta, quæq; futura uideantur. I. B. Sunt ij loci communes tribus generibus cauſarum, quamuis præteritum tempus iudicijs præcipuè ſit accõmodatũ; futurũ, quodq; fieri poteſt, deliberationibus: ut amplificatio, de qua dictum eſt, laudationibus. Vt uerò de his, quæ fieri poſſunt, & non poſſunt agamus, ſi fieri poteſt, ut aliquod contrarium uel ſit, uel efficiatur, etiam ut idem ſit, quod huic contrarium eſt, fieri poſſe uidetur. ueluti ſi fieri poteſt, ut homo ſanetur, etiam fieri poteſt, ut ægrotet. nam con-

Qui mores ignobilium, & pauperũ.

De locis communibus tribus generibus cauſarum.

Quæ fieri poſſunt, & non poſſunt.

contrariarum rerum quatenus contrariæ sunt, eadem censenda est uis. & rerum consimilium, si una fieri potest, uidetur & altera fieri posse. & si quod difficilius est, fieri potest, etiam quod est facilius fieri poterit. & si quod luculentum, uel magnificum fieri potest, & ut omnino efficiatur fieri poterit. difficilius est enim pulchram domũ, quàm domum simpliciter fieri. & cuius rei principium, eiusdem ut finis extet, fieri potest. nihil enim fit, neq; fieri incohatur, quod effici non possit. & cuius rei, ut finis, etiam ut principium extet, fieri potest. nam omnia ex principio oriuntur. & si quod natura, & ortu posterius est, fieri potest, ut sit; etiam ut sit quod prius est, fieri poterit. ueluti si ut uir, etiam ut puer sit, fieri potest. puer enim ortu est prior: & contrâ si ut puer, etiam ut uir sit, fieri poterit. nam uir à pueritia ortum duxit. & quarum rerum amor, uel cupiditas natura nobis innata est (nullus enim quod fieri non potest amat, neque cupit ut plurimùm) quarum item rerum scientiæ, & artes sunt, eæ res, ut & sint, & fiant, fieri potest. potest & fieri, ut illa sint, & fiant, quorumcunque actionis susceptio in ijs est, quos nos cogere possumus, & persuadere: ut quibus potiores sumus, uel domini, uel amici. & quarum rerum partes, etiam totum, quarumq; totum, partes quoque plerunque

fieri

fieri possunt. & si genus sit eorum, quæ fieri possunt, erit itidem & species. & si species, genus. ut si nauigium fieri potest, etiam triremis, & si triremis, nauigium quoque. & si alterum eorum, quorum natura est, ut comparationem inter se habeant, fieri potest, ut sit, poterit itidem alterum. ut si duplum, & simplum; & si simplum, duplum pariter. & si quid sine arte, apparatuq; effici potest, magis arte, curaq; effici poterit: & quod ab impotentioribus, uel inferioribus, uel insipientibus, effici poterit, magis id præstare poterunt, qui ijs sunt contrarij. Ea uerò *fieri non posse constat, quæ ijs sunt, quæ fieri posse diximus, contraria.* Vtrum *deinde quid factum sit, an non factum, hinc conijcere poterimus. Si quod minus natura aptum erat, ut fieret, factum est; quod magis est aptum, factum uideri poterit: &, si quod posterius solet fieri, factum est, etiam quod prius solet fieri, factum erit. ut si quid oblitus es, id aliquando didicisti. & si quis potuit, & uoluit, egit. omnes enim cùm possunt, & uolunt, agunt. & si quis uoluit, nihilq; prohibuerit; si potuit, ac iratus fuerit; si potuit, ac concupierit, fecisse quoque existimandus est. plerunque enim homines, quæ appetunt, si agendi adsit facultas, etiam faciunt. mali quidem propter intemperantiam, boni uerò quòd honesta cupiant: & qui facturus erat, etiam fecisse*

An aliqd factum sit necne.

cisse uidebitur: uerisimile id quidem est. & si præcurrerint illa, quæ antecedunt, uel causa sunt eius rei, de qua quærimus, an facta sit, etiam hanc eandem affirmare possumus esse consecutam. ut si fulsit, etiam tonuit: & siquis aliquid attentauit, etiã fecisse dicendus est: & contrà, si quæ posteriùs consequi solent, uel à causa aliqua efficiuntur, facta sunt, etiam quod priùs fieri solet, & quod causa est, ut illa efficiantur, priùs factum esse constat. ut si tonuit etiam fulsit, atque siquis aliquid fecit, etiam attentauit. horum igitur quædam necessariò aliquid factum demonstrant, quædam quod aliquid plerunque fiat. Quod *uerò factum non fuerit, ex contrarijs locis poterit ostendi.* V*trum quoque quid futurum sit nec ne, ex ijsdem locis est considerandum. Nam id forè confirmandum est, & quod aliqui possunt, ac uolunt: & ad quòd peragendum tum ira, tum ratione (siquidem cum singulis ijs potentia adsit) mouentur: et si præcursa sint, quæ prius fieri solent; ut si aer cogatur in nubem, uerisimile est pluuiam futuram; & si quod eius gratia fit, antecessit; ut si fundamenta iacta sunt, domus uidebitur ædificanda.*

An quid futurum sit nec ne.

I. P. Q*uoniam exposuisti uim argumentationis, & materiam ex qua argumentari in iudicijs, deliberationibus, & laudationibus poßimus, atq; simul inseruisti illa quibus animi cõciliãtur, et per*

mouentur; sequitur nunc, ut ad modos, atq; formas argumentationis, de quibus cœperas dicere, reuertaris. I.B. *Volui quidem prius materiam proponi, quamq; uim habere uideretur demõstrari, deinde illam informari. atq; etiam uidebantur illa ante, quæ essent propria causæ, post cõmunia explicanda. Sunt uerò duæ formæ argumentandi, quas initiò posuimus, omnibus artibus cõmunia: exemplũ scilicet & enthymema. Exemplum igitur, dum ex singulis assensionem captat, simile est inductioni, quæ simile in singulis ostendens, primũ quid uniuersale concludit, estq; principium fidei, atque assensionis captandæ. sunt uerò duo genera exemplorum. unum, cùm præterita recensentur, alterũ, quod quis sibi fingit: huius rursus alterum, quod Collatio, alterũ quod Apologus appellatur. Exemplum tale est. Darius cum uellet Græciam inuadere, Aegyptum cœpit. Xerses quoque, ut Græciam adoriretur Aegyptum subegit. ergo non est permittendum nunc, ut Aegyptus capiatur, ne Græciam inuadat. Collationes autem, quæ res cum rebus conferunt, et quibus utebatur Socrates, sunt ueluti siquis diceret, nõ oportere sortiri magistratus, quòd perinde esset, ac siquis Athletas eligeret, non eos, qui certare possent; sed quos sors dedisset: aut ad nauim gubernandam non scientissimus; sed is, quem sors pariter dedisset, eligeretur.*

Quæ formæ argumentandi.

De Exemplo.

De Collatione.

De Apologo.

Apologus uerò est, quali utebatur Stesicorus. Equus, inquiebat, ut ulcisceretur ceruum, qui sibi pastionem uastabat, rogauit hominem, an uellet secū ceruum ulcisci, qui se quidem uelle respondit, si frenum reciperet, ac pateretur se iacula tenentem in ipso sedere. qui cùm annuisset, ascendit homo, atq; equum sibi seruire coegit. ita & uos Himerei, *si* Phalaridi *duci, cui omne imperium tradidistis, adiunxeritis adhuc custodiam, ei profectò seruietis.* Aesopus *item hoc apologo* Sami *quendam primarium reum factum defendebat.* Erinaceus, *inquiebat, conspiciens uulpeculam dum ad flumen contenderet in foueam incidisse, ibiq; diu à ricinis, qui plurimi ipsius corpori adherebant, afflictari, rogauit an ei ricinos euelleret. negauit illa, atque causam* Erinaceo *quærente, respondit, illos plenos esse, quos si euellat, alios fame dominante accessuros, qui quod sibi reliquum sit sanguinis exhauriant. ita & à uobis* Samij *superstes hic relinquendus est. est enim diues. quem si interficiatis, alii pauperes locum eius occupabunt, qui bona publica exhaurient. Sunt uerò apologi concionibus accommodati, qui facilè, ut collationes, & similitudines, adminiculo ipsius* Philosophiæ *inueniuntur. quibus quidē utimur, cùm exempla nō inuenimus. uerùm ex rebus gestis exempla utiliora sunt ad consilia danda.* Exemplis *uerò utimur, cùm enthymema-*

memata non habemus loco argumentationum, cũ autem habemus loco testimoniorum, ut sint epilogi post enthymemata. nam exempla, cùm præponuntur aßimilantur inductionibus, quæ principia sunt fidei faciendæ, cum uerò in epilogis collocantur, testimoniis. nam testis quouis loco adhibitus fidem facit. I. P. Dic *de enthymemate.* I. B. Quo- *niam sententia est pars enthymematis, prius de ea dicamus. est uerò ipsa enuntiatio de uniuerso aliquo genere eorum, quæ in uita continentur, quæq; ad aliquid agendum appetimus, uel fugimus. & quia talium rerum collectiones astrictæ, & conclusæ sunt ferè enthymemata; & enthymematum earundem rerum conclusiones, & quæ ante conclusiones inueniuntur assumpta (ipsa collectione dissoluta) sententiæ erunt. ut si dicatur, uirum prudentem, & prouidum minimè curare debere, ut liberi nimium sapientes euadant, sententia erit. si uerò addatur causa: in inerti enim, & desidioso otio traducunt uitam, atque in infinitam hominum incurrunt inuidiam, enthymema. Sunt uerò genera sententiarum: duæ primùm sine epilogo, quarum eæ quidem antequàm efferantur præcognitæ sunt: ut optimum est homini commoda uti ualetudine. eæ uerò simul atque efferuntur, perspicuæ esse animaduertuntur. ut nullus amator est, qui non semper amat: & duæ deinde sine epi-*

De Sententia.

Quid sententia sit.

Quæ sententiarum genera.

logo. quarum eæ quidem partes dicuntur enthymematis, ut, neutiquam oportet uirum scientißimum euadere, ne uita iners traducatur, aut ne in hominum in nos concitetur inuidia. hîc enim addita est ratio, quæ sit altera pars enthymematis duabus seiunctis propositionibus comprehensi: eæ uerò dicentur enthymematicæ, in quibus partes enthymematis non sunt distinctæ, sed tamen elucet causa eius, quod effertur. quæ sententiæ maximè probari solent. ut, cùm sis mortalis, immortalẽ ne retineas iram. si diceretur, iram non esse seruandam, simplex esset sententia: cùm uerò additũ sit, cùm sis mortalis, simul quare ira conseruanda non sit, additum est. Non utimur iam epilogo, cùm sententia non eget approbatione; utimur uerò eo, cùm dubium quid dicitur; aut quod ab opinione communi abhorret. utemur autem sententia cum epilogo, aut epilogum præponendo, & sententiam loco conclusionis inferendo. ut, postquàm neque in inuidia esse, neque otiosum esse conuenit, non oportere erudiri assero: aut contrâ agemus, ut antè eodem exemplo usi sumus. Quæ deinde non alienæ ab opinione communi; sed tantùm incertæ sunt, adiuncta causa rotundißimè efferri debent. ad quæ quadrant laconica obscurè dicta. ut illud Stesicori. non oportere contumeliosum esse, ne cicadæ humi canant. uastationem scilicet

Quæ sententiæ enthymematicæ, quæue simplices.

Quomodo singulis sententiarum generibus utendum.

cet agrorum indicans. Communes quoque sententiæ rectè adhibentur, si sint utiles. ut, nequid nimis. item Prouerbia, quæ uim sententiarum obtinent. In his sententijs omnibus id spectatur, ut fides concililietur, & animus persuadeatur. Sunt uerò aliæ, quæ uitæ honestatem indicant, efficiuntq́; ut is, qui dicit bene moratus, institutusq́; esse uideatur. ut non oportet nos (ut fertur) amare, ut osuros, sed magis odisse, ut amaturos. Oportebit autem actione etiam, ac uultu significari oratorem ita animo esse affectum, ut commodiora sequatur: si uerò id non fiat, causa erit adiungenda. ut insidiatoris erit, si ames ut osurus: ac uerus amicus ita amat, ut sit semper amaturus. Sunt tandem sententiæ, quæ perturbatione animi enuntiantur: ut siquis iratus dicat. Falsum est oportere se ipsum noscere: nam hic si nouißet se ipsum, nunquàm munus imperatorium petijsset. In Enthymemate iam generatim consideremus illa, per quæ causa confirmari, & infirmari poßit. ac de confirmatione agentes prius uidenda sunt, quæ propria sunt causæ, deinde locos communes rhetoricos percurremus. Ex materia iam illa uniuersa, quæ exposita est, sumendæ sunt propositiones, & conficienda enthymemata: atque omnia, aut aliqua tenenda eorum, quæ in re, de qua agitur, insunt,

Prouerbia

De Enthymemate.

De Inuentione eorum quæ causæ propria sunt. Quæ in re insunt uidenda.

insunt, siue illa ad quæstiones ciuiles pertineant, siue ad quaslibet alterius generis alias. qui enim nihil habet, ex nihilo nihil concludet. ut si dandum sit consilium Athenienſibus *de bello, utrum sit gerendum, oportet scire eorum copias, uectigalia, amicos, bella ante gesta, & talia: sin eos laudabimus, quomodo id agemus, ni tenuerimus omnia, quæ ab iisdem bene fuerint gesta? idem censeas si accuses, aut defendas* Achillem. *et quod dictum est de personis, idem intelligendum est de quacunque re alia: ut de iustitia, bonúmne quoddam sit, ex his, quæ in iustitia inerunt, oportebit disputare.*

Quæ rem maximè attingunt consideranda.

Non *solùm autem consideranda sunt, quæ in unaquaque re insunt; sed maximè quæ rem, de qua agitur, attingunt. ut* Achilles, *quòd fuerit Semideus, quòd* Ilium *in militiam profectus sit, id habuit cōmune cum multis alijs, ut cum* Diomede. *quòd uerò* Hectorem, *&* Cygnum *interfecerit, id sibi fuit proprium.* Atque *hæc omnia huiuscemodi esse debent, ut probentur ijs, qui iudicant, & illam uim afferant enthymemati, ut aliquid aut probabiliter ostendant, aut necessariè demonstrent. de qua quidem ui initiò dictum est.* I. P. *Sequi uidetur, ut dicas de illis enthymematibus, qui loci dialectici, et rhetorici dicti sunt.* I. B. *Sanè quidem.* Atque *horum, quædam dicuntur esse enthymemata, quædam uideri tantummodo, nec esse. & illorum quæ sunt,*

De locis enthymematum.

quædam dicuntur præterea confirmare, quædam redarguere. I. P. *Dic de his omnibus ordine.* I. B. *Enthymematum, quæ confirmant, est quidem locus, qui à Contrario dicitur, ut bonum est temperantem esse, nam intemperantem esse malum est.* A *similibus casibus: ut non quicquid iustum, id etiam bonum. alioquin & quicquid iustè fieret, esset bonum. at iustè mori minimè est expetendum. Ab ijs, quæ mutuò se confirmant. ut illud* Diomedonis, *si uobis turpè non est uendere exactionem uectigalium, nec nobis emere. at uitium in hoc genere interdum inest: propterea seorsim partes enthymematis erunt considerandæ. nam aliquis dignus erit, de quo supplicium sumatur; sed id à te minimè fieri oportuit.* A *maiori, & minori. ut si* Aiax *non potuit interficere* Hectorem, *minus poterit* Vlysses. *si potest* Vlysses, *magis poterit Aiax.* A Pari. *ut si* Theseus *iniustè non egit* Helenam *rapiendo, nec* Paris. A *tempo ris ratione habita. ut si antequàm tyrannum interemissem, libenter, ut id agerem, uestram mihi astrinxissetis fidem, uos meam statuam in loco publico collocaturos: nunc, cùm id præstiterim, cur eam mihi non statuetis? Ab ijs, quæ cum contra nos fuerint dicta, in aduersarium reijcimus. ut instabat* Iphicrates Aristophonti, *qui se accusans, rogabat, an naues ipse pecunijs proderet.*

Qui loci confirmãdum.

A contrario.

A similib. casibus.

Ab iis, quę mutuo se confirmãt

A maiori, & minori.

A Pari.

A Tempore.

Ab iis quę in aduerrium reiici mus.

tu Aristophon non illas proderes, ego Iphicrates proderem? hoc loco utimur contra eum, qui magis, quàm nos, eius criminis habetur reus, quod nobis obijciebat. A Definitione. *ut Dæmonium nihil est aliud, quàm aut Deus, aut Dei opus. at qui putat opus Dei esse, necesse est, ut hic Deum quoque esse credat.* Ab eo, *de quo quæritur, quot modis dicatur. ut, cùm rectum dicimus, quot notiones animis nostris consignentur, quærimus: atque ex ea ui, quam ei uerbo tribuendam esse demonstramus, aliquid concludimus.* Ex Partitione. *ut si omnes tribus de caussis iniurias faciunt, aut hac, aut illa, aut tertia aliqua, prioribus duabus fieri non potuit, tertia ne aduersarius quidem diceret, restat ut iniuria minimè sit facta.* Ab Inductione, *ut si à quibus uidemus malè tractari alienos equos, eisdem nostrós non tradimus, neque nostras naues ijs, qui alienas euerterunt, ac similiter in rebus omnibus agere debemus: illis profectò ad salutem nostram defendendam non utemur, quos alienam malè tutari cognouimus.* A rebus iudicatis, *aut ijsdem, aut similibus, aut contrarijs. ut probata Euagoræ uirtus uideri debet. nam Conon, cùm in afflictam incidisset fortunam, omnibus alijs posthabitis, ad unum se recepit Euagoram.* A partium enumeratione. *ut si dicamus Socratem non fuisse impium. nam nec templa, sacraq; uiolauit: Deum uene-*

A Definitione.

Ab eo, de quo quæritur, quot modis dicatur.

A Partitione.

Ab Inductione.

A rebus iudicatis.

A partiũ enumeratione.

ueneratus est, & coluit: moribus, ac uita religiosum se semper præbuit. Ab ea re, *quam eandem, et bonum quid, & malum sequitur. ut eos, qui in disciplinis instituuntur, hoc malum consequitur, ut sibi inuideatur. item hoc bonum, ut sapientes euadant.* Ab ea re, *quã eandem consequuntur, non quæ contingunt opponi; sed quæ cõtraria inter se sint. ut sacerdos quædam non sinebat filium suum concionari. nam si iusta, aiebat, dixeris, homines te odio prosequẽtur; sin iniusta,* Dij. *id cõtra colligitur. oportet igitur cõcionari. Si. n. iniusta dixeris, homines te amabũt, sin iusta,* Dij. Ab ijs, *quæ apertè, et quæ occultè laudãtur. nã iusta, et honesta apertè laudãtur, utilia uerò occultè expetũtur. si quis iã cõmendauerit honesta, opportunitates utiliũ contrà proferẽtur: sin utilia, honesta prædicatione omniũ excellere demonstrabuntur.* A cõparatione, *et proportione, qua aliqua codẽ modo contingunt. ut si magnos pueros uiros existimatis; paruos uiros pueros esse statuite.* Ab eo, *quod idem sequitur ex ijs, quæ eadem fuerint. ut similiter impiè faciunt, qui dicunt* Deos *oriri, & qui interire affirmant,* Ex *utroque enim horum sequitur, aliquando* Deos *non esse.* Ab ijs, *quæ ex uno sequuntur, ut si, cum de* Socrate *iudicium fiat, dicamus, non de* Socrate, *sed de studio sapientiæ: aut non de studio sapientiæ; sed de* Socrate *iudicium*

Ab ea re, quam bonum & malum sequitur

Ab ea re, quam consequuntur contraria.

Ab iis, quæ aperte, & quæ occulte laudantur.

A Comparatione.

Ab eo, quod idem sequitur.

Ab iis, quæ ex uno sequuntur.

Ab eo, quod non sequimur prius ut posterius.

cium estis laturi. hîc illud concludimus, quod nobis utile sit. Ab eo, *quòd non sequimur prius, ut posterius, aut contrà: ut si, cùm exules essemus, pugnabamus, ut in patriam reduceremur, reducti, in exilium ibimus ne pugnandum nobis sit?* A cau

A causa, quare aliquid sit factum.

sa quare aliquid sit factum, si eius rei gratia, qua debebat uideri factum, factum non fuerit. ut Diomedes *non assumpsit* Vlyssem*, quò ei honorem deferret; sed ut inferiorem haberet, cui præiret. fieri enim potest, ut hac de causa id à* Diomede *factum sit.* Ab *ijs, quæ fieri quidem uidentur, sunt tamen incredibilia.*

Ab iis, quæ fiunt tam etsi sint incredibilia.

ut Adamas *dicebat leges lege corrigi debere. quod quamuis uideatur incredibile, est tamen uerum. nam & pisces sale egent, cùm probabile non sit, quod in mari nutriatur egere sale: & baccæ itidem oliuarum oleo, ut conseruentur, cùm incredibile uideatur, id, ex quo oleum fit, egere oleo.* Enthymematum *uerò, quæ coarguunt, est quidem locus, cùm illa arguuntur, in quibus pugnantia insunt, & quæ non conceduntur. ut illa, quæ dißident temporibus, negotijs, oratione.*

Qui loci coarguãt.

Alius *ducitur à causa, quæ euellat suspicionem, ut cùm mulieri daretur crimini, quòd oscularetur iuuenem, attulit causam, qua calumnia dissolueretur, illum inquiens sibi esse filium.* Alius *à causa, qua posita id fit, quod ex ipsa efficitur. ut* Laodamas, *cùm accusaretur, quòd in arce tyrannorum*

A causa, quæ euellat suspicionem

A causa ad effectum.

norum fuisset. non secreui me, inquiebat, à tyrannis, ut mihi fidem haberent, dum illorum tyrannidis uim studebam imminuere. Alius ex quo considerantur, quæ melius fieri contingunt. *uerùm sæpe non ante; sed post se ostendit, quòd melius agi potuit.* Alius cùm uidemus, an quicquã geri possit, quod rebus iam gestis contrarium sit. *ut* Xenophanes *consultus ab* Elatis, *an* Matutæ *sacra facerent, & lugerent, respondit. si ipsam* Deam *crederent, ne lugerent, sin hominem, ne sacra facerent.* Alius cum ex erratis trahimus accusationem, & defensionem. *ut* Medeæ *erratum constabat, cùm filios à se amandasse uideretur, defendebat tamen se, quod error esset, filios necasse, ac patrem reliquisse superstitem.* Alius à nomine ducitur. *ut de* Draconis *legibus dicebatur. non sunt hominis leges; sed* Draconis. *duræ siquidem erant.* Hæc argumenta, quæ coarguunt, quia ex contrarijs breuiter concludunt, maximè auditorem mouent. Sed argumentationes, quæcunque illæ sint, præsertim mouent, & delectant, quæ ab auditore acutè quidem, quòd non admodum apertè enuntientur, præuidentur, quas simulac præsensit, secũ tacitus gaudet. mouent item illa, quibus eatenus argumentando tardatur auditoris intelligentia, ut simulatque perfecta est argumẽtatio, ipsa percipiuntur. Enthymematum autem quæ non sunt; sed uidentur esse,

Ab iis, q̃ melius fiunt.

An cõtrarium geri possit.

Ex erratis trahi accusationem, & defensionem.

A nomine

Argumentationes quæ moueant, & q̃ delectent.

De enthymematib. nugatoriis

se, est quidem locus ab ea oratione ductus, in qua tandem concluditur, quod non fuit assumptum. ut si dicam aliquem nec uiribus corporis, nec robore animi quoquam inferiorem esse, deinde illud confici uelim, illum alijs esse meliorem: atq; hunc intelligam meliorem, qui bonitate excellat. utũtur tum conuersione orationis, qui ex hoc loco uideri concludere uolunt; ut si dictum sit, uituperandum esse prodigum, q; sua bona consumat, inferunt, non esse uituperandum; quandoquidem plurimis commodet: tum relatione contrariorum; ut si accusandus est, qui aliena rapit, laudandus est qui sua impartitur: atque etiam plurima rerum capita solent enumerari, quæ uicissim se confirmare uideantur.

Ab eo, q concluditur, cũ nõ fuerit assũptum.

A Verbo, quod plura significat.

A uerbo, quod plura significat: ut si canẽ laudans, simul quis de cane cœlesti loquatur. Ab eo, quod coniunctim dictum est, separatum intelligendum sit: aut contra. ut si dicatur, illum uerba nosse, qui elementa nouit: at hæc diuersa sunt. potest quis elementa nosse, qui uerba ignoret. & iustum uideri de Clytemnestra fuisse sumptum supplicium, quæ maritum interfecit; & filium fuisse ultum mortẽ parentis. hæc si dicerentur coniuncta, forsitam nõ uiderentur iusta.

Ab eo, q coniunctũ & separatim effertur,

Ab exageratione.

Ab exageratione orationis, cùm quid antequam probetur, exageretur esse factum.

A signo, ex quo nil recte concluditur,

A signo, ex quo nil recte concluditur. ut Dionysium furem esse, quandoquidem improbus sit.

Ab

Ab ijs, quæ fortuitò contingunt. ut Policrates mures tulisse opem ait, qui arcuum cordas corroserint. A consequentibus. ut si, qui ornatus incedit, noctu uagatur, dicatur adulter. Ab ea, quæ non est, tanquam sit causa. ut Demades *dicebat* Demosthenem *fuiße causam bellorum, quæ consecuta sunt, post eius administrationem. Tandem est ille locus, cùm prætermittitur quando, & quo modo. ut Helena habuit facultatem à patre sibi quem uellet uirum eligendi; sed non semper. & si dicatur, uerisimile non uideri imbecillum forti uim intuliße, uerisimile simpliciter intelligitur; sin uerò fortem uerberaße, uerisimile quoque non uideri, quòd uerisimile id postea uideri omnibus debuißet, quadam ratione, nec omnino.* I. P. *Restat, ut dicas de reprehensione.* I. B. *Reprehendimus quæ ab aduersarijs ad confirmandum allata sunt, uel contrâ ratiocinando, si rem, de qua agitur, aliter se habere docebimus; uel nos ipsos sententijs, quas in hominum opinione de ijs, quæ in uita fugienda, & sequenda sint, ineße docuerint, opponendo. contrâ ratiocinamur ijsdem ex locis, ex quibus res aliqua fuerit confirmata. Et quoniam quatuor sunt illa ex quibus ducuntur enthymemata: uerisimile, exemplum, signum, & propria rei; poterimus ostendere aliquid non eße uerisimile. & si sit uerisimile, non eße tamen ne-*

Ab iis, quę fortuito contingũt
A consequentibus
A nõ causa.

Quando, & quomodo præter missum.

De Reprehensione.

Verisimilia quomodo refellantur.

cessarium. quamuis hoc posteriori modo respondendo non uerè infirmemus. quia non ostendendo non esse necessarium quid, uerisimile diluitur (potest enim aliquid non esse necessarium, quod tamen sit uerisimile) sed non uerisimile esse demonstrando. debemus igitur aut negare uerisimile esse, aut plura nos afferre uerisimilia, aut illa tum quæ circa tempora, tum quæ circa facta ipsa ferè fieri solent.

Signa quo modo infirmentur.

Signa uerò quamuis uera esse contingat, tamen ut initiò dictum est, possunt infirmari.

Exempla quomodo reprehendantur.

Exempla eadem ratione, qua uerisimilia reprehenduntur. at si aduersarius plurima similia, & quæ sæpius euenerint, ostenderit, contendemus id, de quo nunc agitur, non esse simile, uel non similiter contingere, uel aliquod esse discrimen.

Propria rei nota quemadmodum refellatur.

Propria rei nota non potest infirmari. relinquitur uerò ut negetur, quod ab aduersario dicitur, uel eam uim habere, quam ille uoluit.

Sententiæ quomodo refellãtur.

Opponemus autem nos sententijs aduersarij aut ex

Ex eadem re.

eadem re contrâ ratiocinando: ut siquis dixerit; amorem esse rem honestam; instabimus amorem esse indigentiam, quæ mala sit, & Caunium amorem dici, quo flagitiosi amores significantur: aut

Ex contrario.

ex contrario, ut si dictum sit; bonum uirum omnibus amicis benefacere, docebimus, nec malum eosdem malo afficere: aut

Ex simili,

ex simili; ut si conclusum sit, malis affectos semper odisse, at nec beneficio affecti,

affecti, inquies, ſemper amant: aut ex rebus iudicatis; ut ſi concluſum ſit, ebrijs oportere ignoſci, inſtare poſſes, ita legem Pittaci improbari, qui grauiores pœnas conſtituit ijs, qui ebrij deliquiſſent. I. P. *Poſtquam res fuerint comprobatæ, num amplificatio eſt adhibenda?* I. B. *Amplificatio, ut non eſt locus enthymematum, ueluti, à maiori, & minori; ſed concluſio ſententiæ, ita nec hoc loco conſideranda eſt. quare ante de ea diximus, cùm de generibus rerum loqueremur, quæ adhibetur, cùm aliquid maius, aut minus demonſtratur. Quoniam, quæ dicuntur ab oratore his duobus diebus cognouiſti, ut etiam quomodo dicendum ſit teneas, id in tertium diem differemus. Nunc uerò tempus eſt, ut hunc pontem, & has seſſiones relinquamus: atque, ut uideo te cupere, hos ſequamur, qui ædes tuas uerſus pilam ligneam propellunt.*

Ex rebus Iudicatis.

Amplificationem non eſſe locum enthymematum.

IACOBI BROCARDI PARTI-
tionum Rhetoricorum Aristotelis, Ad Petrum Andream Code-gorum Ferrariensem,

Dialogus tertius tertio Aristo-telis libro respondens.

IACOBVS PISANVS.

Epilogus eorum, q̃ ab oratore dicũtur

VM *ipsa genera propè rerum, in quibus uersatur forensis dictio exposita sint, & illa, quibus animi afficiuntur, & quæ uis, quiq; modi ipsius sint argumentationis, insuper loci communes, ex quibus enthymemata trahi possint; atque hæc omnia sint ad confirmationem, & reprehensionem accommodata: nihil restare arbitror eorum, quæ fidem faciunt, & in quibus quæritur quid dicatur. quare iam tempus esse uidetur, ut doceas, quomodo dicendum sit.* I. B. *Elocutionem quæris, & ordinem partium orationis.* I. P. *Suntne necessaria ornamenta orationis ad res ipsas?* I. B. *Non admodum multùm. uerùm quoniam omnia, quæ pertractantur ab oratore, ad opinionem referuntur, in elocutione non*

De elocutione. Ornamenta an necessaria.

parua

parua cura ponenda est, quemadmodum etiam in pronuntiatione, ut capiamus assensionem auditoris, studiumq;. I. P. An numquid de pronuntiatione dicendum uidetur? I. B. Parum id quidem. requirit enim illa naturam, minusq; habet artificij. quod uerò habet, illud positum est in uocis magnitudine, ut ea nunc parua, nunc magna, nunc media utamur accommodatè ad singulos animorum motus: & in concentu sonorum, ut alius acutus sit, alius grauis, alius inflexus: & in numeris, qui adhibentur in quauis re efferenda. In ornatu uerò orationis ars maximè flagitatur. quare de hac dicamus, non omia quidem quæ dici possunt, quæq; sequuntur poetæ; sed quæ ad oratoris orationem accommodata sint. I. P. Quo modo igitur elocutionem distinguis? I. B. Quædam de ipsa generatim dicentur, quædam separatim singulis generibus causarum propria: atq; in his, quæ generatim spectantur considerabimus ornatum, festiuitatem, & formam dicendi. I. P. Quid igitur ornatus, in quo eum ponis? I. B. In uerbis simplicibus, & coniunctis, & uirtute orationis. I. P. Dic de simplicibus. I. B. Simplicia inueniuntur, eaq; partim natiua dicuntur, ut propria, quæ unà cum rebus ipsis nata uidentur; & usitata, id est, quibus communis consuetudo loquendi utitur: partim reperta, & inusitata, quæ

De Pronũtiatione, quid ad dicendum afferat.
Pronuntiationem ex tribus constare.
Vox.
Concẽtus.
Numerus.

De Ornatu.
De uerbis simplicib.
Quæ Verbórum genera.
Natiua.
Propria.
Vsitata.
Reperta.
Inusitata.

Prisca. Facta. ab usu quotidiani sermonis intermissa sunt, factaq; sunt prisca, uetustaq; & facta, quæ coniunctione nouantur, ueluti si dicas, uersutiloquas

Translata malitias; & translata, cùm alieno uerbo, quod similitudinem contineat, utimur; ueluti, feruet

Imago. æstu pelagus. in his si additur, sicut, ueluti, ac aliquid simile, fit tum imago. atque ita: si dicatur Achilles ueluti leo irruit, imago erit. sin leo

Adiuncta ad nomen irruit, translatio. & adiuncta ad nomen; ueluti si matricida dicatur Orestes. Sunt item illa

Synonima. uerba consideranda, quæ & cùm plura sint, rem unam declarant; ut uado, eo, quæq; poetis uti-

Ambigua. lia sunt: & cùm unum sit, res plures significan-

Qualis sit Rhetorica oratio. tur, suntq; sophistæ accommodata. Vt uerò cognoscamus, quomodo his uti debeamus, qualis sit rhetorica oratio, cognoscendum est. est enim illa non ita humilis, abiectaq;, ut quotidianus, communisq; sermo, nec grandior, ut poetica; sed medium quoddam retinens. quoniam uerò communis sermo utitur proprijs uerbis, usitatisq;, & translatis, poeta uero factis, & inusitatis; frequenter utetur illis, his uerò modicè, ac raro, ne de industria composita uideatur esse oratio ad ca-

Quomodo translatis utendū piendas auditoris aures. Atque translata, & ad nomen adiuncta uerba, aptè debebunt, congruenterq; efferri, ut proportionem habeant ad illa, quæ iunguntur, & transferuntur, siue ali-

quid commendamus, siue improbamus. dedecent quidem translationes, quæ ridiculæ uidentur, atque nimium graues; & in quibus simile longius ductum fuerit: dedecent item adiuncta ad nomen, uel quæ sint longè petita, uel intempestiuè posita, uel crebriùs, quàm par sit. non rectè pariter adhibentur uerba iuncta, si nimiùm recedant à consuetudine communi sermonis. inusitatum simul reijcitur, si nimium insolens, odiosumq; sit. Consideratur quoque in uerbis, ut sint quædam aspera, suauia, honesta, turpia, ornata, nitida, quæq; magis, minúsue rem quodammodo attingant, atque ante oculos ponant. I. P. *Habeo de simplicibus uerbis, nunc de coniunctis quæro.* I. B. *Primùm consecutio ipsorum, & ordo seruandus est, & ne numeris, generibus, atq; similibus rebus perturbetur oratio.* I. P. *Virtutes uerò quas habere debet?* I. B. *Vt sit dilucida, grauis, admirabilis, iucunda, probabilis, amplitudinem, decorumq; retinens. atque Dilucida quidem erit, si quod uolumus, maximè demonstrabitur, uerbis proprijs, & usitatis, dispositis aut unius, aut plurium membrorum circunscriptione conclusa, de qua quidem paulò post dicetur: illaq; absint, quæ faciant orationem obscuram; longitudo uidelicet, aut contractio orationis, aut inflexio, atque immutatio uerborum. Concinnitas*

Vitiosæ translatiões quæ.

Quæ fugienda in uerbis Adiunctis, Iunctis.

Delectus uerborũ.

De uerbis cõiunctis.

Virtutes orationis.

De dilucida oratione.

Quæ faciant obscuram orationem.

De Iucunda. tas item illa, in qua contraria opponuntur, paria paribus respondent, cùm dilucidam efficit orationem, tum etiam iucunda est. De Graui. Grauis fit oratio, si pro uerbis proprijs, & usitatis, facta, & inusitata assumpserit. proptereaq; etiam erit admirabilis. quæ uerò admirabilia sunt, inueniuntur quoque iucunda. De Probabili. Probabilis autem, si non sit nimis compta, nec in morem poetarum adhibeantur uerba inusitata, & facta; sed cum rebus ipsis uideantur nata. atque sententiæ hominum opinionibus aptæ sint. De Amplitudine. Ampla autem, quæ aut uerbum in plura uerba deducit, aut uerba ad unum uerbum reuocat: & quæ, quod unum numero est, multitudinis nomine appellat; & quæ rem eandem pluribus uerbis circunscribit. idq; sæpe fit, cùm non habemus, quid dicamus, atque per eius de quo agimus negationem, infinitè augemus orationem. De Decoro. Decorum autem suum retinebit oratio, si permotiones animi significabit, morataq; fuerit, & singula ad rerum dignitatem aptè, congruenterq; dicantur. ut si neque magna demissè, neque tenuia grauiter dici uidebuntur, neque uerbo humili addatur ornatus. si interdum suo, ac opportuno loco unaquaque re utemur, interdum contrà. atque tunc corrigemus id, nosq;met reprehendemus. interdum non simul omnibus, quæ congruerent, si suo loco dicerentur, utemur. uer-

bi causa, si uerba aspera erunt, non etiam uocem, uultum, gestum, cæteraq; afferemus, quæ asperitati congruant. id autem facimus, cùm quæ lenia sunt, aspera tamen uideri cupimus. cùm uerò aspera lenire conamur, contrâ agimus, nec omni ex parte leniter dicimus. Decet *uerò illos uti ad nomen additis, & alienis, & inusitatis, & ijs, quæ frequentia congeruntur, qui animos concitant, & qui auditorem ad suam causam conuerterint.* I. P. V*nde autem leporem, & festiuitatem habebit oratio?* I. B. *Si salibus, & facetijs quasi condiatur. hæc uerò continentur ipsa translatione, quæ quidem neque ita fit ab eo, quod uis indicari, discrepans, ut difficilè intelligatur: neque ita aperta, ut auditor nihil discens nulla uoluptate afficiatur. nam uoluptate afficitur auditor, quia putat se aliquid discere. iucundissimæ uerò illæ traslationes sunt, quæ proportionem habent ad illa, quorum causa transferuntur. delectant etiam illæ, quæ rem ita ante oculos ponunt, ut geri uideatur. & cùm inanimata, ut animata inducuntur: ut in planitiem deuoluebatur lapis impudens. atque illa faceta, & urbana sunt, in quibus fallitur auditoris expectatio, ac alia dicuntur, quàm ipse expectasset: ut ibat pedes inductus pernionibus. putabat enim calceis dici. item apophthegmata, & enigmata, & prouerbia,*

De festiuitate orationis.

uerbia, quæ idem præstant. item uerba, quibus propter similitudinem uariè alluditur. item paria paribus reddita, & quæ bis dicuntur: ut non oportet hospitē hospitē semper esse. atque quò breuius hæc dicentur, eò celerius; quò uerò magis contrariè, eò magis docebimur. tandem festiuitatem habent translationes ueritatem superantes: ut de eo, qui tumentibus maculis aspersam habebat faciem, quidam dixit, esse fiscinam moris plenam. I. P. *Sequitur, ut dicas de forma dicendi.*

De Forma orationis

I. B. *Formam hîc dicimus ipsam compositionem, & quasi structuram uerborum, quæ numeris clauditur, & terminatur, non quidem more poetico, sed quæ proximè accedat ad numerum. est*

De Numero.

uerò hic numerus ipsa forma orationis modis illigata, atque ipsa aptè conclusa uerba. & quia

Herous.

herous grandior est, quàm desideret soluta oratio, iambus uero nimis è uulgari uidetur esse sermone, & trocheus incitatior, & saltationi similis, assumimus pæan, qui est tertius, & medius inter hos. cùm enim par sit herous, duplex iam-

Iambus.

bus, restat modus tertius, & medius inter hos

Trocheus.

sesquiplex, qui est pæan. & qui in uersum non

Pæan.

cadit. est autem pæan duplex, aut enim à longa oritur syllaba, quam tres breues consequuntur, eoq; utimur orationem ordientes: aut à tribus breuibus, & longa terminatur; atque hunc nu-

merum

merum in extremo optimè cadere censemus. Ipsam uerò continuationem uerborum necesse est aut perennem, & continuatam esse, aut articulis, membrisq́; distinctam. Continuata est, quæ ex se nullum constituit finem, ni res, de qua agitur ad finem peruenerit: est uerò iniucunda. Distincta iam circunscriptione, & ambitu claudit, absoluitq́; sententias. Est uerò ambitus iunctio illa uerborum, quæ principium per se ipsam, & finem habet. cuius ea sit magnitudo, ut tota facilè animo comprehendatur. atque hic ambitus aut pluribus membris connectitur, aut simpliciter effertur. pluribus membris, cùm partes in ipso distin stinctæ sunt, nec ita continuatæ, ut nimiùm producantur; sed ut tota uerborũ cõplexio facilè uno spiritu uoluatur. simpliciter, cùm uno membro ambitum claudimus. siue igitur circunscriptè, siue membratim dicimus, nec circuitus, nec mẽbra aut breuiora, aut longiora, quàm deceat, esse debent. Sunt uerò quædam formæ orationis, quæ per se numerum efficiunt: ueluti cùm quædam ut distincta efferuntur, quædam ut contraria cõparantur. Distincta, ut sæpe miratus sum, et eos, qui mercatum indixerunt, & eos qui ludos gymnicos instituerunt. Contraria, cùm unicuique membro, uel uni contrario contrarium additur: uel idem duobus adnectitur contrarijs. ut utrisq́; utiles fuerũt,

De oratione continua.

De oratione distincta.

Ambitus.

Membra.

Quæ per se numerosa sint.

Distincta.

Contraria

& ijs, qui remanserunt, & ijs, qui ipsos secuti sunt. his nanque plura, quàm quæ domi possederant, acquisiuerunt: illis, quæ satis sibi ad uictum essent, domi reliquerunt. sunt item suaptè natura numerosa, paria paribus reddita, quæ similiter oriuntur, quæ similiter desinunt, aut cadunt. I. P. *Reliquum est igitur, ut dicas, quæ separatim singulis generibus causarum propria sunt.* I. B. *Vt aliud est scriptura, aliud concertationes iudiciorum, & deliberationum, ita genus orationis non idem est. quod enim scriptura spectatur, diligentißimè debet esse elaboratum. quod uerò ad concertationem dicendi comparatum est, actione maximè nititur. Atque huius duo sunt genera, alterum ad mores, & omnem uitæ consuetudinem accommodatum, alterum quò concitantur animi. actores iam fabularum hæc maximè persequuntur, & poetæ hos in scribendo intuentur, qui affectiones, & mores agendo exprimant. Si iam scriptores, & oratores inter se conferas, illi quidem in forensibus certaminibus angusti uidebuntur, horum autem quæ commodè pronuntiata fuerint, cùm in manibus habebuntur, uulgaria apparebunt. cuius rei causa est, quòd hæc in acie congruunt. quæ uerò, ut agantur comparata sunt, cùm actione sublata opus suum non efficiunt, stolida, & inania uidentur.*

Paria. Similiter desinentia

Quæ cuique generi causarum propria.

In quibus differant Oratores a scriptoribus.

Collatio scriptorũ, & oratorũ

dentur. ut quæ dissolutè dicuntur, & quæ ab eadem re initium sumunt, & talia. quæ quidem etiam oratores assumunt, quòd actioni accommodata sint. In genere autem deliberatiuo super- Qui ornatus cuique generi cõueniat. *uacanea est omnis diligentia. nam simile omnino uidetur umbris picturæ. ut enim pictura procul posita, ita spectatur deliberatiua oratio. contrà uerò iudicia acurata esse debent. nam in his minimus est auditorum numerus, & propius causa spectatur. quare non adumbrata; sed pura, & expressa iudicia esse debent. in laudationibus res explicantur, & scribuntur ornatius. est enim eius finis lectio.* I. P. Quoniam de his, quibus fit

Deliberationes minus accuratæ.

Iudicia accurata.

Laudationes ornatiores.

fides, & de elocutione egisti, expone nunc ordinem partium orationis, qui quidem ex tribus rebus, quibus præcepta rhetorum contineri dixisti, fuit extrema. I. B. *Sanè quidem. nam, cùm id ostendero, munus promißi omne confecero.* Partes necessariæ sunt duæ, propositio, & fides. necesse est enim causam ponere, & eam probare. Si autem plures faciamus, erunt exordium, propositio, fides, & epilogus. narratio uerò est solius generis iudicialis. collatio item eorum, quæ à nobis, & ab aduersarijs fuerint demonstrata, est pars fidei. I. P. Perge igitur ordinè has partes explicare. I. B. Faciam, & ab Exordio primùm ordiar. quod quidem est orationis initium, ut

De partibus orationis.

Partes necessariæ.

Quot partes sint orationis.

De Exordio, quid sit.

ut in fabulis poetarum prologus, & in tibicinum modis quod graece dicitur προαύλιον. Ducuntur autem exordia ex his rebus, quæ laudem, aut uituperationem habent, quæq; suadentur, & dissuadentur, quandoquidem mutata dictione quæ persuadentur, fiunt laudes; & ex quibus retinetur auditoris animus, ne à nobis alienetur, si de re admirabili habebitur oratio, uel de ardua, et difficili uel de uulgari, & peruagata: atq; efficiendum est in exordijs laudationum, ut auditor putet colladari quoq; aut se, aut genus, aut studia sua, aut quoquo modo aliter. In iudicijs autem utimur exordio, ut finis, cuius causa habetur oratio, ostendatur. (nam si causa nota sit, uel parua, plerunq; non utimur exordio) & ut remedia causarum comparentur, suntq; illa communia accusatori, et reo. quæ quidem ducuntur ex eo, qui dicit, ex disceptatore, ex ipsa causa, ex aduersario. Ex persona nostra, & aduersarij, quamlibet calumniam in alium conferendo, atq; in nos collatam minuendo, & diluẽdo. qui enim accusat, eam perorando iacit, ut magis insideat in memoria: qui uerò defendit, eam initio dicendi dissoluit, aut minuit, ut quæ obstant, & officiunt, amoueat. Ad auditorem autem illa pertinent, quibus eum beneuolum facimus, aut iratum, atque interdum attentum, uel etiam secus. de beneuolentia dictum est ante, & de

Vnde Exordia ducantur.

De Exordio demõstratiui generis.

De Exordio Iudicialis generis.

de ira. Attentio uerò comparatur, cùm magna à nobis proponuntur, cùm coniuncta cum ijs, apud quos agimus, cùm admirabilia, cùm iucunda. atq; non solùm in exordijs: sed etiam in cæteris partibus, ubicunque dabitur occasio, excitandi sunt animi. si iam attentio tollenda sit, oportebit risum inducere, aut aliquid aliud, quod eam amoueat. In procemijs iudiciorum illa duo spectanda sunt, ut iudex nobis faueat, & misericordia moueatur. Deliberationum iam exordia ex iudicialibus sumuntur, cùm ipsæ ex sese, suaq; natura non habeant. qui enim audiunt, sciunt quid in deliberationem ueniat, & res ipsa nil opus habet exordio, ni orator sua causa, uel eorum, qui contradicunt; uel si rem maiorem, aut minorem ostendat esse, quàm ab alijs existimetur; uel ornatus gratia, ne mutilum quiddam, aut inconcinnum uideatur oratio, uelit eo uti. De Calumnia *uerò extant loci, quorum unus quidem est, quo quæcunque mala de nobis suspicio, & opinio siue aliquo dicente, siue nullo è mentibus dimouetur.* Alius, *quo occurrimus rebus dubijs, & controuersis, ut uel quòd non sit aliquid, uel non noceat, uel non huic, uel non tantum sit, uel non iniustum, uel non magnum, uel non turpe, uel non magnopere referre.* Alius, *quo aliquid errore, uel fortuna, uel necessitate factum defendimus.* Alius,

De Exordiis Deliberatiui generis.

Calumniæ loci.

sit is, qui reprehendit in eodem deprehendatur fuisse errato, siue uitio, uel nunc, uel ante, uel suorum aliquis. Alius, si alij eadem egerint; nec reprehendantur ab aduersarijs nostris. Alius, si is, qui calumniatur, alios calumniatus sit, uel eum alij: aut si sine calumnia aliqui existimati sint culpam commisisse, quemadmodum & nunc qui existimatur, qui tamen postea ab omni culpa remoti fuisse inuenti sint. Alius, cùm calumniantem contra calumniamur. Alius, si eadem de re, de qua quis accusatur, iudicium factum sit. Alius, si calliditas, & calumnia accusatoris reprehendatur, & trahatur in odium. estq; hic locus communis accusatori, & defensori per signa, & notas aliquid demonstrandi. ut Vlysses *obijciebat* Teucro, *quòd familiaris fuisset* Priami. *Alius utilis tantummodo calumniatori, qui quod modicum est, prolixè laudat, quod magnum breuiter: uel multa bona profert, quod attinet ad causam uituperat. improbi ij quidem sunt. Communis tandem locus est calumnianti, atque defendenti, quòd idem plurium rerum gratia fieri contingat. ut* Diomedes *dici potest elegisse* Vlyssem, *quòd putarit eum uirum fortem esse, & quòd sodalem haberet, qui sibi aduersari non posset.* I. P. *In narratione quænam conseruanda sunt?* I. B. *Narratio in exornationibus, si quando incidit, non est ea*

De Narratione generis demonstratiui.

ea quidem continuata; sed in partes distincta. cùm enim res uariæ demonstrentur, ut nunc alicuius fortitudo, nunc sapientia, ita etiam de his distinctè narrandum est, ut sit aperta, & plana narratio. atque in quibus uirtus clara est, illam oportet in memoriam reuocare, nec opus est narratione: contrà uero erit narrandum, si illam non multi nouerint. In iudicijs autem iubent quidam breuem esse narrationem oportere; sed dicamus nos ita esse narrandum, ut satis sit ad causam demonstrandam, ut auditori uideatur aliquem aliquid fecisse, uel nouisse, uel iniustè egisse, uel tantum factum esse, quantum uoluerit orator uideri. ab eo uerò qui contradicit eatenus narrandum est, quoad contraria ostendat: attexenda insuper narrationi sunt, quæ significationem habebunt uel uirtutis nostræ, uel uitij alterius; & quæcunque iudici iucunda uidebuntur. Defensori minus narrandum est. Si enim quid fatebitur ex ijs, quæ aduersarius criminatur, in eo non erit immorandum, nisi quid ad id, quod fatebitur, quale sit demonstrandum conducat. Facta deinde illa dicenda sunt, quæ dum fiunt, nec ex malis eius, qui passus sit, misericordiam, nec in malorum authorem odium, & indignationem mouent. Oportet uerò moratam esse narra-

De Narratione iudicialis generis.

Defensoris narratio.

Morata narratio. *tionem, & ostendendum est in quas uirtutes, siue in quæ uitia, cuiusq; animus propensus sit, ad non solum animum, & uoluntatem; sed etiam, quænam singulos mores consequuntur, ut quis dum loquitur simul ambulet, contumacis, & agrestis hominis indicantur mores.* Debet uerò is, qui dicit, oratione consequi, ut uideatur eius propensus animus ad illa potius, quæ sunt boni uiri.

Narratio permotiones animi significet. Habere quoque debet narratio significationem motuum animorum, ut illa narrando afferantur, quæ ipsos motus consequuntur. ut qui flere incipiunt, manus ad oculos admouent. & orator ita se ipsum inducet in motum, ut se ueluti eum pro quo dicit, & ueluti aduersarium, intueatur auditor.

De Narratione in Deliberatiuo genere. In Deliberationibus narratio minime cadit, nullus enim de rebus futuris narrat: sed si quando incidet, erit præteritorum. ut his memoria repetitis facilius de futuris consulatur, uel etiam ut criminemur, aut laudemus. sed qui tum narrat, non eius, qui consilium dat, partes agit. Si uero quid dum narratur minus credibile uidebitur, polliceri debemus, nos id probaturos, & causam, quæ id probabile faciat, mox allaturos. deinde omnia accommodari oportet ad ea, quæ, qui audiunt, plana sibi fieri uolunt.

De Propositione, & fide, seu confirmatione. I. P. Nempe sequitur, ut de fide agas. I. B. Quæ ad

fidem

fidem faciendam pertinent, uim probandi habere debent. probatur autem id, quod est in controuersia. quatuor uerò sunt, quæ in controuersiam ueniunt: ut si contendas aliquid factum esse, uel aliquem nocuisse, uel tantum nocuisse, uel iniuste fecisse: uel contrà hæc negabis. quod igitur contendes factum fuisse, aut non fuisse, ad id probandum omnis propè conferenda erit argumentatio. Illud uerò nos non lateat in ea controuersia solum, in qua de facto quæritur alterum, eorum, qui litigant, malum censeri. qui enim malam causam suscepisse iudicatur, excusatione uti non potest, quòd per ignorantiam fecerit, quemadmodum uti posset, si iuris controuersia esset. quare cùm de facto contenditur, in eo probando diu commorandum est: in alijs uerò controuersijs non item. In exornationibus plerunque quod aliquid honestum, uel utile sit, amplificatione exageratur: res siquidem gestæ creduntur, atque rarò probantur: quod tum euenit, cùm incredibiles sunt, aut cùm alius eiusdem rei uidetur actionem habere. In deliberando autem contenderet etiam quispiam aliqua uel non futura, uel futura quidem, sed honesta non esse, uel non utilia, uel non tanta, quanta existimantur. atqui non solum quid in controuersia argui poßit, sed etiam in iis

De statib. causarum

De constitutionib. demonstratiui generis.

De Constitutionib. deliberatiui generis.

quæ procul à quæstione remota sunt, si aliquà quis mentitus sit, intueri oportet. hæc enim argumento erunt etiam cætera ad causam pertinentia, mentita, & falsa esse. Ex formis uerò argumentandi exempla quidem propria sunt deliberationum, ex præteritis enim exempla colligimus, ut ostendamus futura: enthymemata uerò iudiciorum. nam quæ facta sunt, necessitatem habent, & argumentis probari necesse est. Oportet autem enthymemata non continenter poni; sed permixtè, sintq; definita numero: neque deinde ad quanque rem sunt quærenda enthymemata, ne id agas, quod nonnulli Philosophi, qui ratione concludunt notiora, & magis credibilia, quàm illa fuerint, quæ sumuntur ad hæc probanda: nec, cùm animos concitas: nec, cùm mores dicendo exprimis, utaris enthymemate. Sunt uerò difficiliores deliberationes, quàm iudicia, quòd in ipsis de futuris decernatur; in iudicijs autem de præteritis, quæ iam sciri possunt. & in his lex ponitur, ad quam omnia, quæ dicuntur, referri debent. & deliberationes non habent multa diuerticula, ut in iudicijs, quæ dicuntur ad offensionem aduersarij, ad commendationem nostram, ad iudicum animos pertractandos. quare si suasori materies deerit, ad alterius ge-

Quæ Argumentationes cuique generi propriæ

Quomodo enthymematis utendum.

Deliberationes difficiliores quàm iudicia.

neris

neris præsidia confugiendum est: quod quidem oratores Athenienses faciunt. In exornationibus quoque, dum unus laudatur, interiectas aliquorum laudes oratio habere debet. ut si de Achille orationem habes, laudes Peleum, deinde Aeacum, tum Iouem. Cùm igitur accedemus ad causam confirmandam illa duo prosequemur, quibus & amabiles mores significando, concilientur, & argumentis probando, doceantur animi. Sin rationes, per quas probemus, nos defecerint, ad mores confugiemus. nam uiro bono conuenit potius se bonum, quàm suam orationem accuratam, uideri. Enthymemata autem, quæ redarguunt, magis probantur, quàm quæ demonstrant. contraria enim inter se comparata magis perspicua fiunt, qui uerò redarguit, contrarium concludit. In reprehensione ijsdem utemur locis, quibus res confirmantur. qui enim reprehendit, aliquid quoque demonstrat, & fidem facit. quare quibus ex locis quid erit confirmatum, ijsdem poterit infirmari. Diluimus igitur tum nos sententijs, ac opinationibus aduersarij nos opponendo, tum argumentis contrà ratiocinando. Oportet autem & in senatu, & in iudicijs, qui priore loco causam dicit, prius sua confirmare, deinde contraria refellere, at si multiplex

Quomodo in confirmatione præter argumenta etiam mores adhibeantur

Quæ enthymemata magis probentur

De confutatione

Quando prius confirmandũ quam confutandum uel contra

tiplex erit contrariorum uis, prius aduersaria erunt euertenda. qui uerò deinceps dicturus est, prius contraria infirmabit; ut futuræ quoque orationi sit locus, uel contra omnia, uel præcipua, uel grauia, uel leuia etiam pugnando. In *moribus autem quoniam nonnulla, cùm de nobis dicimus, inuidiam habent, uel nimia uidentur, uel quid contra obijci potest, & cum de altero; uel contumeliosa, uel agrestia existimantur, alium loquentem faciemus.* Oportet *autem non eandem semper tenere formam dicendi in argumentando; sed mutare enthymemata, atque interdum sententiose dicere.* Hic *adiungendum uidetur de* Interrogatione, & Responsione. Sunt *uerò quatuor tempora, quando opportunè interrogamus, cùm re una interrogata, aliquid quod quis pronuntiauit, absurdum fieri contingit. ut* Pericles *interrogauit* Lamponem *de sacris; qui respondit, eum audire non posse; qui initiatus non esset, rogauit ille, an ipse sciret; qui cùm affirmasset, intulit* Pericles. *quomodo tu scire potes non initiatus? & cùm altera propositio manifesta sit, alteram interroganti scis daturum aduersarium.* Oportet *uerò de hac interrogare, de manifesta minime; sed illa interrogata, statim concludendum est. ut* Socrates *dicente* Melito, *eum*

Quomodo de nobis ipsis dicendum.

Quomodo argumentatio uarietate distinguatur.

De Interrogatione.

censere Deos non esse, rogauit, an putaret se fateri Dæmonium aliquod esse, qui cum affirmasset, adiunxit. an Dæmones Deorum filij essent, aut diuinum aliquid, id quoque concessit. inuenitur igitur intulit Socrates, qui Deorum filios arbitretur esse, Deos uerò non arbitretur? & cum uoles ostendere aduersarium pugnantia dicere, aut incredibilia. & cum in re ipsa nihil insit, quo refellere nos aduersarius possit, nisi fallaci respondendi ratione. Cum hæc quatuor tempora non inciderint, non erit urgendus aduersarius. si enim interrogationibus resisteret, uideretur obtinere potiorem partem, minimeq; licet eum prætereà pluribus interrogare. Respondere uerò contra oportet, atque ad ea quidem, quæ ambigua erunt, continuata oratione distinguendo; non concisa breuitate: ad ea uerò quæ nobis aduersari uidebuntur, responsione statim illa præueniendo, ac infirmationem afferendo, priusquam aliquid nos, quod absurdum sequatur, aduersarius interroget, aut concludat, deinde ad ea, quæ quis contra nos concludit, si conclusionem interrogationem fecerit, respondere debemus causam subijciendo. ut Sophocles interrogatus à Pisandro an ipse cum suis collegis censuerit quadrigentorum uirorum dominatum in repub. constituen-

De Respõsione.

stituendum. quid uerò, respondit, tibi hæc m
la non uidebantur? intulit tum ille. num i
tur tu hæc mala egisti? utique dixit Soph
cles; sed meliora non erant. Quare, qui
terrogat, refutatus uidebitur, quoniam ru
interrogare non oportet; neque conclusion
interrogationem facere, nisi res ipsa plu
mum ueritatis habeat. Quoniam interdum

De Ridiculis.

le est ridiculo confutare grauitatem, & g
uitate ridiculum: ex poetica, quæ diximus de
diculis, homine libero digna huc transferri
terunt. in his est etiam ironia, dissimulant
scurrili ioco liberalior, & uenustior. homo
facetus sua causa risum mouet, scurra uer
terius. I. P. *Vnum iam restare uideo, quæ*

De Peroratione.

cepta sint perorationis. I. B. *Ita sane.*
oratio quatuor ex rebus constat. ut audito
ne de nobis, male de aduersarijs existimet
positi uerò sunt Loci, *ex quibus bonus*
aut malus uideri possit. ut quæ demons
fuerint, augeantur, & extenuentur: atq
bis quoque traditi sunt loci. ut auditor a
tus animorum impellatur, ad misericor
indignationem, iram, odium, inuidiam,

Enumeratio.

lationem, de quibus pariter dictum est. u
dem de his, quæ ante dicta fuerint, au
memoria redintegretur, breuiter, summa

probaueris, enumerando. id enim caput est in peroratione, demonstrare nos, quæ polliciti fuimus, præstitisse. quare dicendum est, quæ illa fuerint, & quibus rationibus sint comprobata. Hæc uerò dicuntur, per comparationem nostrarum, & aduersarij argumentationum, aut cùm è regione contraria occurrunt, aut etiam non occurrunt contraria: ut aduersarius id dixit, ego uerò hoc. aut quæ cùm ironia dicuntur, ut scilicet ab isto hæc dicta sunt, à me uerò illa: quid faceret si hæc, non illa demonstrasset. aut interrogando; ut quid à me non est demonstratum? Si iam sine comparatione dicas, quo ordine demonstrata sunt, ita enumerabis tua: & rursus si uolueris, quæ aduersarij erunt, expones. Conuenit autem in extrema parte orationis, ut dissolutè dicatur; ut peroratio sit, non oratio. ut, dixi, audiuistis, tenetis, iudicate. Habes iam quid, & quomodo in caussis forensibus dicas: ad quarum similitudinem poteris quamuis quæstionem tractare; ut tandem habeas facultatem, qua ualeas de quauis re proposita dicere ad persuadendum accommodatè. Quare hanc populum, sub qua stantes hanc tertiam disputationem absoluimus, nunc demum relinquamus.

Modi plures enumerandi.

FINIS.

REGISTRVM

a b c d e f g h i.

Omnes sunt quaterniones.

VENETIIS APVD ANDREAM

Valuassorem cognomento Guadagninum.

M. D. L. V I I.